İLESAM-AKÇAĞ
2010
ROMAN YARIŞMASI
ÜÇÜNCÜSÜ

ZAMBAKLAR ÜŞÜMESİN

Seyyid IRMAK

AKÇAĞ

ZAMBAKLAR ÜŞÜMESİN

ROMAN

SEYYİD IRMAK

Türkçe (Orijinal Dili:Türkçe)
135 s. -- 2. Hamur-- Ciltsiz -- 14 x 20 cm
Ankara, 0
ISBN : 9786055413453

* * *

Odanın pencerelerini ardına kadar açtı. Soğuk ve temiz hava doldu içeriye. Buna rağmen içi daralıyor, sanki birileri boğazını sıkıyormuş gibi nefes almakta zorlanıyordu. Böyle can sıkıcı durumlarda göğsü daralır ve içinden gelen itici bir duyguyla kendini dışarı atmak isterdi. Biraz duygusal bir yapısı vardı. Her şeyden çabuk etkileniyordu.

Sırtından soğuk terler boşaldı. Havanın soğukluğuna aldırmayarak, balkona çıktı. Soğuk ve temiz havayı ciğerlerine çekti, omuzlarını ileri geri hareket ettirerek derin derin nefes aldı. Bir müddet böyle yaparak, sıkıntısını birazcık dağıtmaya çalıştı. Dudaklarını hafif bükerek:

—"Hem öksüz hem de fakir, üstelik bir de kız çocuğu." diye söylendi.

Bir iki derin nefes daha aldıktan sonra içinden söylenmeye devam etti:

—Ya Rabbi! Sen insanları bazen çok çetin imtihan ediyorsun. Ne olur bir çocuğu hem öksüz hem de fakir olarak bırakma! Diye yalvardı. Ben de fakir olarak büyüdüm, ama mutlu bir yuvamız vardı. On kardeş, aynı anda bir tabaktan çorba kaşıklardık. Çoğu zaman karnımız doymazdı bile. Bir yatakta ikişer kardeş yatardık. Dışarı çıktığımız zaman ayakkabılarımızı sırayla giyerdik. Ben okula başlayıncaya kadar bir ayakkabım bile olmadı, hep yalınayak yürüdüm. Bağlarda, bahçelerde kış, yaz hep yalınayak dolaşırdım. Ayağıma batan dikenlerin acısından, çoğu geceleri uyuyamazdım.

Elbiselerimizi sırayla giyerdik, yani her birimiz büyüdükçe elbisesini bir küçüğüne bırakır, kendimizden bir büyük kardeşin elbisesini giyerdik. O da elbise olup da; bir eski gömlek, bir de yamalı pantolondan ibaretti. Böylece bir pantolon, bir gömlek bize belki üç dört yıl yeterdi. Bu

fakirane kostümden, bazen beş kardeş de yararlanırdık. Fakat her şeye rağmen, mutlu bir yaşamımız vardı.

Çünkü annemiz babamız yanımızdaydı. Jesse Jackson'ın dediği gibi: "Çocuklarınızın, onlara alacağınız hediyelerinizden çok, sizin varlığınıza ihtiyaçları vardır".

Her zaman onların sıcaklığını hisseder, daima onların şefkatli kanatları altına sığınırdık. Onların yanında kendimizi mesut hissediyorduk. Fakirdik, ama mutluyduk.

Hiç unutmam, ben küçükken bir gün annem hastalanmıştı. En küçük kardeşimin doğumundan hemen sonra annemi, dayanılmaz sancıları tutmaya başlamıştı. Babamın doktora götürecek cebinde parası bile yoktu. Bir yerlerden buldu, buluşturdu ve sonunda annemi şehre, doktora götürdü.

O gün hiç aklımdan çıkmıyor, babam annemle birlikte şehirden dönünceye kadar yolda onları beklemiştim.

Annemi muayene eden doktor, babama:

—Götür bu kadını, demiş, bunun fazla bir ömrü kalmamış. Evinde çocuklarının yanında ölsün. Ben buna bıçak vuramam.

Babam da gariban ne yapsın, çaresiz, annemi alıp dönmüş köye. Bu durum karşısında ailece yıkılmıştık. En büyüğü on beş yaşında, dokuz çocuk, ortada kalacaktık.

O zaman ne kadar üzülmüştüm, annem ölecek diye. Bir çocuk için annesini kaybetmekten daha büyük felaket olamaz. O gün ne kadar çok dua etmiş ve ağlamıştım. Minicik ellerimi kaldırarak:

—Ya Rabbi, ne olur annemi öldürme, onu bize bağışla, ben ne yaparım ona bir şey olursa! diye yalvarmıştım.

Bir çocuğun dünyasında elbette baba da önemli, ama annenin yeri başkadır. Eğer baba ölse, anne, çocuklarına hem annelik hem de babalık görevini yapabilir. Babanın yokluğunu hissettirmez. Fakat anne öldüğü zaman, baba hiçbir zaman annenin yerini dolduramıyor.

Babam, annem ölecek diye, henüz daha birkaç günlük bebek olan kardeşimi, şehirdeki ablamın marifetiyle, şehirde yaşayan zengin bir aileye evlatlık olarak vermişti. Daha annem ölmeden, evimiz, adeta bir cenaze evi gibiydi.

Birkaç gün geçmemişti ki, annem babama:

—Git, çabuk geri getir benim yavrumu, diye feryat etmeye başladı.

Babam, alelacele şehre gitmiş, evlatlık verdiği birkaç günlük bebeği geri getirmişti. Annem büyük bir hasretle kardeşimi bağrına basmış, öpüp koklayarak ağlamıştı.

Büyüyünce öğrendim ki, annemin karnında kardeşimin doğumundan sonra kitle kalmış ve ur oluşmuş. Bu ur, her geçen gün büyüyor ve annemin karnında dayanılmaz sancılara neden oluyordu.

Öldürmeyen Allah, öldürmüyor işte! Doktorun bir kaç ay ömür biçtiği annemin karnı büyümüş büyümüş, göbek kısmından su kabağı gibi iyice sivrilmiş, sonunda tam ucundan patlamıştı. Annemin delinen göbeğinden günlerce cerahat akmıştı. Sonunda birkaç ay içinde karnı iyileşmiş ve turp gibi sapasağlam bir insan oluvermişti, annem. O zaman ne kadar sevinmiştik, bilemezsiniz…

Bu hadiseden sonra, annem bir doğum daha yapmış ve seksen yaşına kadar da yaşamıştı.

Annem çileli bir kadındı, ama dirençliydi. Annemin de annesiz büyüdüğünü biliyorum. Hep anlatırdı bize, çocukluğunda yaşadıklarını. Böyle kadınlara eski toprak derler, bizde. Benim annem, elleri nasır tutmuş, hayatı çilelerle dolu, tipik bir Anadolu kadınıydı.

Annemizi bize bağışladığı için, Rabbime sürekli şükrediyordum. Ben şimdi inanıyorum ki Allah, benim o minicik ellerimi açarak, küçücük kalbimle yaptığım duayı kabul etmiş ve annemizi bize bağışlamıştı.

Aradan yıllar geçti, annem daha uzun yıllar yaşadı, sonra, rahmetlik oldu. Ben ise, bu yaşa geldim, hala Rabbime şükrediyorum, bizi küçükken annesiz bırakmadığı için.

Elif'in hayatına dair öğrendikleri, Selim Öğretmeni ta çocukluğuna götürmüştü. Çocukluk anıları gözünün önünde canlanmış, adeta o günleri yeniden yaşamıştı.

—Hayatta böyle daha nice hikâyeler var, diye söylendi kendi kendine.

* * *

Akşam, ev arkadaşı ile paylaştı, o gün öğrendiklerini. İki arkadaş bir evde birlikte kalıyorlardı. Dışkapı'da, bir apartmanın üçüncü katında, iki oda bir solandan ibaret küçük bir dairede oturuyorlardı. Küçük bir bekâr eviydi, kaldıkları daire. Selim beyin ev arkadaşı da kendisi gibi öğretmendi. Selim bey Yıldırım Beyazıt Lisesi'nde, Sinan bey ise İskitler Anadolu lisesinde öğretmenlik yapıyordu.

Her akşam yemekten sonra bir çay saatleri vardı. Hem çay içiyorlar hem de okullarındaki güncel olayları, memleket meselelerini konuşuyorlardı.

Selim bey, çayından bir yudum aldı ve Sinan beye dönerek:

—Kızın psikolojisi çok kötü, dedi, resmen depresyon geçiriyor kızcağız.

Sinan Bey:

—Sorun ne? Diye sordu.

—Çocuk küçükken annesini kaybetmiş. Babası da bir başkasıyla evlenmiş. Herhalde üvey anne istemediği için buraya, bir yakının yanına göndermişler.

—Bir psikologa gitse bari!

—Bilmem ki, gider mi acaba?

—Eğer gerçekten sıkıntısı varsa ne mahsuru olabilir ki. Psikolojik destek almasında fayda var bence.

—Bilemem, kendisi bilir.

—Nereli?

—Erzurum Narman'dan.

—Bayağı uzaktanmış.

—Oldukça.

—Kaçıncı sınıfta?

—Lise birde.

—Dersleri nasıl?

—Diğer derslerini bilmiyorum, ama benim dersten durumu pek iç açıcı değil.

—Ya!

—Aslında zeki bir kıza benziyor. Fakat gördüğüm kadarıyla ciddi sorunları var, çocuk kendisini verip dersi dinleyemiyor. Derste sürekli dalıp gidiyor. Konuşurken heyecandan kekeliyor, dudakları ve elleri titriyor.

—Yazık ya! Bir şeyler yapmak lazım.

—Ne yapabiliriz?

—Siz götürün psikologa onu.

—Uygun olmaz, kabul etmeyebilir.

—Ama birinin mutlaka götürmesi lazım!

—Bir yakını götürse daha iyi olur.

—Doğru.

—Kız çocukları bu konuda hassas olur.

—Yanında kaldığı akrabası ile irtibat kursanız ve onları yönlendirseniz, nasıl olur?

—Ben de öyle düşünüyorum. Böylesi daha uygun geliyor bana. Bu yolu deneyeceğim.

—Evet, böylesi daha mantıklı görünüyor.

—Akrabası ile tanışmanın yollarını arayacağım. Gerekirse velisini okula davet ederim.

—Bak, bu olabilir işte.

—Gerekirse evlerine de gidebilirim. Aslında bu yolu denesem daha iyi olur, diye düşünüyorum. Kaldığı aile ortamını da merak ediyorum. Hangi şartlar altında yaşıyor görmek istiyorum.

—Bu yol daha uygun görünüyor.

—Biliyorsunuz, kaldığı aile ortamı da önemli. Yanında kaldığı akrabası da fakir bir aile galiba. Kızın giydiği elbiseler, "ben bir fakir aile çocuğuyum" diyor, lisanı haliyle. Sınıfta arkadaşları sürekli yeni ve değişik elbiseler giyerken, o hep aynı elbiseleri giyiniyor. Üzerindeki elbiselerin birkaç ayda ancak değiştiğini fark ediyorum. Bu durum da, onu arkadaşları arasında sıkıntıya sokuyor olabilir ve bu yüzden komplekse girebilir. Elif'in giydiği elbiseler eski görünüyor, ama daima temiz ve düzgün giyinir. Anlayacağın, tertipli ve düzenli bir kız.

—Aslında bu çocuğa maddi destek de verilebilir.

—Tamam, ama nasıl?

—Nasılı var mı? Bu konuda ben de yardımcı olabilirim. Bana düşen ne ise, ben de destek olurum sana. Ne demişti Çehov; "Bir akıl iyidir, ama iki akıl daha iyidir". Bir elin nesi var, iki elin sesi var demişler. Her konuda yanındayım, unutma!

—Sorun o değil, benim düşündüğüm başka.

—Başka ne?

—Nasıl yardım edeceksin? Genç bir kız çocuğu.

—Olsun ne fark eder?

—Kız çocukları gururlu olur. Kabul etmez maddi desteği. Bunu vermek için bir yol bulmak gerek.

Sinan Bey, sol eliyle çenesini avucu içine almış, sağ işaret parmağı ile işaret ederek:

—Tamam, buldum! Bunun da bir kolayı var, dedi.

—Nasıl?

—Doğrudan kendisine vermezsin, yanında kaldığı akrabası var ya, onların vasıtasıyla verirsin.

—Bak bu fena fikir değil!

—Senin verdiğini bilmez.

—Böylece onun gururu da incinmemiş olur.

—Tabii ya! Ha Selim Bey bak, bu konuda benim hisseme ne düşüyorsa, ben de her türlü katkıya hazırım.

—Tamam, gerek olursa söylerim.

—Böyle fakir öğrencilere benim yüreğim de dayanmaz.

—Akrabası ile tanıştığımda bu konuyu da görüşeceğim.

—İyi olur. Okullarda bunun gibi yüzlerce öğrenci var.

—Her okulda bunun gibi en az bir veya birkaç tane öğrenci vardır.

—Kesin vardır.

—Bu öğrencilerin elinden tutulsa, onlara destek olunsa, eminim ki hepsi okur, üniversiteye devam ederler.

—Bunun gibi pek çok öğrenci, maddi durumu iyi olmadığı için okulu bırakmak zorunda kalıyor. Çoğu da zeki ve çalışkan öğrenciler.

İçtikleri çayın da etkisiyle salonun havası oldukça ısınmıştı. Selim Bey kalktı, salonun penceresini açtıktan sonra devam etti:

—Aslında bu konuda bir kampanya başlatılabilir, dedi. Her öğretmen, maddi durumu yeterli olmayan bir öğrenciye destek verse, bu mesele biter.

Sinan Bey itiraz etti:

—Her öğretmen dersek böyle bir kampanya hedefine ulaşamaz. Her öğretmen böyle bir kampanyaya katılmayabilir.

—Haydi, "her okul bir öğrenciye destek" kampanyası olsun.

—Bak bu olabilir.

—Her okul kendi bünyesindeki bir veya iki öğrenciye destek verse, memlekette fakir öğrenci kalmaz.

—O zaman bu kampanya tutar.

—Her okuldan bir tane fedakâr öğretmen çıkar herhalde?

—Bir de çıkar, birkaç tane de çıkar bence.

—Her öğretmen, fakir bir öğrencinin elinden tutsa kıyamet mi kopar?

—Kopmaz tabii ki!

—Bak, Sokrates, "Doğru düşünmek, insanı doğru davranışa götürür" demiş.

—Ben, doğru düşündüğümüzü düşünüyorum.

—Ben de.

—O zaman bu düşünce bizi doğru bir davranışa götürecektir.

—Tabii ya!

* * *

Bir pazar günü öğleden sonra, ağır ağır tırmandı, meşhur Altındağ yokuşunu. Döne döne çıkan, dar yokuşu tırmanırken nefes nefese kalmıştı. Yolun sağında ve solunda plansız ve düzensiz bir şekilde yapılmış, tek katlı, ahşap veya kerpiçten evler uzanıyordu. Tek tük yeni yapılmış betonarme evler de göze çarpıyordu, ama hâkim görüntü eski ve çarpık yapılardı.

Evler hep omuz omuza yaslanmış ve çoğu eskiydi. Bir tekme vursan yıkılacakmış hissi uyandırıyordu, insanın içinde. Evlerin çatısındaki kiremitler yosun tutmuş ve siyah bir renk almış vaziyetteydi.

—Başkent Ankara'ya yakışmıyor bu manzara, dedi nefes nefese yürürken. Bu evlerin hepsinin yıkılıp, yeniden yapılması lazım. Hâlbuki şimdi, yolun sağında ve solunda planlı bir şekilde yapılmış, iki katlı, betonarme evler ya da dubleks villalar sıralanmalıydı. Başkente yakışan manzara buydu, bence. Sanki bu zor bir şey miydi ki, şimdiye kadar hiçbir yetkili bunu yapmaya kalkışmamıştı. Ankara'nın göbeğinde, koskoca bir mahalle, böyle çarpık bir görünüme mahkûm ediliyordu.

—“Ah ben belediye başkanı olacağım ki, o zaman sen buraları göreceksin!” diye söylendi, kendi kendine.

Gideceği evin adresi yazılıydı, elindeki kâğıt parçasında. Ayrıca Elif de tarif etmişti, evin bulunduğu yeri. O’nun tarifine göre herhalde, biraz daha tırmanması gerekiyordu, bu dolambaçlı, bitmez yokuşu. Olsun, Garry Einsenberg “Dostun evine giden yol hiç uzun gelmez” dememiş miydi?

Sonunda sora sora buldu, gideceği adresi. Altındağ’ın nerdeyse en üst noktalarına yakın bir yerde, tam Ankara kalesine bakan yamaçta, tek katlı, eski bir gecekonduydu, Elif’in kaldığı ev. Ankara kalesi, bütün haşmetiyle duruyordu, karşısında. Burçların en üst noktasında kocaman bir bayrak, ağır ağır salınıyordu.

Elif karşıladı, kapıda O’nu. Belli ki bekliyordu, gelecek diye. Her zamanki gibi heyecandan elleri titriyordu. Heyecanlı, titrek bir sesle:

—Buyurun hocam, hoş geldiniz, diyerek Selim öğretmeni içeri davet etti.

Arkasından halası ve eniştesi de çıktılar. Onların hazır vaziyette beklemelerinden, geleceğinden haberdar oldukları anlaşılıyordu. Elif onlara, bir öğretmeninin kendilerini ziyarete geleceğini söylemiş olmalı. Çünkü giyim kuşamlarından, bir misafir bekledikleri belli oluyordu.

Elif, dışarı çıkan halası ile eniştesine:

—Selim hocam, dedi, size bahsetmiştim.

Hala ile kocası ağız birliği etmişçesine ikisi bir ağızdan:

—Hoş geldiniz, dediler.

—Hoş bulduk.

Selim öğretmen gösterilen odaya girerek, bir koltuğa ilişti.

Oda, oldukça küçüktü ve herhalde misafir ağırladıkları salon yerine kullanıyorlardı burasını. Böyle tek

katlı bir gecekondunun salonu, ancak bu kadar büyük olabilirdi.

Karşılıklı konulmuş iki çek yat ve aralarına yerleştirilmiş birkaç tane koltuk, odanın belli başlı eşyalarıydı. Çek yat ve koltukların renkleri farklı farklıydı ve o kadar eskiydi ki, köşelerine gelen kumaşları aşınarak dökülmüştü. Tam köşede eski ve hantal bir masanın üzerinde kocaman bir televizyon duruyordu.

Selim öğretmen etrafını fazla araştırmadan konuya girdi:

—Benim adım Selim, Elif'in Felsefe öğretmeniyim, dedi.

Elif'in halasının kocası:

—Biliyorum hocam, Elif bahsetti, diye karşılık verdi. Safalar getirdiniz.

—Sizinle bir tanışmak istedim.

—Zahmet etmişsiniz hocam.

—Estağfurullah?

—Benim adım Nihat, bu da eşim Fadime, dedi eşini göstererek.

—Nasılsınız Nihat Bey?

—Sağ olun hocam.

—Siz nasılsınız Fadime bacı?

—Sağ ol hocam.

Nihat Bey ellerini ovuşturarak devam etti:

—Çağırsaydınız biz gelirdik. Size zahmet oldu.

—Önemli değil böylesi daha uygun olur. Sizi rahatsız etmedim inşallah!

—Estağfurullah hocam!

—Bizim böyle bir programımız var. Biz öğretmenler olarak, zaman zaman öğrencilerimizin evlerine gidiyoruz. Aileleri ile tanışıyoruz. Böylece okul ile öğrenci arasında bir bağ oluşuyor.

—Güzel bir metot bu, hocam! Böyle ziyaretlerden biz de memnun oluruz.

—Böylece hem öğrencimizi hem de ailesini yakından tanımış oluyoruz.

—Çok güzel, hocam!

Bir müddet havadan, sudan konuştular.

Bir ara Elif'in odada olmadığını fırsat bilerek, Selim Bey konuyu değiştirdi hemen:

—Bak Nihat Bey, dedi, Elif çalışkan ve akıllı bir öğrenci. Üstelik çok terbiyeli ve dürüst bir kız.

—Onun durumunu biliyorsunuz?

—Evet, biliyorum, Elif biraz bahsetti. Olabilir, herkesin başına gelebilir böyle acı olaylar. Büyük sıkıntılar yaşamış.

—Çok çileli bir kaderi varmış kızcağızın!

—O acılar geride kaldı.

—Hala tesirinden kurtulamadı.

—Biliyorum, ama hayat devam ediyor.

—Evet, artık geriye dönük yapacak bir şey yok.

—Biz geleceğe bakalım artık.

—Evet.

—Biz düşündük de, Elif'in mutlaka okuması lazım.

—Okuyor zaten.

—Onun tahsili, lise ile sınırlı kalmamalı. Liseden sonra da devam etmesini, üniversiteyi de okumasını istiyoruz.

Nihat Bey, eşi Fadime hanımın yüzüne bakarak:

—Ben bir şey diyemem, onu babası bilir, dedi kayıtsızca.

—Siz bir konuşursanız, sanırım babası da kabul eder.

—Bilemem, babasının maddi durumu buna müsait mi? Sanırım babasının maddi durumu iyi değil.

—Biz bu konuda yardımcı oluruz. Gerekirse burs buluruz. Onun bütün masraflarını karşılarız. Bu konuda biz öğretmen arkadaşlarla konuştuk, onlar da bize destek verecekler.

—Bilemem, babası kabul ederse kendisi bilir.

—Lise son sınıfta dershaneye de göndeririz. Üniversite sınavlarına güzelce hazırlanır.

O ana kadar hiç konuşmayan, oturduğu yerden sessizce onları dinleyen, hafif tıknaz yapıdaki hala da söze karıştı:

—Muallim bey, dedi, kız çocuğu okuyup da ne yapacak?

—Öyle deme, Fadime bacı! Bence onların okuması da erkeklerin okuması kadar önemlidir.

—Bizde kız çocuklarını okutmazlar.

—O eskidendi, ama şimdi durum değişti.

—Okuyup da ne olacak ki sanki? Hâkim mi olacak?

—Gerekirse hâkim de olur, doktor da! Bu zamanda kız çocuklarının yetiştirilmesi çok önemli.

—Neden?

—Çünkü bir erkek çocuğunu yetiştiren, bir kişiyi kurtarmış olur, ama bir kız çocuğunu yetiştiren bir aileyi kurtarmış olur.

Fadime Hanım, şaşkın bir yüz ifadesiyle önce kocasının yüzüne baktı, sonra Selim öğretmene dönerek:

—Nasıl yani? Dedi.

—Çocuk yetiştirilmesinde annenin yeri çok önemlidir. Çocuk ilk dersini ve ilk eğitimini annesinden alır. Annenin verdiği eğitim, çocuk üzerinde daha tesirli ve daha kalıcıdır.

—Haklısınız.

—İşte bu nedenle, kız çocuklarının iyi bir eğitim görmesi kaçınılmazdır.

Hala daha fazla üstelemedi.

—Bilmem, kendisi bilir, diyerek, başını öne eğdi ve yerdeki eski halının üzerinde bir noktaya odaklandı, dikkatlice bakmaya başladı.

Selim öğretmen, Nihat beye elinde bir zarf uzatarak:

—Ben size bir miktar para bırakacağım ve her ay bu miktarda para vermeye devam edeceğim. Siz bununla Elif'in

okul masraflarını karşılarsınız. Gerekirse elbise veya başka ihtiyaçlarına da sarf edebilirsiniz. Yalnız sizden bir şey rica edeceğim.

—Estağfurullah!

—Elif, bizim kendisine yardım için para verdiğimizi bilmeyecek.

—Tamam, söylemeyiz.

—Kız çocukları bu konuda hassas olurlar. Onun rencide olmasını istemiyoruz.

—Haklısınız, hocam.

—Siz kendinizden harcıyormuş gibi yaparsınız, tamam mı?

—Tamam hocam.

Elif elinde çay tepsisi ile odaya girince konuyu değiştirdiler.

Selim öğretmen teşekkür ederek çayını aldı ve Elif'e:

—Derslerin nasıl gidiyor, Elif? Diye sordu.

Elif, her zamanki gibi mahcup bir ifadeyle:

—Teşekkür ederim hocam, çalışmaya çalışıyorum, diye karşılık verdi.

—Benim derslerim sıkıcı olmuyor, değil mi?

—Kesinlikle! Bilakis en çok sizin derslerinizi seviyoruz.

—Ben de derslerin neşeli geçmesi için, elimden gelen gayreti sarf ediyorum.

—Bazen dersin dışında ilginç şeyler anlatıyorsunuz. Bazen de fıkra anlatıyorsunuz ya, bu tarzınız, sınıftaki diğer arkadaşların da hoşuna gidiyor.

—Tabii onunla ben, hem yeni bir şey öğretiyorum hem de öğrencilerime bir mesaj vermek istiyorum.

—Kesinlikle bütün sınıf olarak mesajınızı alıyoruz, hocam.

—Benim için bu çok önemli.

Kısa bir sessizlik oldu. Elif, çayları tazeledi. Selim öğretmenin karşısına, halasının yanındaki eski koltuğa ilişti.

Selim öğretmen, Elif'e dönerek:

—Liseden sonra ne düşünüyorsun? Diye sordu. Liseden sonra okumaya devam edecek misin?

Elif başını öne eğerek, belirsiz bir ifadeyle:

—Bilmem, dedi. Belki devam edebilirim.

—Ne olmak istiyorsun?

—Öğretmen olmayı çok isterdim.

—Öğretmenlik güzel bir meslek!

—Evet.

—Bana göre, aynı zamanda kutsal bir meslek.

—Evet.

—Öğretmen olmak istiyorsan, liseden sonra devam edeceksin.

—Devam etmek istiyorum, ama geleceğe yönelik hiçbir planım yok.

—Geleceği ümitle bakmalısın, Elif.

—Bilemiyorum ki hocam!

—Ümitsiz olma, biz yanındayız.

—Teşekkür ederim hocam, bana moral veriyorsunuz.

—Bu bizim, biz öğretmenlerin görevi. Öğretmenler, verdiği bilginin yanında, aynı zamanda öğrencilerine manevi destek vermeli, moral kaynağı olmalıdır.

—Teşekkür ederim, hocam.

Sohbetleri gittikçe koyulaşmış ve bir hayli uzamıştı. Selim öğretmen, müsaade alıp, evden ayrıldığı zaman, Güneş batmak üzereydi.

Güneş, kocaman kızıl bir tepsi gibi, Ankara kalesinin burçları üzerinden yavaş yavaş batıyordu.

* * *

Havalar iyice serinlemişti. Yazın o sıcak günleri geride kalmış, sonbahar kendisini iyice hissettirmeye başlamıştı.

Bugün okulda dersi yoktu. Odasının penceresini kapatarak koltuğuna oturdu ve geriye doğru yaslandı. Kısa bir sessizlik oldu. Üst katlardaki sınıflardan çocukların sesleri duyuluyordu.

Elif'in iri, yeşil gözleri meraktan daha da irileşmişti. Heyecanla sordu:

—Öğretmenin, ben gerçekten annemi görebilecek miyim?

Selim öğretmen kendisinden gayet emin bir ifade ile:

—Elbette göreceksin Elif, dedi. Ölüm ebedi ayrılık değildir. Ölüm, hiçlik değil, yok olmak değil. Biz sevdiklerimize tekrar kavuşacağız ve bir daha ebediyen hiç ayrılmayacağız.

—İnanamıyorum buna!

—Buna inanmalısın.

—Gencecik yaşta gitmiş anneciğim! Doya doya yaşayamamış bu dünyada!

—Bak Elif, bir insanın ne kadar yaşadığı önemli değil, nasıl yaşadığı önemlidir. Bazı insanlar yüz yıl yaşar, ama boşu boşuna yaşarlar. Bazı insanlar ise yirmi, otuz yıl yaşar, ama dolu dolu yaşar ve o yüz yıl yaşayan adamdan daha çok hayattan meramını alırlar.

—Onu bir daha hiç göremeyeceğim diye o kadar çok korkuyorum ki!

—Siz ahrete, Cennet ve Cehennemin varlığına inanmıyor musunuz?

—İnanmaz olur muyum? İnanıyorum da.

—O zaman?

—Bu işler nasıl olacak? Bir türlü aklım almıyor. İnsan ölüyor, toprak altında çürüyüp gidiyor. Büyüklerimizden duyardık," öldükten sonra tekrar dirileceğiz" diyorlar.

—Bunu büyüklerimiz değil, Yüce Yaratıcımız söylüyor, "sizi öldükten sonra, haşirde yeniden dirilteceğim" diyor.

—Annemi görmeyi o kadar çok istiyorum ki… Merak ediyorum, siması nasıldı? Yüz şekli nasıldı, kime benziyordu?

—İnşallah görüşeceksiniz.

—Fakat mantığım bunu bir türlü anlayamıyor.

—Bak Elif! İnsanların öldükten sonra tekrar dirilmeleri aslında bilimsel olarak mümkündür. Hem gereklidir de.

Elif, şaşkın bir ifadeyle sordu:

—Nasıl, anlayamadım?

—Bak, şimdi bir çekirdeği düşün. Her çekirdek ağaç olma kabiliyetine sahiptir ve ağaç olmaya adaydır. Bir çekirdeğin ağaç olabilmesi için toprak altına girmesi ve orada çürümesi gerekir. Çekirdek için ağaç olmanın yolu, çürümekten geçer. Eğer bir çekirdek ağaç olmak istiyorsa, çürümekten korkmamalı.

—Bunun bizimle ne ilgisi var?

—Çok ilgisi var. Aynen insan da bir çekirdeğe benzer, ahrette yeniden dirilebilmesi için, ölmesi ve toprak altına girerek çürümesi gerekmektedir. Yani anlayacağın, ahretin ve Cennetin yolu topraktan, mezardan geçer.

—Çürümüş, toprak olmuş kemikler, tekrar nasıl dirilecek? Bir türlü kabullenemiyorum.

—Sorun burada zaten. Onların kendi kendine dirileceklerini düşününce, bu imkânsız gibi görünüyor. İnsanın aklı bunu bir türlü kabul edemiyor. Kendi kendine:"Ölmüş, çürümüş kemikler nasıl dirilecek?" diye soruyor. Hâlbuki onlar kendileri dirilmeyecek ki. Onları,

hiçten, yoktan kim yaratmışsa, yeniden o diriltecektir. Böyle düşününce, işi ona havale edince daha kolay görünüyor. Bununla ilgili size bir misal daha verebilirim.

—İyi olur hocam, misalleri daha iyi anlıyorum.

—Harika kudreti ve serveti olan bir kumandan düşünün. Bu kumandan birkaç gün içinden yeniden büyük bir ordu kurup, silâhaltına alıyor. Bu ordunun silahını, elbisesini ve bütün levazımatını, yiyeceğini kolayca karşılıyor. Sonra bu ordunun bir taburu, istirahat için dağılsa, askerleri silahlarını bırakıp ağaçların atlında istirahata çekilseler. Ben desem ki: Bu harika kumandan, istirahat için dağılmış olan bu taburu bir boru sesi ile toplayabilir. Kimse bunun aksini iddia edebilir mi?

—Hayır edemez.

—İstirahat için dağılan bir taburu yeniden silâhaltına toplamak, yeniden büyük bir ordu kurmaktan çok daha kolaydır, değil mi?

—Tabii ki…

—İşte aynen böyle, insanın öldükten sonra yeniden diriltilmesi, bir taburu toplamak kadar kolaydır.

—Evet, bu akla yatkın görünüyor.

—Şimdi sen kaç yaşındasın?

—On beş.

—Pekiyi hiç düşündün mü? Sen on sekiz sene önce neredeydin?

Elif iyice afalladı, böyle şeyleri şimdiye kadar hiç aklından geçirmemişti. Böyle ilginç bir soru karşısında şaşırdı:

—Bilmem ki, hiiiç. Yoktum herhalde.

—Tabii ki yoktun! On sekiz sene önce Elif diye birisi yoktu, bu dünyada. Belki ruhun, ruhlar âleminde vardı, ama şu karşımda duran Elif diye birisi yoktu

—!?

—İnsan vücudunda yetmiş seksen trilyon hücre var. Bunların her birisi dünyanın farklı yerlerinde süzülüp geliyor

ve insan vücudunda toplanıyor. Fosfor göze, kalsiyum kemiğe gidiyor, her birisi gitmesi gereken yere gidiyor ve orada görev yapıyor. On sekiz sene önce ortada bir şey yokken, şimdi karşımda Elif diye birisi duruyor. Senin vücudunda görev yapan hücreleri oluşturan atomların kimisi Rize'den, Kimisi İstanbul'dan kimisi de ta Edirne'den toplanıp gelmiş ve Elif'in vücudunu oluşturmuştur. Hatta ta Afrika'dan, Amerika'dan gelmiş atomların bile var belki. İlginç değil mi?

—Çok ilginç hocam, bunları hiç düşünmemiştim.

—İşte senin vücudunda, yetmiş seksen trilyon hücreyi hiç yoktan, dünyanın dört bir yanından toplayıp silâhaltına alan o Yüce Kudret, sen öldükten sonra, senin toprakta dağılmış hücrelerini ve atomlarını yeniden toplayabilir. Senin vücudunda hiçten, yoktan yetmiş seksen trilyon hücrenin toplanması, yeniden bir ordu kurmak gibidir. Öldükten sonra vücudundaki hücrelerin toprakta çürüyüp dağılması, bir taburun istirahat için dağılması gibidir. Ölmüş bir insanın toprakta dağılan atomlarının yeniden diriltilmesi, yetmiş seksen trilyon hücrenin, dünyanın dört bir yanından toplanmasından çok daha kolaydır. Gerçi onun sonsuz kudretine karşı bu daha kolaydır, bu daha zordur diye bir şey düşünülemez. Bu misali konuyu daha iyi anlayabilmemiz için veriyorum.

—Olabilir, hocam. Bu misali daha iyi anladım, artık akıldan uzak görmüyorum.

—İnsanın yeniden dirilmesi akıldan uzak değil ki! Aynen misaldeki istirahat için dağılmış olan bir taburun yeniden toplanması gibi bir şey!

—Ölüm çok korkunç bir şey, hocam! Öleceğim aklıma geldikçe, ürperiyorum. Tüylerim diken diken oluyor! İnsan ölüyor ve hücreleri toprağa girip, dağılıyor. Burası çok korkunç işte!

—Ölüm korkunç değil, çünkü her ölüm, yeni bir hayatın başlangıcıdır.

—Anlayamadım hocam!

—Mesela, anne karnındaki bir çocuğu düşününüz. Bu çocuk, dünyaya geldiği zaman, yeni bir dünyada doğuyor; ama anne karnına göre ölmüş sayılıyor. Çünkü orasını terk ediyor, artık oradaki hayatı sona eriyor ve bir daha geri dönüş yok, ama dünyada bambaşka, yeni bir hayat başlıyor. Aynen insan da böyle, dünyada öldüğü zaman sadece dünyadan ayrılmış oluyor, fakat hayatı sona ermiyor; öbür tarafta yeni ve sonsuz bir hayat başlıyor.

—Gerçekten bunları düşünmek insanın aklını zorluyor.

—Ama bunlar ilmen ve aklen zor ve imkânsız değil. Senin vücudunda yetmiş seksen trilyon hücreyi hiç yoktan, dünyanın dört bir yanından toplayan bir kudret, ölmüş çürümüş kemiklerini haşirde daha kolay bir şekilde yeniden diriltebilir. İkinci yaratılış birincisinden daha kolaydır.

—Evet, hocam, var olanı yeniden toplamak daha kolay gözüküyor.

—Bunun olması da bilimsel olarak mümkündür, biliyor musun? Geçenlerde bir dergide okudum, Amerikalı bir bilim adamı, dünya çapında bir tıp otoritesi "Mezardan ölmüş babamı kaldırabilirim" diyor.

—Ama nasıl olur bu?

—Ben bunu yapabileceğine inanıyorum. Bunu yapması imkânsız görünse de. O, ölmüş babasını mezardan kaldıramasa da, bunun bilimsel olarak olabileceğine inanıyor. Bunu bilmesi yeter. İnsanda, omurgaların kuyruk sokumunda "acb üz zeneb" den bir kemik varmış, bunu bugün, doktorlar da kabul ediyor. İnsanın bütün kemikleri toprakta çürüyüp dağılsa bile, bu kemik asla çürümüyormuş. Sanki insanın kara kutusu gibi bu kemik. Bu kemik, bana çekirdeği hatırlatıyor. Nasıl ki, çekirdek toprak altına atıldığı zaman, şişip çatlayarak endospermi, yani çekirdeğin gövdesi çürüyor, fakat embriyosuna bir şey olmuyor. Ağacın hayat programı embriyosunda gizlidir. O çekirdekte saklı olan

ağaç, çürümeyen bu embriyo üzerine bina ediliyor. Yani çekirdek çürüyor, embriyo filiz oluyor, sonra da ağaç.

—Evet, gerçekten öyle oluyor! Geçenlerde Biyoloji öğretmenimiz anlatmıştı.

—Aynen böyle, insan da bir çekirdeğe benzer. Ölüp, toprağa konulduğu zaman, bütün vücudu, kemikleri tamamen çürüse bile, adeta o dev çekirdeğin embriyosu hükmünde olan "acb-üz zeneb" denilen kemik çürümüyor. Bence bütün genetik şifreler, kara kutuya benzeyen bu kemikte gizlidir. İşte Yüce Yaratıcı, insanı öldürdükten sonra, haşirde onun vücudunu yeniden bu kemik üzerine bina edecektir. Bu O'na göre çok basit ve kolaydır.

—Bu ilginç misaller, aklınıza nereden geliyor, hocam?

—Bunlar bilimsel hakikatler. Ayrıca yeniden dirilmenin olmasını gerektiren o kadar çok sebep vardır ki, saymakla bitmez.

—Ne gibi hocam?

—Mesela, bu dünyada bazen o kadar çok haksızlıklar yapılıyor, o kadar çok zulümler işleniyor ki. Çoğu zaman zalim izzetinde, mazlum zilletinde kalıp, bu dünyadan göçüp gidiyorlar. Mazlumun hakkı zalimden alınmıyor. Hâlbuki bu dünyada müthiş bir adalet hükmediyor. Burada ceza verilmiyor, ama demek ki İlahi adaletin tam tecelli edeceği bir Mahkeme-i Kübra'ya bırakılıyor.

—Evet, bence bunun öyle olması lazım. Yoksa mazluma haksızlık olur.

—Elbette! Orada mazlumun hakkı zalimden alınacak. Öyle bir mizan kurulacak ve hesap görülecek ki, kim zerre kadar iyilik yapmışsa karşılığını alacak; kim zerre kadar kötülük yapmışsa cezasını görecektir.

—Gerçek adalet bu olsa gerek hocam.

—Evet, orada adalet tam tecelli edecek. Ahretin olmasını gerektiren pek çok nedenlerden birisi de insana verilen duygulardır.

—Nasıl?

—Allah hangi canlıya ne ihtiyaç vermişse, mutlaka onun karşılığını da vermiştir. İnsana göz vermiş, gözün ihtiyacı olan ışığı ve manzaraları da yaratmıştır. İnsana kulak vermiş, kulağın ihtiyacı olan sesleri de yaratmıştır. İnsana iştihalı bir mide vermiş, yeryüzünü bu midenin ihtiyacı olan çeşit çeşit yiyeceklerle doldurmuştur. Eğer insana gözü takıp da gözün ihtiyacı olan ışığı ve manzaraları yaratmasaydı, o zaman bu, göze zulüm olurdu. Kulağı yaratıp ta sesleri yaratmasaydı, bu da yine insana karşı bir zulüm olurdu. Aynı şekilde mideyi yaratıp ta, o midenin ihtiyacı olan yiyecekleri yaratmasaydı, bu da zulüm olurdu. İşte bütün bunlar ilahi bir adaletin tecellisidir. O Yüce Yaratıcı hiçbir ihtiyacı karşılıksız bırakmamıştır.

—Evet hocam

—Pekiyi hiç düşündün mü? İnsanın en büyük ihtiyacı nedir?

—Nedir hocam? Hiç düşünmedim doğrusu.

—İnsanın öyle bir şeye ihtiyacı var ki, gözün, kulağın ihtiyacından daha büyük, midenin ihtiyacından çok daha önemlidir.

—Nasıl bir ihtiyaç bu hocam? Merak etmeye başladım.

—İnsanın ebedi yaşama arzusu, bütün ihtiyaçların üstündedir. Kim kendi uyanık vicdanını dinlese, ebedi yaşam arzusunu hissedecek. İnsan yüz yaşına geldiği halde, hala hastane kapılarında, hastalanınca doktora gidiyor. Neden?

—Neden?

—Çünkü ölmek istemiyor. Birkaç yıl daha yaşayabilir miyim düşüncesi var. Her insanda ebedi yaşama arzusu var. Kimse ölmek istemiyor.

—Gerçekten öyle!

—Madem Yaratıcı, insana böyle bir arzu ve ihtiyaç vermiş, elbette bu ihtiyacının karşılığını da verecektir.

—Ama bu dünyada öyle bir şey verilmiyor, herkes ölüyor.

—Evet, bu dünyada yok, ama başka bir yerde, yani ahrette verecektir. Ama mutlaka verecektir.

—İnşallah hocam.

—Bu konuda Yüce Yaratıcı: "Eğer vermek istemeseydim, insana isteme duygusunu vermezdim" buyuruyor. Mademki bize ebedi yaşama arzusunu vermiş, elbette ebedi hayatı da verecektir. İşte sana da, annene de Allah Cennette ebedi bir hayat verecek, sen annene bir daha hiç ayrılmamak üzere kavuşacaksın.

—İnşallah! Bu ne kadar güzel olur biliyor musunuz, hocam!

—Biliyorum, insanın sevdiklerine kavuşması kadar güzel bir şey olamaz!

—Hele annesine kavuşması, tarif edilemez!

—Bak sana bir misal daha vereyim. Küçük bir derede, büyük bir balina görsen, aklına ilk olarak ne gelir?

—Bilmem ki, bu balina bu derenin balığı değildir, derim!

—Elbette! Balina bu küçük derenin balığı değildir, bu küçük dere onun karnının altını bile ıslatamıyor. O, büyük bir okyanustan haber veriyor. Balina büyük okyanusların balığıdır. İşte aynen bunun gibi, insan da bu dünyada, küçük bir deredeki balina gibidir. İnsanın öyle zengin duygu ve istidatları vardır ki, bütün dünya ona verilse, bu duygu ve istidatlarını doyuramıyor. Duygu ve istidatların tamamını bu dünyada kullanamıyor. Einstein zekâsının yüzde üçünü kullanabilmiş. Pekiyi zekânın geri kalan kısmı ne olacak? Bu dünya için bu kadar kısmı yeterliymiş, demek. İnsan zekâsını tam kapasite ile kullanacağı bir âleme gönderilecek, yani zekâsını öbür tarafta, Cennet'te tam kapasite ile kullanabilecek. Bütün duygu ve istidatları böyledir. Demek ki insan bu dünyanın balığı değil, o büyük bir okyanustan, Cennet'ten haber veriyor. Onu ancak, Cennet doyurabilir.

Elif'in yeşil gözlerinin içi, ışıl ışıl gülüyordu. Güldükçe sanki yüzünde güller açılıyor, annesini göreceği ümidiyle yerinden uçacak gibi oluyordu.

* * *

Bir hafta sonu öğleden sonra, şöyle bir etrafı seyretmek amacıyla, Ankara kalesine çıktı. Amacı hem biraz hava almak hem de etrafı seyrederek biraz içini rahatlatmaktı. Hep böyle yapardı, içi daralınca yüksek bir yere, çoğu zaman da Kale'ye çıkardı. Tarihte okuduğu bazı zatlar da böyle yaparmış, yüksek dağlara, tepelere çıkar tefekkür ederlermiş. Ne varsa bu yüksek yerlerde. Gerçekten insan böyle yüksek yerlere çıktığı zaman ufku açılıyor, içine bir ferahlık geliyordu.

Ağır ağır tırmandı, bu eski kalenin taştan merdivenlerini. En yüksekteki burçlara çıktığında, Ankara kanatlarının altındaydı.

Koyu bir sis tabakası, şehrin üzerine çökmüştü. Uzaklar bir siluet gibi, net gözükmüyor, ufuk çizgisinde kayboluyordu. İşte, Ankara'nın o bildik kirli ve sisli havası! Nerede o, Karadeniz'in cam gibi berrak ve pırıl pırıl havası? Oldum olası sevmemişti, bu Ankara'nın havasını.

Yeni mahalle, Keçiören tarafına baktı, önce. Evler sisten gözükmüyordu. Bir müddet öylece seyretti, belli belirsiz. Sonra yüzünü çevirerek, Çankaya sırtlarını seyretti. Yüksek binalar ufku tarak dişi gibi bölüyordu. Yönünü doğuya döndü, Mamak sırtlarını seyre koyuldu. Uzaktan Elma Dağı gözüküyordu. Daha sonbahar olmasına rağmen, Elma Dağına kar yağmış, ufukta bembeyaz bir şerit halinde

uzanıyordu. Öğle güneşi vurunca parlıyor, daha da bir güzel gözüküyordu, Elma Dağı.

—"İnsan da bir gün böyle beyaz kefene bürünecek" diye söylendi, Selim öğretmen. Kışın beyaz süsü ve kar örtüsü, ona ölümü hatırlatırdı, hep.

Bir müddet öylece seyretti, Elma Dağı'nı. Sonra kale surlarının taşlarına bakarak, kaleyi yakından incelemeye başladı. Ankara Kalesi, ülkenin sayılı kalelerinden birisiydi. Bu kale hakkında hayli bilgiye sahip sayılırdı, kendi çapında. Tarihi seviyordu. Genel tarih bilgisi de fena sayılmazdı hani. Aslında yabancı değildi, tarihe. Branşı Dinler Felsefesi olmasına rağmen, Medeniyetler Tarihi üzerine mastır yapıyordu.

O, hep:

—Tarih bir milletin aynasıdır. Geçmişini bilmeyenin geleceği de olmaz" derdi.

Bu siyah taşlar, belki de binlerce yıllık vardı. Zamanın aşındırıcı etkisine karşı direnmişler ve günümüze kadar ayrışmadan kalabilmişlerdi. Kim bilir ne kadar çok anıları vardı bu taşların. Ne kadar çok tarihe ve olaylara tanıklık etmişlerdi.

—"Şu taşlar bir dile gelse de konuşsalar" diye düşündü. Bu taşların girintilerinde ne kadar çok acı tatlı hatıralar saklıdır, kim bilir?

—Haydi, konuşun be taşlar! Diye hafifçe elini vurdu, surun siyah taşlarına.

Sanki tarih tahaccür edip taşlaşarak, tecessüm etmiş, işte karşısında duruyordu.

Bu kalenin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, Hititler tarafından yapıldığı sanılmaktadır. Hititlerden sonra, Romalılar, Bizanslılar ve Selçuklular tarafından da kullanılmış ve bu dönemlerde birçok kez tamir edilmiştir.

Ankara kalesi, tepenin en üstündeki yüksek bölümünü kaplayan iç kale ve çevresini kuşatan dış kaleden oluşur. Dış

kalenin dışarıya bakan yirmiye yakın kulesi vardır. Dış kale eski Ankara şehrini çepeçevre kuşatmaktadır.

Dört katlı olan iç kale, bilinen Ankara taşından ve toplama taşlarla yapılmıştır. İç kalenin iki büyük kapısı bulunmaktadır. Biri dış kapı, diğeri ise hisar kapısı adını taşımaktadır. Kapı üzerinde bir de İlhanlılara ait kitabe bulunur. Kuzeybatı kısmında Selçukluların yaptırdığını gösteren bir yazı bulunmaktadır. Duvarların alt bölümü mermer ve bazalt taşlarından yapılmıştır. Üst kesimlerine doğru bloklar arasında tuğla bölümlerin büyük ölçüde zarar görmesine karşın, Ankara taşından yapılmış olan iç kale bozulmadan günümüze kadar gelmiştir.

Tarih içinde çeşitli uygarlıkların elinde kalan Kale, uzun süren Romalıların hâkimiyetinden sonra, 1073'de Selçukluların eline geçmiştir. Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat'ın tamir ettirdiği kaleye Sultan II. Keykavus da bazı eklemeler yaptırmıştır.

Osmanlılar döneminde kaleye fazla itibar edilmemiş ve uzunca bir süre tarih sahnesinden çekilmiştir. Cumhuriyet döneminde Ankara başkent olunca, kale yeniden önem kazanmıştır. Fakat bugün, artık insanların kalelere sığınma ihtiyacı kalmadığından, bir kenarda, Ankara'nın en merkezi yerinde tarihi abide olarak, nostaljik bir manzara halinde durmaktadır.

Bugün kale içindeki değişik dönemlerden kalmış birçok eski Ankara Evi bulunmaktadır. Kaleiçi Mahallesi'nde bulunan eski Ankara evleri, sur duvarları ile çevrili dar ve dik bir alanda konumlandıkları için, planları dar alanlardan en çok faydalanmayı gözeterek yapılmış. İki ya da üç katlı olarak ahşap, kerpiç ve tuğladan inşa edilmişler. Arazi yapısının düz olmaması, alt katların planlarının da düzgün olmamasına yol açmış, ama üst katlar cumba tipindeki çıkıntılarla düzgün bir plana kavuşturulmuş. Alt katlar kışlık olarak, kalın duvarlı ve küçük pencereli yapılmış, üst katlar ise yazlık olarak ince duvarlı, büyük pencereli ve havadar

yapılmış. Geniş saçaklar ve "Cihannüma" denilen yazlık odalar, Ankara evlerinin belirleyici özelliklerindendir. Ahşap tavan süslemelerinde geometrik kompozisyonlar kullanılmıştır. Bazıları çeşitli hizmetlerde kullanılmaktadır.

17.yüzyılın ortasına doğru, 1640 yılında Ankara' ya gelen Evliya Çelebi, kenti ve kentteki yaşamı ayrıntılı biçimde anlatmaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde önce, ünlü Ankara Kalesinden söz etmekte ve "Ankara'nın yüksek bir dağın tepesinde dört kat beyaz taştan yapılmış sağlam bir kalesi vardır. Kale iç içe üç kat surlarla çevrilidir. İç kalenin çevresi kayalıktır. Bu yalçın kayalardan kaleye tırmanmak çok zordur. İç kalede toplar, çeşitli silahlar, cephane ve 600 ev bulunur. İç Kale aşağılarda ikinci sıra surlarla çevrilidir. Dağın eteklerinde ise üçüncü sıra dış surlar yer alır. Bu dış surlarla tüm kent güvenlik altına alınmıştır" diye yazmaktadır.

İç kaledeki çınar ve kavak ağaçlarından uçuşan sararmış yapraklar, onu dalmış olduğu hayal dünyasından, tarihin derinliklerinden çekip günümüze getirdi.

Sonbahar bütün haşmetiyle gelmiş, Ankara Kalesine oturmuştu. Kavaklar sapsarı olmuş, çok romantik bir manzara arz ediyordu. Çınarların hafif kırmızıya çalan yaprakları, manzarayı daha da büyüleyici hale getirmişti. Hafiften esen rüzgârın etkisiyle, yerde yapraklar uçuşuyordu.

Sarı ve kırmızılı fistanlarını giyen ağaçlar, lisanı haliyle, sanki “bize de bak, bizi de seyret” diyordu, Selim öğretmene.

Sonbahar, firak ve hazan, ayrılık ve hüzün mevsimidir. Yaprağın daldan, damlanın gölden, mecnunun yoldan koptuğu mevsim. Acılar sis gibi çöker bazen, insanın yüreğine.

Şu ağaçların yapraklarının dökülerek, dallarını terk etmesi bile Selim Öğretmen’in kalbine bir hüzün veriyordu. Acıyordu, yapraksız kalan dallara ve ağaçlara. Ama işin tabiatı, bunun böyle olmasını gerektiriyordu. Bu yaprakların,

arkadan gelen kardeşlerine yer açması lazım. Albert Schweitzer: "Sonbaharda ağaçların yaprakları dökülmeseydi, ilkbaharda bitecek yeni yapraklar için yer bulunamazdı" demiyor muydu?

Sonbahar insana ihtiyarlığı hatırlatır. Ölümü getirir insanın aklına, daldan düşen her yaprak. Birkaç güne kadar ağaçlar bütün yapraklarını dökecek, odun gibi kupkuru kalacaktı. Yaprak, çiçek ve meyvelerini kaybeden ağaçlar, yetim bir çocuk gibi ortalıkta kalıverecekti.

Sonra kış gelecek, yeryüzü beyaz kefene sarılacaktı. Ağaçlar ve otlar, bu beyaz örtünün altında, uzun bir uykuya dalacaktı. Hasretle baharı bekleyecekti, yaprağını döken her ağaç.

İnsan da böyle değil miydi? Mezarda yatan kemikleri, yaprağını dökmüş odun gibi dallara benzemiyor muydu? O da yeryüzü gibi, ölünce beyaz kefene sarılmıyor muydu?

O zaman, her kışın bir baharı olduğu gibi, insanın da öldükten sonra, bir haşir baharı olmalıydı. Baharda ağaçların odun gibi dalları yeniden yeşerdiği gibi, insanın kemikleri de haşir baharında yeniden dirilmeliydi.

Yeryüzünü sonbaharda öldürüp, kışın beyaz kefenine sarıp, baharda yeniden dirilten Yüce Yaratıcı, insanı da öldükten sonra yeniden diriltmeye kadir değil miydi?

Bunları düşünürken, ağır ağır indi, kalenin taş merdivenlerinden.

* * *

Sınıfın en yaramaz öğrencisi oydu. Derslerde en ön sıralarda oturur, bazen dersi kaynatmaya çalışır, bazen de aklı sıra zor sorular sorarak öğretmenlerini zorda bırakmaya çalışırdı. O gün de ukalalığı üzerindeydi. Selim öğretmen derste adalet kavramını anlatıyordu.

Hem konuyu saptırmak hem de aklınca Selim öğretmeni zora sokmak amacıyla:

—Öğretmenim, dedi, siz geçen derste öldükten sonra tekrar dirilmekten bahsetmiştiniz.

—Evet, Özgür, diye cevap verdi, Selim Öğretmen, hatırlıyorum. Öyle bir şeyden bahsetmiştim.

—Bir şey kafama takıldı da?

—Neymiş o kafana takılan?

—Oraya kim gitmiş gelmiş de ahretten bahsediyor? Kimin kafası kırılmış, gelmiş de bize oradan haber veriyor?

Selim Öğretmen yarı ciddi, yarı esprili bir üslupla:

—Bak Özgür, dedi, oraya gidenin kafası kırılmış ise zaten geri gelemez. Yok, eğer kafası kırılmamış ise, demek ki yerinden memnun ki, geri gelmiyor. Kimin gidip geldiğine gelince, bizim Peygamberimiz Miraç hadisesinde gitmiş, Cennet ve Cehennemi yerinde görmüş, gezmiş ve gelmiş bize haber vermiştir. Bizlere, size öyle bir cennetten haber veriyorum ki, "Ne göz görmüş, ne kulak işitmiş, ne de şimdiye kadar insanların aklına böyle bir şey gelmiştir" diye müjdelemiştir.

—Sonra hocam?

—Bu dünya bir misafirhane; insan ise, bu dünyada bir yolcudur. Bizler uzun bir seferdeyiz. Bu yolculuk ise, ruhlar âleminden, anne karnından, çocukluktan, gençlikten, dünyadan, ihtiyarlıktan, kabirden, berzahtan, haşirden, sırat köprüsünden geçen, uzun bir seyahattir. Bu yolculuk, geri dönüşü olmayan bir yolculuktur. Sen doğduktan sonra, tekrar anne karnına geri dönebilir misin?

—Böyle bir şey mümkün değil hocam!

—Senin anne karnına geri dönmen mümkün olmadığı gibi, bu yolculuk esnasında, bir menzilden diğerine geçen insanın da, terk ettiği bir menzile tekrar geri dönmesi mümkün değildir.

—Pekiyi bu yolculuk hiç bitmeyecek mi?

—Elbette bitecek! Bu yolculuk öyle bir yerde bitecek ki, insanın başını iki avucunun içine alıp biraz düşünmesi lazım. Bu yolun sonu, ya Cennete veya Cehenneme çıkacaktır. İnsanın önünde iki yol var; ya Cennet'e veya Cehennem'e gidecektir.

—Hocam siz de hep ölümden bahsederek hayatınızı zehir ediyorsunuz yani! Biz ölümü düşünerek keyfimizi bozmak istemiyoruz.

—Pekiyi hiç düşündünüz mü? Gerçekten öyle mi?

—Öyle tabii!

—Ben ise tam tersini düşünüyorum.

—Nasıl yani?

—Bakınız, gözümüzü kapatmakla bizi burada durdurmazlar. Deve kuşu gibi başımızı kuma sokmakla ölümden kurtulamayız. Er veya geç bir gün ölüm gelecek başımıza. Ben ölümden sonraki hayata, yani ahrete inanmayan insanları hep zindanda idamını bekleyen ölüm mahkûmlarına benzetirim.

—Ne ilgisi var hocam?

—Bir adam düşününüz ki, idama mahkûm olmuş. Yarın sabah şafak vakti asılacak. Durum kendisine bildirilmiş. Bu adamın ruh halini düşününüz. Bu adama dünyanın en güzel baklavalarını getirseniz, bunlardan bir lezzet alabilir mi?

—Alamaz, hocam.

—Önüne çeşit çeşit meyveler koysanız, iştahla yiyebilir mi?

—Yiyemez.

—Bu adamın asılacağı darağacını çiçeklerle, çelenklerle süsleseniz, darağacının bir ayağını altından diğer

ayağını gümüşten yapsanız, bu adam bundan bir lezzet alabilir mi?

—Alamaz hocam!

—Alamaz tabii ki! Bu adamın gözünün önünde tek şey var: Yarın sabah asılacağı darağacı. Asılacak ve hayatı sona erecek. Bu durumdaki bir insan moral olarak çökmüş durumdadır ve hiçbir şeyden lezzet alamaz. İşte ben, ahrete, yani öldükten sonra yeniden dirilişe inanamayanları, hapishanede idamını bekleyen idam mahkûmlarına benzetirim.

—Çok kötü bir benzetme hocam!

—Korkunun ecele faydası yoktur, arkadaşlar. Ölümün mahiyetini bilenler ölümden korkmazlar. Bana göre ölüm, bir menzilden diğerine yer değiştirmektir. Bir yayladan bir yaylaya göç etmek gibidir. Askerin terhis olması gibi bir şeydir. Siz hiç terhis olmaktan korkan asker gördünüz mü?

—Görmedik, hocam.

—Göremezsiniz tabii. Çünkü terhisten korkulmaz, ancak sevinilir. Biz gelelim dersimizin bu günkü konusuna, nerde kalmıştık?

Yine her zamanki gibi, Özgür ileri atıldı:

—Adalet! Hocam, adalet! "Adalet mülkün temelidir".

—Elbette adalet mülkün temelidir. Aslında adalet, sadece mülkün değil, her şeyin temelidir. Adaletin olmadığı yerde, hayat da olmaz, huzur da olmaz, denge de kalmaz, hiçbir şey olmaz. Şu âlemi dikkatlice incelediğiniz zaman, İlahi adaletin her tarafı kuşattığını, her yerde sonsuz bir adaletin hükmettiğini rahatlıkla görebilirsiniz.

—Ama biz öyle bir adalet göremiyoruz.

—Dikkatli bakarsanız görürsünüz. Adalet, herkese hak ettiği hakkını vermek demektir. Şu âleme baktığınız zaman, herkese, her canlıya hak ettiği hakkının verildiği görülmektedir. Her şeyden önce her ruha, uygun bir vücut verildiği görülmektedir. Aslan ruhuna uygun bir aslan vücudu, koyun ruhuna uygun bir koyun vücudu verilmiştir.

Eğer aslan ruhuna, koyun vücudu; koyun ruhuna da aslan vücudu verilseydi, adalet olmazdı. Böyle bir durum, aslana da, koyuna da zulüm olurdu. Aynı şekilde, insan ruhuna da uygun bir insan vücudu verilmiştir. İşte bu, İlahi adaletin tecellisidir. Bunun daha çok misalleri var. Yüce Yaratıcı hangi canlıya ne ihtiyaç vermiş ise, mutlaka o ihtiyacını da fazlasıyla karşılamıştır. Koyunun ota, balığın suya ihtiyacı var, onların bu ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılamıştır. İnsana göz vermiş, bu gözün ihtiyacı olan ışığı ve güzel manzaraları da gözünün önüne koymuştur. Kulak vermiş, kulağın ihtiyacı olan sesleri de yaratmıştır. Mide ve ağız vermiş, o midenin ihtiyacı olan meyve ve yiyecekleri de yaratmıştır. Yeryüzünü büyük bir sofra şeklinde yaratmış, türlü türlü meyve ve yiyeceklerle doldurmuştur. Eğer gözü yaratıp da gözün ihtiyacı olan ışığı ve manzaraları yaratmasaydı; kulağı yaratıp da sesleri yaratmasaydı; mideyi yaratıp da yiyecekleri yaratmasaydı, bu, adalet olmazdı. Adalet olmadığı gibi, insana karşı büyük bir zulüm olurdu. Allah, adildir, insana ve yarattığı hiçbir canlıya zulmetmez.

Bu sefer de yine ön sıralardan bir parmak kalktı havaya. Bu sefer de Gizem:

—Öğretmenim, dedi, bazı insanlar sakat doğuyor. Bunların ne suçu var, sakat yaratılıyorlar?

—Sakat doğmak suç değil ki… Bunların herhangi bir suçu yok. Bunların sakat doğmasında, kaderin de bir suçu yok. İlla bir suçlu aramak gerekiyorsa, anne ve babalarını suçlayabiliriz.

Gizem hayret dolu bir ifadeyle devam etti:

—Onların ne suçu var?

—Biliyorsun sakat doğumlar, genelde anne-babaların hatalarından kaynaklanıyor. Zamanında tedavi ve kontrollerini yaptırmıyorlar, bazen geç kalıyorlar. Annenin hamile iken yanlış beslenmesi, sigara ve alkol alması gibi birçok sebepler, çocukların sakat doğmasına neden olmaktadır. Bazen de doktorların hatalarının faturasını

çocuklar ödüyor.

—Hiç kimsenin ihmal ve hatası olmadan sakat doğanlar?

—Kimsenin ihmal ve hatası olmadığı zaman sakat doğan çocukların kader cihetine bakalım. Sakat bir insana:"Böyle sakat olarak yaratılmana mı razısın? Yoksa yoklukta kalsaydın daha mı iyi olurdu?" diye sorsak, sizce ne cevap verirdi?

—Bence bu haline razı olacaktır.

—Elbette razı olacaktır! Yüce Yaratıcı bizleri yaratırken hiç birimize sormadı... Bizi hiç yaratmayabilirdi de... Yoklukta kalmak hiç bir şeye benzemez! Bizi bir taş olarak veya kuş olarak da yaratabilirdi. Veya sabahtan akşama kadar yük taşıyan bir deve olarak da yaratabilirdi... Aynı adama sorsak: Böyle sakat bir insan olarak mı kalmak istersin? Yoksa zengin bir sarayda yaşayan, dört dörtlük sağlam ve güzel bir deve mi olmak istersin? Sence hangisini tercih eder?

—Bence deve olmak istemez herhalde?

—Tabii istemez! Sakat da olsa, insan olmayı tercih edecektir. Düşünebiliyor musunuz? Yüce yaratıcı bizi yoklukta bırakmamış, vücut nimeti vermiş. Taş olarak yaratmamış, kuş olarak yaratmamış. İnsan olarak yaratmış. Bize hayatı vermiş. Akıl gibi bir nimet vermiş. Bize verilen nimetleri saymakla bitiremeyiz. Bütün bu nimetlerin içinde bir tarafta da bir şeyi birazcık eksik vermiş olabilir. Ne önemi var! İnsan olma şerefi her şeye bedeldir, her türlü eksikliği unutturur. Eğer halimize şükretmek istiyorsak; nimette kendimizden alttakilere, musibette ise kendimizden daha yukarıdakilere bakmalıyız. Bir Fransız mütefekkiri: "Küçükken ayakkabılarım yok diye ağlıyordum, ayakları olmayan birisini gördüm. Sustum ve halime şükrettim" diyor. Aynı şekilde diğer yaratıkların da hiç bir şekilde hallerinden şikâyet etmeye hakları yoktur. Madenler, "Niçin ağaç olmadık? Diye, şikâyet edemezler, belki maden olarak

yaratıldıkları için hallerine şükretmeleri gerekir. Hiç yaratılmayıp, yoklukta da kalabilirlerdi... Aynı şekilde bitkiler de niçin hayvan olmadım deyip şekva edemez; belki vücut ile beraber hayata mazhar oldukları için, hakları şükretmektir. Onlar da yoklukta kalabilir veya taş olarak yaratılabilirdi... Hayvan ise, niçin insan olmadım diye şikâyet edemez; belki hayat ve vücut ile beraber kıymettar bir ruh cevheri ona verildiği için, onun hakkı da şükretmektir. Aksi takdirde o da taş veya ağaç olarak da yaratılabilirdi. Bunların içinde hele insanın şikâyet etmeye hiç mi hiç hakkı yoktur... Yoklukta kalmamış, taş olmamış, ağaç olmamış, kuş olmamış, insan olarak yaratılmış... İnsan olma şerefini kazanmış. Mahlûkatın en şereflisi olarak yaratılmış. Yüce Yaratıcı yarattığı mahlûklar arasında insanı kendine muhatap olarak seçmiş. Onu, kendi güzel isimlerine, sıfat ve şuunatına ayna olarak yaratmış... Bu ne büyük, şerefli bir paye! Bu kadar büyük nimetlerin içinde insan nasıl şikâyet edebilir? Bir gözün görmeyebilir, bir elin veya bir ayağın olmayabilir, ama yine de sen bir insansın. Sen şu haşmetli kâinatın sultanısın! Bu dünya senin için hazırlanmış. Yerler, Gökler senin hizmetine sunulmuş. Yağmur, senin için yağıyor; Güneş, senin için doğuyor. Bütün mahlûkat senin hizmetine verilmiş. Ahret ve cennet senin için yaratılmış. Ebedi bir hayat seni bekliyor.

Orta sıralardan Nalân söze karıştı:

—Hocam, dedi, bu dünyada bazen o kadar çok haksızlıklar oluyor ki, insanın bu adalete karşı isyan edesi geliyor.

—Doğru, arkadaşlar! Bu dünyada bazen çok haksızlıklar yapılıyor. Yalnız şurasının hemen altını çizelim, bu haksızlıkları yapan, Yüce Yaratıcımız değil. İnsanlar birbirlerine karşı haksızlık ediyor, birbirlerinin hak ve hukuklarını çiğniyorlar. O İlahi adalet, burada da tecelli ediyor, haklının hakkını haksızın yanında bırakmıyor. Bazen bu dünyada veriyor, bazen de öbür tarafa, o büyük

mahkemeye bırakılıyor. Biliyorsunuz büyük suçların cezaları büyük mahkemelerde, ağır ceza mahkemelerinde verilir. Bu dünyada bazen mazlum zilletinde, zalim izzetinde kalıyor, bu dünyadan göçüp gidiyorlar. İşte o mazlumun hakkını, zalimden İlahi adalet, o büyük mahkemede alacaktır. Bu adaletten kaçış yok, kimse ondan kurtulamaz. Herkes bir gün, bu dünyada yaptıklarının hesabını, orada, o büyük mahkemede tek tek verecektir.

* * *

Elif, Selim Öğretmenin gözünün içine bakarak adeta yalvarırcasına:

—Ne olur hocam, dedi, bu kader konusunda boğuluyorum! Bu benim kaderim mi? Biz kaderin çaresiz figüranları mıyız? Kaderin bize biçtiği rolü mü oynuyoruz?

—Hayır, Elif, biz kaderin çaresiz ve iradesiz figüranları değiliz, diye karşılık verdi, Selim Öğretmen.

—İçinden çıkamıyorum bir türlü!

—Haklısın, Elif. Bu konu, çok karmaşık ve muğlâk bir konu! İnsanların kader konusunda kafası çok karışık.

—Ne olur, kader konusunda beni biraz aydınlatır mısınız?

—Önce kader nedir? Bunu çok iyi anlamak gerek.

—Ne olur hocam?

—Kader, kelime olarak; takdir edilen, miktar, ölçü, program, kalıp demektir. Daha geniş anlamda kader, Allah'ın, kâinatta olmuş ve olacak her şeyi bütün özellik ve vasıflarıyla ezelden bilip, levh-i mahfuzunda takdiri ve yazmasıdır. Yani kısaca, Takdir-i İlahidir, kader. Halk arasında, ezeli kısmet,

talih, baht veya şans olarak da bilinir.

—Biz de böyle biliyoruz.

—Fakat kader o kadar basit değil ki.

—Evet.

—"Kader ve kaza, Cenâb-ı Hakk'ın irade ve kudret sıfatlarının zaruri bir lazımıdır. Zira şu kâinatın ve içinde cereyan eden hadiselerin tamamı bir ilme dayandığı gibi, meydana gelmeleri de bir kudretle gerçekleşmiştir. Onları bilen ve yaratmaya kudreti yeten Zat, onların yokluktan varlığa çıkmalarını irade etmiştir. İşte, Allah'ın ilmi, kudreti, iradesi ve diğer sıfatlarıyla yarattığı bu kâinat ve bu hadiseler, elbette ki bir tayin ve takdire, bir plan ve esasa dayanmaktadır. En kısa ifadesiyle, kader bu planın takdir edilmesi, kaza ise icra edilmesi, yani yerine getirilmesi demektir".

—!?

—Daha geniş olarak kader, varlıkların ve hadiselerin bütün halleri ve vasıflarıyla, sebepleri ve şartlarıyla, haiz olacakları kuvvet ve kabiliyetleriyle, varlık âlemine gelecekleri zaman ve mekânlarıyla Yüce Yaratıcı tarafından ezelde tayin edilmesi ve bir tertip ile kaydedilmesi demektir. Kaza ise, ezelde takdir edilen her şeyin O Yüce Yaratıcı'ın halk ve icadıyla vücuda gelmesi demektir".

—O zaman kaza da kaderin içinde?

—Evet, kader ve kaza iç içedir. Yani kaza da kaderin içinde…

—Evet…

—Bunu biraz daha açalım. Kader önce ikiye ayrılır: Birisi, "ızdırari kader"; diğeri, "ihtiyari kader". Izdırari kader, insanların cüzi iradesinin hiç karışmadığı, tamamen Allah'ın takdir ve iradesi ile olan kaderdir. Izdırari kader, insanın irade ve kudreti dışında meydana gelen hadise ve hallere ait kaderdir. Buna zorunlu kader diyebiliriz. Mesela insanların suretleri, cinsiyetleri, kız mı yoksa erkek mi olacağı, nerede ne zaman doğacağı, hangi ülkede, hangi çağda dünyaya

geleceği, kaç yıl yaşayacağı, nerede ne zaman öleceği, boyu bosu, göz rengi nasıl olacağı, rızkının ne kadar olacağı gibi pek çok şeyler ızdırari kadere girer. Izdırari kaderde cüzi irademiz karışmadığı için, bunlardan mesul ve mükellef değiliz. Öbür tarafta kimseye "senin boyun niye bu kadar kısa ?", "niye senin gözlerin mavi renkli ?", "sen niye kız olarak dünyaya geldin?" diye bir sual sorulmayacak ve hesaba çekilmeyecektir. Kâinatın baştan sona kaderi, hayvanlar ve bitkilerin kaderleri de ızdırari kader bahsine girer. Hayvanların ve bitkilerin de kaderi vardır. Hatta her şeyin, her mevcudun bir kaderi vardır. Ağaçların, kuşların, böceklerin, hatta mikropların bile birer kaderi var. Bir ağacın kaderi çekirdeğinde yazılıdır. Hiçbir şey, ilmi ve kudreti sonsuz yüce Yaratıcının nazarından gizlenemez. Onlar ile ilgili her şey Allah'ın dilemesi ve iradesiyle olmaktadır. Cüzi iradeleri olmadığı için, bizim gibi mesul ve mükellef değiller.

—Gerçekten kaderi biz böyle bilmiyorduk.

—Kader deyince hep bela ve musibetler aklımıza geliyor.

—Kader deyince hep onlar geliyor aklımıza.

—Hâlbuki kaderin manası o kadar geniş ki... Mesela insanın simasına bak; yüzü, gözü, ağzı, burnu, kulağı mükemmel bir kalıptan çıkmış gibi düzgün ve muntazam. Hepsi birbiriyle uyum içinde ve ölçülü yaratılmış. Bunlar bir kaderin ölçü ve takdiriyle ayarlanmıştır. Bugün dünyada yedi milyar civarında insan var, hiçbirinin siması tıpatıp birbirinin aynısı değil. Bütün bunlar kaderin ince ve hassas programı ile ayarlanmıştır. Bütün simaları aynı anda gören ve bilen birisi tarafından ince ve dakik bir hesapla simalar birbirinden tefrik ediliyor. Ya da bir kelebeğin kanatlarına veya bir çiçeğe bak. Nasıl muntazam bir kalıptan çıkmış gibi mükemmel ve güzel yapılıyor. Ağacın eğri büğrü dalları ve budakları bir kaderin tanzimiyle oluyor. Her şey bize kaderden haber veriyor. Kaderin bizi daha çok ilgilendiren ikinci kısmı olan "ihtiyari kader" ise, bizim cüzi irademize taalluk eden fiil ve

hareketlerimizi ilgilendiren kaderdir. Yüce Yaratıcı, insana mahiyeti meçhul bir cüzi irade vermiştir.

—Niçin verilmiş bu cüzi irade?

—Bu cüzi irade, bir şeyi yapıp, yapmama konusunda insana verilen bir tercih hakkı ve seçme hürriyetidir. Yüce Yaratıcı insana, yaptıklarından bir gün hesaba çekmek için böyle bir cüzi irade vermiştir. Bir şeyi yapıp, yapmama konusunda bizi zorlamıyor. Bizi tamamen hür irademizle baş başa bırakmıştır.

—Bunu nereden bileceğiz?

—Herkes vicdanen bilir ki kendisinde bir cüzi irade vardır. Mesela bazen bir şeye karar verme konusunda saatlerce, hatta günlerce tereddüt ettiğimiz olur. Yapsak mı, yapmasak mı? Gitsek mi, gitmesek mi? Bir türlü karar veremeyiz. İşte bu tereddüt, bize verilen cüzi iradenin en belirgin delilidir. Eğer bize cüzi irade verilmeseydi, nasıl olurdu, biliyor musun?

—Nasıl olurdu, hocam?

—Cüzi irademiz olmasaydı, bir şeyi yapıp yapmama konusunda hiç tereddüt etmezdik. Otomatiğe bağlanmış bir makine gibi, o şeyi hemen yapıverirdik.

—Gerçekten öyle olurdu…

—O zaman da kimse yaptığı bir şeyden sorumlu olmazdı. Kimse işlemiş olduğu günahlardan sorumlu tutulamazdı.

—Doğru!

—Bir şeyi yapıp, yapmama konusunda Yaratıcı bizi tamamen serbest bırakmıştır. Yaptığımız fiilleri, cüzi irademizle seçerek karar verdiğimiz için, yaptığımız her iş ve hareketten biz sorumluyuz. Kader bir şeyi yapıp, yapmama konusunda bizi zorlamıyor. Yani insan kaderin şuursuz, iradesiz bir figüranı değildir. Kader yazmış da insan da kendisine biçilen rolünü oynamıyor.

—Ya nasıl oluyor?

—Bir şeyi yapmayı insan cüzi iradesi ile tercih

ediyor, onun tercih ettiği fiil ve işleri yine Allah yaratıyor. Yani insanın burada hissesi sadece tercih etmek, gerisini yaratan Allah'tır. İşte burada kader bizim o cüzi irademize taalluk ediyor. Kader ilim nevindendir. İlim, maluma tabidir. Yani, nasıl olacak, öyle taalluk ediyor. Yoksa malum, ilme tabi değil.

—Bundan bir şey anlayamadım.

—Biraz daha açacağım. Kaderin en püf noktalarından birisi burasıdır. "Kader ilim nevindendir, İlim maluma tabidir, yoksa malum ilme tabi değil". Burada kader, Allah'ın her şeyi ezelden bilmesidir. Mesela, benim adım Selim, bu malum oluyor. Yani benim adımın Selim olması bilinen şey. Sizin benim adımı Selim olarak bilmeniz ise, ilim oluyor. Burada, benim adım Selim olduğu için mi siz beni Selim olarak biliyorsunuz, yoksa siz öyle bildiğiniz için mi benim adım Selim'dir?

—Elbette sizin isminiz Selim olduğu için biz sizi Selim olarak biliyoruz...

—Hah, işte böyle! Yoksa siz öyle bildiğiniz için benim ismim Selim değil. Aksi takdirde, eğer öyle olsaydı, yani malum ilme tabi olsaydı, sizin elinizden çekeceğim vardı benim!

—Nasıl yani?

—Eğer siz yanlışlıkla benim ismimi Ahmet olarak bilseydiniz, benim ismimin bu sefer de Ahmet olması lazım gelirdi. Mehmet olarak bilseydiniz, bu sefer de Mehmet olması lazım gelirdi.

—Hıı!

—İşte, Kader de bunun gibi bir şey... Yani yaratıcı sonsuz ilmi ile kimin cüzi iradesi ile neyi tercih edeceğini, ne yapacağını ezelden biliyor ve levh-i mahfuzda yazıyor. Sen de zamanı gelince o tercihi kendi hür iradenle yapıyorsun. Aynen misaldeki gibi, Allah senin tercihini o yönde kullanacağını biliyor ve levh-i mahfuzda öyle yazıyor. Yoksa Allah öyle bildi ve yazdı diye sen öyle tercih yapmıyorsun.

—Yani?

—Yani Yaratıcının senin tercihini ne yönde kullanacağını bilmesi, seni zorlamıyor. Sen o tercihi tamamen kendi hür iradenle yapıyorsun. Yaratıcı, öyle sonsuz bir ilim sahibi ki, daha seni dünyaya göndermeden, senin dünyada cüzi iradeni hangi yönde kullanacağını, ne yapacağını ezeli ilmi ile görüyor ve biliyor. Levh-i mahfuzda yazıyor. O yazdığı şeyler de vakti gelince bir bir ortaya çıkıyor. Yani sen öyle yapacağın için kaderde yazıyor. Kaderde yazdığı için sen öyle yapmıyorsun. Sana bunu daha iyi açıklayan bir misal daha vereyim.

—İyi olur hocam, misaller ile daha iyi anlaşılıyor.

—Misaller dürbün gibidir, uzak hakikatleri akla yakınlaştırıyor. Şu misal de bu konuyu güzel açıklıyor. Mesela günümüzde bilim ve teknoloji o kadar ilerlemiş ki, Ay ve Güneş'in ne zaman tutulacağını bilim adamları, çok önceden hesaplıyorlar; şu gün, şu saatte Ay tutulacak diyorlar. Gerçekten o gün, o saat gelince Ay tutuluyor, dakikasını bile şaşırmıyor. Aynı soruyu burada da sorabiliriz. Acaba bilim adamları önceden hesapladığı için mi Ay tutuluyor; yoksa Ay tutulacağı için mi onlar öyle hesaplıyorlar?

—Elbette Ay o tarihte tutulacağı için onlar öyle hesaplıyorlar...

—Evet, Ay o tarihte tutulacağı için, onlar öyle hesaplıyorlar, o tarih gelince de tam vaktinde Ay tutuluyor. Yoksa onların, Ay filan tarihte tutulacak diye hesapladıkları için Ay tutulmuyor. Onların Ay'ın ne zaman tutulacağını bilmeleri Ay'ı etkilemiyor.

—Bunu hiç böyle düşünmemiştim!

—Maalesef pek çok insan bu ince noktayı göremiyor. "Ne yapayım kaderim de varmış, kaderimde yazmış ben de yapıyorum" diyorlar. Cüzi iradelerini hiç hesaba katmıyorlar. Bilim adamları cüzi ilimleri ile yirmi otuz sene sonra Ay'ın ne zaman tutulacağını bilirlerse, Yüce Yaratıcı sonsuz ilmi ile

her şeyi ezelden bilemez mi?

—Elbette bilir!

—Elbette! Hiç bir şey O'nun sonsuz ilminden gizlenemez. İşte kader, ezelden ebede kadar, olmuş ve olacak, gelmiş ve gelecek her şeyin, bütün hareket ve keyfiyetiyle Yüce Yaratıcı tarafından ezelden bilinip, levh-i mahfuzda yazılmasıdır. Misalde olduğu gibi, Allah ezelden, benim ne yapacağımı bilip levh-i mahfuzda yazdığı için ben o şeyi tercih etmiyorum. Benim neyi tercih edeceğimi O, ezelden bildiği için levh-i mahfuzda yazıyor. Aynen Ay tutulmasında olduğu gibi, günü ve saati gelince, ben de o şeyi hür iradem ile tercih edip yapıyorum. Burada Allah'ın benim neyi tercih edeceğimi, ne yapacağımı bilmesi benim cüzi irademi zorlamıyor. Demek ki insan, kaderin iradesiz ve şuursuz bir figüranı değil. O, iradesiz bir şekilde kaderin kendisine biçmiş olduğu rolünü oynamıyor. Aksine onun ne rol yapacağını Yüce Yaratıcı ezeli ilmi ile ezelden biliyor. İnsan da, günü gelince tercihini o yönde kullanıyor. Onun hür iradesi ile tercihini kullanmasından sonra, o tercihe taalluk eden fiil ve neticeleri yaratan yine Allah'tır. İnsanın burada yaptığı sadece tercih etmek, meyil etmek ve yönelmekten ibarettir. İnsan ihtiyari kader cihetinde, kaderin mahkûmu değildir. Ancak, ızdırari kader cihetinde "ben kaderin mahkûmuyum" diyebilir. Çünkü ızdırari kader cihetinde insanın cüzi iradesinin etkisi bulunmamaktadır. Izdırari kadere taalluk eden şeyler tamamen ilahi İradenin dilemesi ile olmaktadır.

Selim bey burada biraz durakladı, masanın üzerindeki kâğıtlardan üç tanesini alarak Elif'in göreceği şekilde yan yana koydu ve ilave etti:

—Şu sağdaki kâğıdın dünkü gün olduğunu farz et; ortadaki kâğıt, içinde bulunduğumuz şu an olsun; soldaki de yarın olsun. Biz şu anda sadece içinde yaşadığımız şu anı görebiliyoruz. Yarını görebiliyor muyuz?

—Hayır…

—Dünü görebiliyor muyuz?

—Hayır, onu da göremiyoruz.

—Göremeyiz, çünkü bizim ihatamız sınırlıdır, ancak içinde yaşadığımız şu anı görebiliriz. Oysa Yüce Yaratıcı sonsuz ilmiyle, dün, bugün ve yarını üçünü birden şu an gibi, bizim önümüzdeki şu üç kâğıdı aynı anda gördüğümüz gibi görüyor. Gerçi O'nun dünü, bugünü, yarını olmaz. O, zaman ve mekândan münezzehtir. Dün, bugün ve yarın denen zaman kavramları bizim için var. Bu tabloyu biraz daha büyütelim. Şu andan geçmişe, maziye doğru gidelim, kâinatın yaratıldığı günden bugüne kadar en küçük zaman dilimlerini yan yana dizelim.

—Tamam.

—Aynı şekilde, geleceğe doğru, sonsuza dek her anı bir sayfa gibi yan yana dizelim. Bu her anı bir sayfa, bir tablo kabul edelim. İşte Yüce yaratıcı sonsuz ilmi ile ezelden ebede kadar bütün o anlarda kâinatta cereyan eden bütün hareketleri ve işleri, bütün keyfiyeti ile hatta içimizden geçirdiğimiz düşünceleri bile hepsini birden, şu an gibi görüyor ve biliyor. Kimin cüzi iradesini hangi yönde kullanacağını biliyor. Düşünebiliyor musunuz? Atomlardan, yıldızlara kadar, kâinatta müthiş bir deveran var, her şey hareket ediyor, her şeyin vaziyetleri her an değişiyor. Hiçbir şey kararında kalmıyor, aynı vaziyette durmuyor. O, sonsuz ilmi ile her şeyi aynı anda görüyor ve biliyor. Gökteki milyarlarca yıldızların hareket ve keyfiyetinden tut, ta denizdeki balıklara, kanımızın içindeki mikroplara kadar her şeyin her hareketini aynı anda görüyor ve biliyor. Fesübhanallah! Bu ne dehşetli bir şey! Aman Ya Rabbi! İşte biz, böyle bir Allah'a inanıyoruz!

—Gerçekten çok dehşet bir şey!

—Bu kader ciheti! Bunun bir de kudrete bakan yanı var. Allah bütün bunları sadece ezeli ilmi ile bilmiyor; aynı zamanda, her şeyi sonsuz kudreti ile yaratıyor. Atomlardan, yıldızlara, galaksilere kadar her şeyi ayakta tutuyor. Bizim

bir işteki hissemiz sadece cüzi irademiz ile o şeyi yapmaya meyletmekten ibarettir. Gerisini, o işi yapmak için hareketimizi, enerjimiz veren bütün fiillerimizi ve o işe taalluk eden neticeleri yaratan yine Kudreti Rabbaniyedir. Sen cüzi iradeni kullanıyorsun, Allah ilmi ezelisi ile senin cüzi iradeni ne yönde kullanacağını biliyor. Kudreti Rabbaniye ise, o işi ve o işin neticelerini yaratıyor. Bizim hissemiz sadece dilemek, istemek ve irade etmekten ibaret. Mesela bir asansöre bindiğimiz zaman bizim hissemiz sadece hangi kata çıkacağımıza karar vermek ve asansörün düğmesine basmaktan ibarettir. Bizi indirip, çıkaran asansördür. On katlı bir binaya çıktığımız zaman, buraya ben kendi gücümle çıktım diye öğünebilir miyiz?

—Öğünemeyiz.

—Öğünemeyiz, çünkü bizi oraya çıkaran asansördür. Veya asansörle çıktığımız üst katlardan birisinde başımıza bir şey gelse, "beni buraya niye çıkardın" diye asansörü suçlayabilir miyiz?

—Suçlayamayız.

—Elbette suçlayamayız! Çünkü oraya çıkmayı biz istedik. İşte burada asansörün düğmesine basmak, cüzi iradenin kullanılmasına misaldir. Asansörün indirip çıkarması da kader ve kudreti Rabbaniye'nin bizim irademizle istediğimiz şeyi yaratmasına misal verilebilir.

Selim beyin bu kadar ağır ve ilmi bir konuda, bu kadar güzel misaller vererek açıklaması gerçekten harika bir şeydi. Elif, böyle ilmi ve mantıklı izahları hayatında ilk defa dinliyordu. Bu kadar güzel ve orijinal bilgiye sahip olması karşısında hayranlığını gizleyemedi:

—Hocam, bu kadar güzel misalleri nereden buluyorsunuz? Diye sordu.

Selim bey anlattıkça, kafasındaki soru işaretleri bir bir çözülüyordu. Vermiş olduğu her misal, beyninde kıymık gibi saplanmış bir soru işaretini söküp atıyordu. Kafasındaki bütün soruların cevabını, Selim beyden alabileceği kanaati

oluştu içinde. Sormaya devam ettim:

—Ya şerler? Allah şerleri niye yaratmış? Şerrin yaratılması şer değil mi?

—Kesinlikle şerlerin yaratılması şer değildir. O şerrin insanlar tarafından işlenmesi şerdir. Nasıl ki, pek çok faydaları olan yağmurdan, tarlasını vaktinde hasat etmeyerek zarar gören tembel bir adam "Yağmur rahmet değildir" diyebilir mi?

—Hayır, diyemez.

—Elbette diyemez. O, tarlasını vaktinde hasat etmediği için, yağmuru kendisi hakkında şer yapmıştır. Hâlbuki biz yağmura rahmet diyoruz. Her şeyin hayatı yağmura bağlıdır. Yağmur yağmadığı zaman toprak kuruyor, hayat duruyor. Bir tane tembel adamın hatası yüzünden, yağmur şer oldu diyemeyiz. Ateşin yaratılması da buna benzer; yemeğinizi pişirir, evinizi ısıtırsanız, ateş sizin hakkınızda hayır olur. Yok, eğer, bir yerinizi veya evinizi yakarsanız, aynı ateş bu sefer de sizin hakkınızda şer olur. Dikkatsizliğinizden evinizi yakıp, ateş niye yaratıldı, ateşin yaratılması şer oldu diyebilir misiniz?

—Diyemezsiniz.

—Diyemezsiniz, çünkü ateş sizin evinizi yakmanız için yaratılmamıştır. Evet, şerlerin yaratılmasında cüzi bir şer olmakla beraber çok daha büyük hayırlar vardır. Cüzi bir şer için, o büyük hayırları terk etmek, daha büyük şer olur. Kangren olmuş bir parmağın kesilmesi tıbben gereklidir. Ancak, o parmağın kesilmesinde cüzi bir şer vardır. Parmağınız kesilecek, canınız yanacak. Eğer o cüzi şerri düşünerek, parmağınıza acıyıp, parmak kesilmezse, parmakla birlikte kol gider, hatta vücut gider, daha büyük şer olur. İcadı İlahide şer ve çirkinlik yoktur. O şer ve çirkinlikler insanların o şeyi işlemesine ve istidadına aittir.

—Çirkinlikleri yaratmak ta şerler gibi midir?

—Elbette! Çirkini yaratmak ta çirkin değildir. Hem çirkinlik, güzellik denen kavramlar izafidir, sana göre, bana

göre değişir. Bana göre güzel olan bir insan, Hazreti Yusuf'un yanında çirkin kalır. Güzelin güzelliğini gösteren, çirkinin çirkinliğidir. Her şey zıddı ile bilinir. Eğer çirkinlik olmasaydı biz güzelin güzel olduğunu nasıl anlayacaktık?

—Anlayamazdık.

—Eski zaman âlimleri güzelliği ikiye ayırmışlar. "Bir şey bizzat güzeldir, buna hüsnü bizzat denilir" demişler. Buna göre, çiçek güzeldir. Hayat güzeldir. Sema ve yıldızlar güzeldir. Cennet güzeldir… "Diğeri; bir şey neticesi itibariyle güzeldir, kendisi zahiren çirkin bile görünse neticesi güzeldir". Mesela hayvan gübresi zahiren çirkindir, fakat güllerin dibine döküldüğü zaman rengârenk güller açar, etrafa güzel kokular saçar. İşte birçok şeyler var ki, zahiren çirkin görünse de neticesi güzeldir. Zahiren hoşumuza gitmeyen birçok hadiselerden bazen güzel neticeler çıkar. Bu cihetten bakınca kaderin her şeyi güzeldir.

—Hocam şer bahsi, şeytanı hatırlattı. Pekiyi, Allah şeytanı niçin yaratmış? Şeytanın yaratılması şer değil mi?

—Hayır, aynen şerrin yaratılması gibi, Şeytanın yaratılması şer değil; şeytana uymak, onun istediklerini yapmak ve onun peşinden gitmek şerdir.

—Ama Şeytanın yüzünden çok insanlar küfre girip Cehenneme girmeleri, gayet müthiş ve çirkin görünüyor.

—Şeytanın yaratılmasında cüzi şerler ile beraber, birçok külli ve hayırlı maksatlar vardır, insanın istidadındaki kemâlatı ortaya çıkarıyor. Evet, bir çekirdekten koca bir ağaca kadar ne kadar mertebeler var; insanın mahiyetindeki istidatta dahi ondan daha çok mertebeler vardır. Belki zerreden Güneş'e kadar dereceleri var. Bu istidatların inkişaf etmesi, elbette bir hareket ister, bir mücadele ister. O mücadele ise, şeytanların ve zararlı şeylerin vücudu ile olur. Yoksa melekler gibi insanların da makamı sabit kalırdı. O halde insan nevi içinden Peygamberler, Hazreti Ebu Bekirler, Hazreti Ömerler, Hazreti Aliler ve pek çok büyük ve kâmil zatlar çıkmayacaktı. Bir cüzi şer gelmemesi için bin hayrı

terk etmek, hikmet ve adalete zıttır. Gerçi, şeytan yüzünden ekser insanlar dalalete giderler. Fakat kıymet ve ehemmiyet, ekseriyetle keyfiyete bakar, kemiyete, yani sayı çokluğuna bakmaz. Nasıl ki; bin hurma çekirdeği olan bir adam, o çekirdekleri toprağa ekse, toprak altında bir kimyevi muameleye mazhar etse. O bin çekirdekten on tanesi ağaç olsa, dokuz yüz doksanı çürüyüp, bozulsa; on ağaç olmuş çekirdeklerin o adama verdiği menfaat, elbette bozulmuş dokuz yüz doksan çekirdeğin verdiği zararı hiçe indirir. Aynı şekilde yüz tavus yumurtası olan bir adam, bunları kuluçkaya koysa, sekseni kuluçkanın altında bozulsa, yirmi tanesi tavus kuşu olsa, elbette yumurtaların çoğu bozuldu diye adam zarar etti denilmez. Çünkü yirmi tavus kuşu kazanan o adam, yüzlerce yumurtası bozulsa da yine zararda değildir. O yirmi tavus kuşu binlerce yumurta değerindedir. Aynen öyle de; Nefis ve şeytanlara karşı mücadele ile gökteki yıldızlar gibi insan nevini şereflendiren ve tenvir eden on kâmil insan yüzünden o neve gelen menfaat, şeref ve kıymet, elbette şeytan yüzünden binlerce ehli dalaletin küfre girmesiyle insan nevine vereceği zararı hiçe indirip göze göstermediği için, rahmet ve hikmet, şeytanın vücuduna müsaade edip, insanlara musallat olmasına müsaade etmiştir. Yüz yirmi dört bin Peygamber ve yüz yirmi dört milyon evliya ve kâmil insanlar gelmiş. Bunların gelmesi, dünyayı ve cenneti şenlendirmesi şeytan yüzünden gelecek zararı hiçe indirir. Yüce Yaratıcı, şeytanı, insanlar ona uysun da cehenneme gitsinler diye değil; ona uymasınlar da cennete gitsinler diye yaratmıştır.

—Allah, kimin Cennete, kimin Cehenneme gideceğini de biliyor değil mi?

—Elbette biliyor!

—Madem bunları biliyor, o zaman dünyayı yaratmadan doğrudan insanları Cennet veya Cehenneme koyamaz mıydı?

—Elbette koyabilirdi!

—O zaman niye koymamış!

—Bunun çok hikmetleri var. Önce bir misal vereyim. Ben bir hoca olarak, daha ilk günlerde hangi öğrencinin sınıfı geçeceğini, hangisinin sınıfta kalacağını az çok bilebilirim, değil mi?

—Tahmin edebilirsiniz.

—Öğrencilere "ben sizden kimin sınıfta kalacağını, kimin geçeceğini biliyorum. İmtihan etmeye gerek yok. Ben notlarınızı verdim" desem, ne olur?

—İtiraz ederler.

—İtiraz ederler değil mi? Çünkü sınav yapılıp, herkes başarılarını ya da başarısızlıklarını kendi gözleriyle görmek isteyeceklerdir.

—Evet.

—İşte imtihanın sırrı bu!

—Doğru, herkes kendi başarısını görmek istiyor.

—Ya da sınıfta kendi halinde, sessizce oturan suçsuz bir çocuğa, durup dururken bir tokat atsam, nasıl bir tepki ile karşılaşırım?

—Ben ne yaptım? Niye vuruyorsunuz bana? Diye itiraz edecektir.

—Elbette, suçunu bilmediği için hemen itiraz edecektir. Ama büyük bir suç işleyen birisine bir tokat vursanız, suçunu bildiği için en azından sesini çıkarmayacaktır. Çünkü suçunu biliyor. O tokadın suçuna karşılık olduğunu biliyor.

—Evet, anlaşıldı hocam, aynen öyle!

—Ya da birisine durup dururken çok pahalı bir hediye verseniz, nasıl tepki gösterir?

—Çok sevinir ama "bana bunu neden veriyorsunuz?" diye merak edecektir.

—İşte aynen böyle, her şeyi ezelden bilen O Yüce Yaratıcı, dünya denen şu imtihan meydanına insanları göndermeden doğrudan bir kısmını Cennet'e bir kısmını da Cehennem'e koysaydı, ne olurdu biliyor musun?

—Ne olurdu hocam?

—Cehennem'e konulanlar hemen itiraz edecekti: "Ya Rabbi bizim suçumuz ne? Biz ne yaptık da bizi bu ateşe attın?" diyeceklerdi.

—Doğru.

—Aynı şekilde, Cennet'e konulanlar da çok memnun olacaktı, ancak "biz ne yaptık da bize bu ihsanlarda bulunuyorsun?" diye merak edeceklerdi. O Yüce Yaratıcı bunları da bildiği için, itiraz kapısını insanlara kapatmak için, önce bu dünyada bir imtihandan geçiriyor. Bu imtihan neticesinde herkes nereye gideceğini, nereyi hak ettiğini çok iyi bildiği için, yarın ahrette kimse itiraz edemeyecektir.

Elif, ha bire sorular sormaya devam ediyordu:

—Pekiyi hocam, bir insanın kaderi değişir mi?

—Allah'ın atâ, kazâ ve kader namında üç kanunu vardır. Atâ, kazâ kanununu, kazâ da, kaderi bozar. Mesela: Bir şey hakkında verilen karar, kader demektir. O kararın infazı, kazâ demektir. O kararın iptâliyle hükmü kazâdan affetmek, atâ demektir. Evet, yumuşak bir otun damarları katı taşı deldiği gibi, atâ da kazâ kanununun katiyetini deler. Kazâ da ok gibi kader kararlarını deler. Demek, atânın kazâya nispeti, kazanın kadere nispeti gibidir. Atâ, kazâ kanununun şümulünden ihraçtır. Kazâ da kader kanunun külliyetinden ihraçtır. İstersen bu misali başka bir misal ile biraz daha açayım.

—İyi olur hocam, bu misali fazla anlayamadım.

—Bir filim kaseti düşünün, bu kader olsun. Kaseti videoya takıp, filim ekrana düşmeye başladığında, ekrana düşen her bir sahne, kazâ oluyor. Yani kaderde yazanların gün yüzüne çıkması, ekrana yansıması kazâdır. O filimden bir sahnenin makaslanıp, ekrana düşmesini engellemek de atâ oluyor. Aslında kazâ da, atâ da kaderin içindedir. İşte misallerden anlaşılacağı gibi, Allah atâ kanunu ile bazen kaderi değiştirmektedir. Ancak neyin ne zaman değiştirildiğini biz bilemiyoruz. Böyle bir değişikliği, O'nun

müsaade ettiği ölçüde Peygamberler ve bazı büyük zatlar bilebilmektedir.

—"Ecel birdir, tagayyür etmez" diyorlar.

—Evet, ecel birdir, tagayyür etmez. Bu umumi kanundur. Esas olan kaderde yazanların zamanı geldikçe vuku bulması, yani kazâ olmasıdır. Biliyorsun istisnalar kaideyi bozmaz. Allah'ın atâ kanunu ile bir insanın kaderini değiştirmesi, ecelini tehir etmesi çok nadir olarak vuku bulmaktadır. Yalnız şunu unutmayalım ki, buradaki değişiklik biz kaderimizde olmaktadır. Allah'ın ilmi ezelisinde herhangi bir değişiklik söz konusu olamaz. Allah'ın sonradan aklına gelip de değiştirmiyor. O, neyin nasıl cereyan edeceğini, kimin cüzi iradesini hangi yönde kullanacağını, neyi tercih edeceğini ve neyi, ne zaman atâ kanunu ile değiştireceğini de ezelden bilmektedir.

—Kader meselesi ne kadar ince imiş!

—Evet, Kader, kıldan ince, kılıçtan keskincedir.

—Ya musibetler?

—Dünya imtihan dünyası... Şu anda biz adeta bir engelli koşuda yarışıyoruz. Hastalık ve musibetler bu yarışta önümüze konulan engellerdir. Bu engellere takılıp kalmayacağız. Başına bir musibet gelen, manen terakki etmemiş bir adam: "Ne yapayım kaderimde varmış, ben de katlanıyorum" diyebilir. "Kadere iman eden, kederden kurtulur". Kadere iman hüznün ve yeisin ilacıdır. Kaderin sırrını anlayanlar, başlarına bir musibet geldiği zaman kendini üç cihette sorgulamalıdır. Birincisi: Her musibet bir hataya terettüp eder, bir hatanın neticesinde gelir. Başımıza bir musibet geldiği zaman, acaba hangi hatamız ile kadere fetva verdirdik ki, bu musibet başımıza geldi? Diyerek, önce kendimizi hesaba çekmeliyiz. Peygamber efendimiz:"Yolda giderken ayağınıza bir taş takılırsa hemen kalbinizi yoklayın" buyuruyor. Yani nerde hata ettim? Diye, kendimizi sorgulamalıyız. İkincisi: "Mülk Allah'ındır; istediği gibi tasarruf eder" diye düşünmeliyiz. Üçüncüsü: "Dünya imtihan

dünyası, Allah bizi imtihan ediyor" demeliyiz. Kaderin ince ince eleklerinden geçiriliyoruz. Hastalıklar da böyle, musibet gibidir. Hastalık ve musibetlere karşı sabreder, şikâyet etmez isek, hem imtihanı kazanmış oluruz hem de günahlarımıza kefaret olur. Hastalık ve musibetlerin sonunda, meyveli bir ağaç sallandığı zaman, nasıl meyveleri dökülüyorsa, bizim de günahlarımız aynen öyle dökülmektedir.

—Demek ki, fakirlerin de fakirlikten şikâyet etmeye hakları yok?

—Elbette! Onların da hallerinden şikâyet etmeye hakları yok. Her hal ü karda şükretmemizi gerektirecek birçok nimetlere mazhar olmuşuz. Şimdi onlara da: "Fakir bir insan mı olmak istersin? Yoksa güzel bir sarayda yaşayan, hali vakti yerinde zengin bir deve mi olmak istersin? Diye sorsak, sizce hangisini tercih eder?

—Aklı varsa, fakir de olsa insan olmayı tercih edecektir.

—Mutlaka. Fakir, ama insan olarak yaratılmış. İnsan olmak bu âlemde bir ayrıcalıktır. Bir bahtiyarlıktır. Kader cihetini düşünürsek, belki onların haklarında fakirlik daha hayırlıdır. Fakirlik de bir imtihandır, biliyorsun. Allah, bazen zengini zenginlikle; fakiri de fakirlikle imtihan eder. Dedim ya, kaderin ince ince eleklerinden geçiriliyoruz.

—Demek ki, hayat bir imtihan?

—Evet, hayat baştan sona bir imtihan… Hayatın her anı ayrı bir imtihandır.

* * *

O'nun bu okulda aynı zamanda idari görevi de vardı. Bir yandan Felsefe ve Ahlak derslerine girerken, diğer yandan lisenin müdür yardımcılığı görevini yürütüyordu.

Kendisinin müstakil odası olmasına rağmen, çoğu zaman öğretmenler odasında otururdu. Böylece hem öğretmen arkadaşlarından fazla kopmuyor hem de öğretmenler arasındaki gündemi yakından takip edebiliyordu. Öğretmenler arasında zaman zaman güzel sohbetler olduğu gibi, bazen de çok şiddetli tartışmalar yaşanıyordu.

Bir gün, bu güzel sohbetlerin birinde Selim bey:

—Arkadaşlar, dedi, okulumuzda güzel bir kampanya başlatıyoruz.

İdarecilere karşı muhalefetiyle bilinen Önder Bey:

—Nasıl bir kampanyaymış bu? Diye sordu. Kooperatif filan mı kurdunuz? Her öğretmene bir ev kampanyası mı bu?

Aslında o, idarecilere karşı değil, herkese muhalefet ediyordu. Onun huyu idi bu.

Selim bey, onun bu huyunu bildiği için fazla umursamadı, devam etti:

—Okulumuzda bazı fakir öğrenciler var.

—Eee! Ne olmuş varsa!

—Var da…

—Bu ülkenin bir gerçeğidir, bu. Bu ülkede her yerde ve her okulda fakirler ve fakir öğrenciler vardır.

—Ama ülkenin kaderi bu olmamalı.

—Ne yapabiliriz?

—"Her öğretmen bir öğrenciye destek kampanyası" başlatabiliriz. Her öğretmen bir fakir öğrenciye yardım edebilir.

—Siz Elif'e yardım ediyorsunuz ya! Yetmez mi bu?

—Bırak dalga geçmeyi, Önder bey.

—Ciddiyim, dalga filan geçmiyorum.

—Bir öğrenciye yardımcı olmak, kötü bir şey mi?

—Hayır, kötü bir şey değil, ama aşırı ilgileniyorsunuz bu çocukla.

—Bakınız, Önder Bey! Bernard Shaw:"Bir insana karşı işlenebilecek en büyük günah, ona karşı kayıtsız davranmaktır", diyor.

—Bırakın Bernand Shaw'ı! Bana ne Bernand Shaw'ından!

—Sadece O değil, bu konuda herkes çok şey söylemiş. George Elliot: "Eğer başkalarına iyilik etmek için değilse, o zaman bu hayat ne için, biz niye yaşıyoruz?", demiş. Dostoyevski, "İyi ve doğru şeyler yaptığımızda, hayat öyle güzel ki…" ve Victor Hugo, "En büyük mutluluk, bir başkasını mutlu etmektir" demiş. Goethe ise, "Faydasız bir hayat, erken bir ölümdür" diyor, bir kitabında. Daha size yüzlerce yazar ve filozofun bu konuda söylenmiş sözlerini sayabilirim.

—Bilirim sayarsınız!

—Çocuğun sorunları var. Kayıtsız kalabilir miyiz?

—Bu kadar ilgi de aşırı yani?

—Aşırılık bunun neresinde, Önder bey?

—Bu durum çocuklar arasında kıskançlığa neden oluyor. Öğrenciler dedikodu yapıyorlar. Pis kokular çabuk yayılırmış, bak demedi deme, kulağıma geliyor.

—Aşırı bir şey yaptığımı zannetmiyorum.

—Haremine al bari kızı, Selim bey! Daha ne yapacaksın?

—Ne ilgisi var? Ben muhtaç bir öğrenciye yardımcı olmaya çalışıyorum! Siz neler düşünüyorsunuz, Önder bey!

Önder Bey, eliyle karşı koltukta oturan bayan öğretmenleri işaret ederek sözlerine devam etti:

—Eğer ilgilenecekseniz, bekâr arkadaşlarımız var, onlarla ilgilen. Bak, Necla Hanım, Figen hanım hepsi manken gibi kızlar, kısmetlerini bekliyorlar! Biraz da onlarla alakadar olsan fena mı olur?

Çayını yudumlarken, sessizce onları dinleyen Necla Hanım:

—Sen kendi işine bak, Önder bey, diyerek, Önder beyi tersledi. Hem, Selim Bey doğru olanı yapıyor. Siz de bir öğrenciye yardım edeceğinize, kalkmış adama iftira ediyorsunuz!

Önder Bey, yüzünü ekşiterek:

—Sen de çokbilmişsin! Dedi.

—Hoşuna gitmedi mi?

—He gitmedi!

—Doğrular sizin hiç hoşunuza gitmez zaten.

—Gitmezse gitmez, sana ne! Kabahat sizi düşünende!

—Siz hep böylesiniz, Önder bey! Bu ülkeye faydalı bir şey yapmazsınız. Bari yapanlara karşı çıkmayın.

—Bu ülkeyi sen mi kurtaracaksın?

—Ben kurtaramazsam da, hep birlikte pekâlâ kurtarabiliriz.

—Sen önce kendini kurtar, Necla hanımefendi!

—Lafla peynir gemisi yürümez, elimizi birazcık taşın altına koymalıyız. Söze gelince mangalda kül bırakmıyoruz, ama işe gelince icraat yok. Ben Selim beyin kampanyasına katılıyorum!

O ana kadar sessizliğini koruyan Figen Hanım da söze karıştı:

—Ben de katılıyorum.

Önder bey, onları küçümser bir tavırla, gözlüğünün üstünden bakarak:

—Katılın, katılın! Dedi alaycı bir ifadeyle.

Figen Hanım Önder beye dönerek:

—Önder bey! Siz neden hep böyle, ülkemiz için faydalı, güzel şeylere karşı çıkıyorsunuz? Diye sordu.

Selim bey hemen araya girdi:

—Ünlü filozoflardan Seifridge, "Hayır demek kolaydır, çünkü evet denilince yapacak iş çıkacaktır" diyor. İşte Önder Bey bunun için karşı çıkıyor, böyle güzel şeylere.

Bayan öğretmenler gülüştüler.

Sıkışan Önder Bey:

—Hayır, efendim, ben memleket için faydalı bir şeye karşı çıkmıyorum!

—Bu kadar konuşmalar niye?

—Bu kampanya güzel de! Para lazım, para! Aldığımız maaş ne ki? Bu maaşla siz hangi kampanyaya destek verebilirsiniz?

Figen Hanım devam etti:

—Bu kampanya için sizin maaşınızdan ekstra bir para harcamanız gerekmez ki.

—Nasıl olur bu?

—Bakınız Önder Bey! Bu gayet basit, ben size pratik bir çözüm yolu göstereceğim.

—Hım!

—Günde kaç paket sigara içiyorsunuz?

—Kaç paketi var mı yahu? Kökü topu, günde bir paket sigara içiyorum. Gören de TEKEL'in bütün sigaralarını ben içiyorum zannedecek!

—Günde bir paket, ayda otuz paket yapar. İçtiğiniz sigaranın paketi kaç lira bilmiyorum, ama bildiğim kadarıyla yerli sigara içmiyorsunuz.

—Boş ver, karıştırma orasını!

—Vallahi Önder Bey! Sizin şu Amerikan düşmanlığınıza bayılıyorum ben! Hem Amerika karşıtısınız, hem de Amerikan sigarası içiyorsunuz! Amerika ekonomisini destekliyorsunuz. Her ay sizin maaşınızın bir kısmı Amerika'nın kasasına gidiyor. Öyle değil mi? Bu nasıl Amerikan düşmanlığı, anlayamıyorum?

—Ne alakası var ya! Tüketimin milliyeti olur mu?

—Olur! Olur! Bal gibi olur!

—Olmaz efendim!

—Geçenlerde siz değil miydiniz "İsrail'in mallarını boykot edelim" diyen.

—O ayrı, bu ayrı, karıştırmayalım birbirine!

—Tamam, karıştırmayalım! Biz gelelim asıl meseleye.

—Sadede dönelim. İşi nereye getireceksiniz merak ediyorum?

—Bak nereye getireceğim. Her gün içmiş olduğunuz bir paket sigaranın fiyatını otuz ile çarparsak ne eder?

—Tamam çarptık. Çıkar şu ağzındaki baklayı, Figen Hanım! Ne demek istiyorsun?

—Yani, demek istiyorum ki, sizin Selim beyin fakir öğrencilere destek kampanyası için, maaşınızdan ayrıca bir para ayırmanız gerekmiyor.

—Yaa! Anladım.

—İşte öyle, anladığınız gibi! Her gün bir paket sigara içmekten vazgeçip, ona vereceğiniz parayı bu kampanyaya verseniz, mesele hallolur.

Necla Hanım kahkahayı patlattı ve ekledi:

—Vallahi çok güzel bir çözüm! Figen Hanım, sen aklınla bin yaşa!

Önder bey her zamanki alaycı ifadesiyle:

—Sen bir harikasın Figen Hanım ya! Dedi. Sizi Maliye'nin başına getirmek lazım! Vallahi bir yılda bütçe açıklarını kapatır, devletin bütün borçlarını ödersiniz! Sayenizde bu memlekette hiç kriz miriz de olmaz!

—Hah ha! Hiç gülesim yoktu, Önder bey!

—Gül bakalım sen, gül! Son gülen tam gülermiş.

—Hem sigaraya vereceğiniz parayı bu kampanyaya sarf ederseniz, sağlığınızı da korumuş olursunuz. Sigaranın insan sağlığına ne kadar zararlar verdiğini çok iyi biliyorsunuz.

Önder beyin iyice köşeye sıkıştığı gören Selim Bey:

—Bakınız, Önder Bey! Oscar Wilde ne diyor, biliyor musunuz?

—Ne diyormuş Oscar Wilde?

—"Günümüzde insanlar her şeyin fiyatını biliyor ama hiçbir şeyin değerini bilmiyorlar". Bu sözü sanki sizin için

söylemiş gibi. İnsan, sağlığının değerini de bilmelidir yani. Sağlık, Yaratıcının insana verdiği önemli hediyelerden birisidir. Sağlığımızın değerini bilip, onu korumamız gerekmez mi?

—Gene filozofluğunuz tuttu, Selim Bey!

Selim bey, istihzalı bir ifadeyle:

—Figen Hanım'ın teklifi, fena bir çözüm değil ama diye ilave etti.

İyice köşeye sıkışan Önder Bey, ceketini koltuğunun altına alarak kalktı ve kapıya doğru yöneldi:

—Gidin işinize ya! Siz de benim bir paket sigarama göz diktiniz!

* * *

Genelde akşamları, evde çalışarak geçirirdi. Bazen de ev arkadaşı ile birlikte, aynı mahallede oturan öğretmen arkadaşlarını ziyarete gittikleri olurdu.

Yoğun bir çalışma temposu vardı. Bir yandan mastır tezini yazıyor, bir yandan da okul derslerini hazırlamaya çalışıyordu. Anlayacağınız başını kaşıyacak vakti yoktu.

Çalışma masasına gömülmüş, yine bir şeyler yazıyordu. Salondan ev arkadaşı Sinan Beyin sesi duyuldu:

—Selim Bey! Çay hazır, diye sesleniyordu.

Evde yemek, çay işlerini nöbetleşe yapıyorlardı. Bir gün biri, diğer gün öbürü yapıyordu, bu işleri. İki günde bir yemek nöbeti geliyordu. Yemek yapmak, bulaşık ve çamaşır yıkamak zor işlerdi, bunlar. Gerçekten bekârlık rezillikti.

Şark usulü döşenmiş odada, yere bağdaş kurup oturdular. Çaylarını yudumlarken Sinan Bey:

—Eeee! Selim Bey! Dedi. Nasıl gidiyor işler?

—Ne olsun, Sinan hoca! Çok yoğun. Bir yandan mastır tezi, bir yandan okul dersleri, bir yandan idari görev, koşuşturup duruyoruz işte!

—Gerçekten çok yoruluyorsunuz.

—Aslında, E. Eschencbach'ın dediği gibi; "Bizi esas yoran, yaptığımız iş değil yapmadan kenarda bıraktığımız iştir".

—İdarecilik zordur.

—Hele bu zamanda! Herkesin farklı farklı talep ve istekleri oluyor. Bu zamanda insanlar memnun etmek o kadar zor ki. İdarecilik yüzünden, bazen arkadaşlarımızın dostluklarını kaybediyoruz.

—Kolay değil. Okulda ne var ne yok?

—Sorunlarla boğuşuyoruz.

—İnsanın olduğu yerde mutlaka sorunlar da vardır.

—Aynen öyle! Bernard Shaw bir kitabında: "Eğer yürüdüğünüz yolda hiç engel yoksa o yol sizi hiçbir yere götürmez" diyor. Sorunlar olacak tabii! Biz ne güne oradayız. Biz de sorunları çözeceğiz.

—Elif ne yapıyor?

—Ne yapsın kızcağız, okula adapte olmaya çalışıyor.

—Biraz toparlayabildi mi bari?

—Eski durumundan daha iyi.

—İyi, iyi! Çok iyi.

—Arada bir yanlarında kaldığı akrabalarını da ziyaret etmem çok iyi oluyor. Böyle, sorunlar daha iyi çözülüyor.

—Sen bu manevi desteğini sürdürmeye devam et!

—Sürdürebildiğim kadar devam edeceğim.

Sinan Bey, boşalan bardakları doldurduktan sonra:

—Bak Selim Bey, ne düşünüyorum, biliyor musun? Dedi.

—Hayırdır, ne düşünüyorsun?

—Senin bu metodunu okullarda yaygınlaştırmak lazım. Her bir öğretmen, sorunlu bir öğrenci ile birebir

ilgilense, gerektiğinde öğrencinin evini, ailesini ziyaret etse ve böyle okul-aile arasında bir bağ kurarak sorunları çözmeye çalışsa, eminim ki okullarda sorunlu öğrenci kalmaz.

—Ben de aynı kanaatteyim, ama bu zor bir iş. Üstelik bu, fedakârlık isteyen bir iştir. Bunu yapacak gönüllü öğretmen gerekli. Herkes bu sorumluluğun altına girmek istemeyebilir.

—Öğrenci ile ilgilenecek, onun sorunlarını dinleyecek ve birkaç ayda bir evine gidip ailesiyle tanışıp, konuşacak. Bu, o kadar da çok zor bir iş değil. Bence bunu yapacak her okuldan birkaç fedakâr öğretmen çıkabilir.

—Belki.

—İşte sizin okulda sen yapıyorsun. Bir tane öğrenci ile birebir ilgileniyorsun. Her okuldan senin gibi bir veya birkaç öğretmen çıkmaz mı?

—Olabilir belki.

—Bence çıkar.

—Aslında birkaç tane öğretmen olsa bu çok daha kolay yapılır. İçlerinde bayan öğretmenler de olur, kız çocukları ile bayan öğretmenler, erkek çocukları ile erkek öğretmenler ilgilenir. Bu işin tabiatına daha uygun olur. Ben Elif'e yardımcı oluyorum, ama çok zorlanıyorum. Hâlbuki erkek öğrenci olsaydı daha rahat hareket ederdim. Kız öğrenci ile ilgilenmek o kadar kolay olmuyor. Bazen yanlış anlaşılabiliyor.

—Doğru, çok dikkatli olmak lazım!

—Ben de elimden geldiği kadar dikkatli olmaya çalışıyorum.

—Neyse. Meslektaşlarla aran nasıl?

—İdare ediyoruz.

—Tabii, idarecisin sen, idare edeceksin!

—Bir meslektaşımız var, evlere şenlik! Her gün bir sorun çıkarıyor, okulda atılan her güzel adıma karşı çıkıyor ve sürekli bizi uğraştırıyor.

—Branşı ne?

—Tarih.

—İnkılâp Tarihi mi? Genel tarih mi?

—Hepsi var. Her iki derse de o giriyor. Tarih dışında her şeye maydanoz oluyor. Tarihten başka her konuda konuşuyor, bir tek tarihi bilmiyor.

—Bu nasıl tarihçi?

—Tam Konfiçyüs'ün tarif ettiği gibi bir tarihçi! "Az bilen çok, çok bilen az konuşurmuş".

—Gerçekten tam bu adamı tarif etmiş.

—İşte öyle bir tarihçi! Sınıfta ne anlatıyor doğrusu merak ediyorum?

—İdarecisiniz siz, incelersiniz, görevini yapmayanlar için gereğini yaparsınız.

—Adam tam bir Osmanlı düşmanı, aynı zamanda! Osmanlıların ömrü at sırtında, savaş meydanlarında geçmiş de, savaşmaktan, medeniyet ve uygarlık için hiçbir şey yapmamışlar da… Devlet hazinesi hep savaşlar için harcanmış da… Bilmem daha ne saçmalıklar! Osmanlıların gittiklere yerlere medeniyet götürdüklerini, yollar, köprüler, kervansaraylar yaptıklarını, gittikleri her yeri yaşanabilir bir yer haline getirdiklerini hiç görmüyor.

—Bu adamın tarihten haberi yok.

—Olsa bunları saçmalamaz. Hele konuşmalarda sıkışınca "Ya Ankara Meydan Savaşı? Ankara Meydan Savaşına ne diyeceksiniz? Bu savaşta, Türkler birbiriyle savaşmış ve birbirlerini öldürmüşler" demesi yok mu? Beni çileden çıkarıyor! Adam takmış Ankara Meydan Savaşı'na! Tarihte sanki başka savaş yok! Bütün tarih, bu savaştan ibaretmiş sanki!

—Çok ilginç bir adam!

—İbni Sina'nın dediği gibi, "Hiç kimse görmek istemeyen kadar kör değildir". Bu adam da bazı tarihi gerçekleri görmek istemiyor.

* * *

Bir sabah uyandı ki, her taraf bembeyaz kar. Bir gecede Ankara beyaz örtüye bürünmüştü.

Pencereden dışarıya baktı, bahçe duvarının üzeri bembeyaz, kalın bir kar tabakasıyla kaplanmıştı. Ağaçların dalları bile beyazdı. Saksağanlar, daldan dala bağrışarak uçuşuyor, dalların üzerindeki karları tozutarak yere düşmesine sebep oluyordu.

Atalarımız "kar yılı var yılıdır" demişler. Kışın kar ne kadar çok yağarsa, yazın ürün o kadar bol olurmuş. Bu nedenle kar yağmasını, bereket olarak kabul ederler. Bu sene inşallah bereketli bir yıl olacak.

Ayrıca "kar temizliktir" derler, kar yağınca havanın mikroplarını temizlermiş. Gerçekten bu yıl kar yağması biraz gecikmiş ve grip, nezle gibi hastalıklar salgın hale gelmişti.

—"Bu kardan sonra, mikroplar biraz kırılır, inşallah" diye düşündü.

Kahvaltısını yaptıktan sonra, çantasını alarak, dışarı çıktı. Dışarıda diz boyu kar vardı. Yolda karları tepeleyerek okula giden tek tük öğrencilerden başka kimsecikler yoktu. Bir de buldukları bir şeyi bir birinin ağzından kapmaya çalışan, bildik o gürültülü sesleri çıkaran kargalar göze çarpıyordu.

Kurşun gibi soğuk bir hava vardı, dışarıda. Gerçi gece yağan kar, soğukların biraz kırılmasına neden olmuştu, ama hava hala soğuktu.

Sokağa ilk çıkanlarının oluşturduğu ayak izlerini takip ederek ağır ağır yürüdü, okuluna doğru.

Okulun avlu kapısının girişinde, karşıdan okul bahçe duvarının dibinde, yerdeki karları karıştıran Elif ilişti gözüne. Sanki karların altında bir şey arıyordu.

—Bu kız, bu soğukta ne yapıyor orda? Diyerek, o yana doğru yürüdü.

Selim beyin geldiğini gören Elif, yerinden doğruldu. Elleri soğuktan domates gibi kızarmış, ısıtmak için ovuşturuyor ve nefesini hohluyordu.

Selim bey:

—Hayrola Elif! Bu soğukta ne yapıyorsun burada? Diye sordu.

Elif, yerde karın altından kazarak yüzeye çıkarmış olduğu zambakları gösterdi:

—Zambaklar, hocam, dedi, zambaklar!

—Ne olmuş zambaklara?

—Zambaklar üşümesin.

—Elif, zambaklar üşümez ki!

—Ama buz gibi soğuk karın altında kalmışlar. Zambakların üzerini örten karları temizledim. Soğuktan üşümesinler diye.

—Bak, Elif! Onlar böyle açıkta daha çok üşürler.

—Neden?

—Çünkü üzerlerini örten kar, bunlar için soğuğa karşı yorgan vazifesi görüyor.

—Yaa!

—Evet.

—Bunu bilmiyordum, hocam.

—Kışın karın altı, üstünden daha sıcaktır. Eğer bitkilerin üzeri karla örtülmese idi hepsi soğuktan donarlardı. Kışın yağan kar, beyaz bir yorgan gibi yeryüzünü örtüyor ve altındaki canlıları aşırı soğuk ve ayazdan koruyor. Bu, ne kadar ilginç, değil mi?

—Evet, çok ilginç hocam!

—Gördüğün gibi, Yüce Yaratıcı, sonsuz ilim ve hikmetiyle her şeyin tedbirini böyle, güzel bir şekilde alıyor.

—Gerçekten harika bir şey bu, hocam!

—Evet, çok harika! Etrafımızda o kadar çok harika şeyler oluyor ki, insan sürekli onları göre göre alışıyor ve artık sıradan şeylermiş gibi düşünmeye başlıyor.

Selim Öğretmenin odasında devam ettiler, kaldıkları yerden.

Selim öğretmen:

—Mesela, dedi, Güneş'in doğuşu ve batışı harika bir olay ve her ikisi de birer inkılâp vaktidir. İnsan sürekli bu olayları gördüğü için alışıyor ve "her zaman gördüğümüz Güneş" diye düşünmeye başlıyor. Hâlbuki Güneş'in doğuşu harika bir olaydır ve mühim bir inkılâp vaktidir.

—Nasıl bir şey bu inkılâp hocam?

—Açıklayacağım. Her sabah yeni bir dünya başlıyor ve bu dünya apayrı bir âlemdir. Dünkü günün aynısı olmadığı gibi, yarının da aynısı değildir. Büyük mütefekkirlerden birisi talebelerinden birisine yazdığı bir mektupta: "Her sabah, hem sana hem herkese yeni bir âlemin kapısıdır" demiş. Şu beyaz örtüde de çok hikmetler saklı, bir yandan kar, soğuğu ile havadaki mikropları öldürürken, diğer yandan yeryüzünü beyaz bir yorgan gibi örterek altındakileri soğuktan koruyor.

Selim öğretmen kısa bir duraklamadan sonra devam etti:

—Bu kışın beyaz örtüsü bana hep ölüm ve haşiri, yani yeniden dirilmeyi hatırlatır. Her gecenin bir sabahı ve her kışın bir baharı olduğu gibi, insanın da ölümden sonra bir haşir baharı olacaktır.

Pencereden dışarıdaki kavak ağaçlarını gösterdi:

—Bak şu ağaçlara, dedi, bu ağaçlar yapraklarını dökmüş, kupkuru kalmışlar. Bahar gelince, odun gibi kuru dalları yeniden dirilecek ve yeniden yeşil yapraklara bürünecekler, değil mi?

—Elbette!

—Aynen öyle, insanın da bu ağaçlar gibi bir kışı, bir de baharı vardır. Öldükten sonra kuru dallar hükmünde olan kemikleri elbette haşir sabahında yeniden dirilecektir.

* * *

Uzun ve sıkıcı bir kıştan sonra bahar geldi. Havalar ısınmaya ve çiçekler açılmaya başladı. Baharın gelişi çocukların davranışlarında da kendini hissettiriyordu. Cemre toprağa değil, sanki bu çocukların içine düşmüştü. Baharda ağaçlara su yürüdü derler ya, ağaçlara su yürürken, sanki bu çocukların damarlarına da bir şeyler yürümüş. Cıvıl cıvıl, hareketli, gözleri ateş gibi, yerlerinde duramıyorlardı.

Selim Öğretmen, çantasından bazı kâğıtlar çıkararak, masanın üzerine koydu ve yerine oturdu. Sınıfı şöyle bir süzdükten sonra:

—Bakın çocuklar, dedi, bizim ecdadımız bilim ve medeniyette neler yapmışlar ve Batı'ya, bilim dünyasına nasıl katkılarda bulunmuşlar, birlikte görelim. Bizim düşünürlerimiz sayesinde Orta Çağ'da bilim ve medeniyet dünyası altın çağını yaşamıştır. Orta Çağ'da yetişen büyük İslam düşünürlerinden İbni Sina, Fârâbi, İbni Rüşd ve İbni Tufeyl gibi dünya çapında düşünürlerimiz, Batı'nın bilim ve düşüncesi üzerinde çok derin izler bırakmışlardır.

Özellikle İbni Sina, Avrupa düşünürlerine asırlarca hocalık yapan felsefecilerin başında gelmektedir. Bütün Ortaçağ Avrupa'sında felsefenin temel taşlarından birisi olarak kabul edilen İbni Sina, hemen her ilim dalında eserler yazmış ve özellikle kelam ilminde büyük bir filozof olarak ün kazanmıştır. On yedisi sadece tıbba ait olan yüz altmış küsur eseri vardır. Yunan felsefesini İslâm ilmi olan Kelâm ile

bağdaştırmaya çalışmıştır.

İbni Sina, Doğu ve Batı kültürünü geliştiren büyük bilginlerden birisi olmuştur. Eserleri Latinceye ve Almancaya çevrilmiş, tıp, kimya ve felsefe alanında Avrupa'ya yüz yıllarca ışık tutmuştur. Avrupalılar, O'nu eski Yunan bilgi ve felsefesinin aktarıcısı olarak görmektedirler. Batı O'nu, Avicenna olarak tanımaktadır. Aynı zamanda Tıbbın babası sayılan İbni Sina, en büyük tesirini Batı felsefesi üzerinde yapmıştır".

İbni Sina, üslubunun açıklığı ve canlılığı, mücerret fikirleri aydınlatıcı misallerle anlaşılır hale getirmedeki ustalığı, ilmi ve felsefi bilgisinin genişliği ile rakiplerini geçmiştir. Geniş bir zamana ve kitleye tesir etmiştir. Başta İbni Rüşd ve diğer felsefecilere tesir etmiş ve Avrupa'nın büyük filozoflarına yol göstermiştir.

Aslında İbni Sina'nın metafiziği, ondan iki asır sonra gelen Latin mütefekkirlerinin skolâstik felsefe diye sundukları şeyin hemen hemen özeti gibidir. Albert le Grant ile Thomas d'Aquin'in doktrinlerinin İbni Sina'ya kadar uzandığını görmek, gerçekten hayret vericidir. Roger Bacon, ondan, "Aristo'dan sonra en büyük filozof" diye bahsetmektedir. Batı felsefe tarihi incelendiği zaman, İbni Sina'nın felsefe sahasındaki derin izleri görülebilir. Bütün felsefe tarihinde Avicenizim'in, yani İbni Sinacılığın başlı başına bir meslek olarak gösterildiğini görmekteyiz. İbni Sinacılık ile İbni Rüşdcülük, yani "irrasyonalizm" ile "rasyonalizm" (gerçek dışılık ve gerçekçilik) Batı'da asırlarca çarpışıp durmuştur. Rasyonalizm ve irrasyonalizm arasındaki bu mücadele bu gün de aynı şekilde devam etmektedir. Pascal, Schopenhauer ve yenilerden Max Scher ve Heidegger, İbni Sina'dan etkilenerek, geniş bir irrasyonalizm mezhebi kurmuşlardır.

Bu sahada, İbni Sina'dan sonra Farâbî'yi görmekteyiz. Farâbî'nin de Batı felsefesinde derin izlerine

rastlanmaktadır. Farâbî de, Batı'da, Aristo'nun tefsircisi olarak tanınmıştır.

Hayatı efsanelerle süslenerek anlatılan bir ilim ve sanat adamı olan Farâbî, Aristo'nun bütün eserlerini incelediği ve şerh ettiği için Üstad-ı Sâni, Muallim-i Sâni gibi sıfatlarla da anılmaktadır. Batı kaynaklarında adı *"Alpharbius* ya da *Alphartabi"* olarak geçer.

Bütün Orta çağ boyunca Avrupa'da böylesine tanınan, hatta XX. yüzyılda bile hakkında araştırmalar yapılan ender düşünürlerden birisidir. Felsefeyi öğrendikten sonra, görüşlerini Aristo felsefesi doğrultusunda geliştirmiş ve bunları bir temele oturtarak kendine has bir ekol oluşturmuş ve kendi okulunu kurmuştur.

Farâbî, insanı tanımlarken "âlem büyük bir insan; insan küçük bir âlemdir" diyerek bu iki kavramı birleştirmiştir. İnsan ahlakının temeli, O'na göre bilgidir; akıl iyiyi kötüden ancak bilgi ile ayırır. İnsan için en yüksek erdem olan bilgi, insan beyninin çalışması sonucu elde edilemez; çünkü İlahidir, doğuştandır. Bilimin ise üç kaynağı vardır: Duyu, akıl ve nazar. İnsan, var olan bilgiyi duyuları ile algılar, aklı ile öğrenir ve kavrar.

Felsefeye mantık yolundan girerek, metafizik üzerinde durmuştur. Din ile felsefenin ayrılmaz bir bütün olduğunu gören Farâbî, İslâm felsefesinin kurucusudur. Farâbî'ye göre din ile felsefe arasındaki esasta bir uyuşmazlık bulunmamaktadır. Uyuşmazlık, yorum farklılıklarından ileri gelmektedir. Böylece mantık ve kavramcılığı geliştirdiğinden, Kelâm gibi İslâmî ilim dalları delillerini mantıktan almaya başlamıştır. Bu yoldan hareket eden Farâbî, o zamanki ilim dallarının sınıflandırmasını yapmıştır.

Farâbî düşünür olduğu kadar, aynı zaman da bir musikişinastır. Hava titreşimlerinden ibaret olan ses olayının ilk mantıklı izahını Farâbî yapmıştır. O, titreşimlerin dalga uzunluğuna göre azalıp çoğaldığını deneyler yaparak ispat

etmiştir. Bu keşfiyle musiki aletlerinin yapımında gerekli olan kaideleri bulmuştur.

Farâbî sosyoloji ile de ilgilenmiş ve toplumları öz bakımından "e*rdemli toplumlar"* ve "*erdemsiz toplumlar"* diye ikiye ayırmıştır. Bu toplumları yönetecek en kusursuz devletse, küllü akla sahip, bütün insanlığı kapsayan dünya devletidir.

Farâbî'nin Batı felsefesinde derin ve kalıcı tesirleri olmuştur. XI. ve XII. yüzyıllarda eserleri Latinceye tercüme edilmiş; Albertus Magnus, Aziz Thomassio gibi düşünürler ondan çok etkilenmişlerdir. Steinschmeider de Boer, Dietrici, Garrade Vaux, Lacy O'Leary, Guadri, E.Gilson ve R. Hammond gibi şarkiyatçı ve felsefeciler Farâbî'yi araştırmışlar ve Batı üzerindeki tesirlerini ortaya koymuşlardır.

Batı felsefesinde İbni Rüşd'ün de büyük tesirleri görülmektedir. Batı'da en çok tanınan İslam filozoflarından biri olan İbni Rüşd, Avrupa'da Averroes adıyla tanınmaktadır.

O, Aristo felsefesinin şerhçisi olarak tanınmıştır. İbni Sina gibi, O da, Aristo felsefesinin anlaşılmayan taraflarını açıklayarak, bazı değişiklikler de yapıp, tekrar Batı düşünürlerinin hizmetine sunmuştur. Aristo'nun günümüze kadar en büyük müfessiri (açıklayıcısı) sayılır. Aristo'nun eserleri Orta Çağ Avrupa'sında ancak İbni Rüşd 'ün Latince, İbranîce ve daha sonra diğer Batı dillerine çevrilen eserleriyle anlaşılabilmiştir. Orta Çağ Avrupa'sında felsefenin en büyük üstadı kabul edilmiştir.

Batı'da tesirleri görülen büyük düşünürlerden birisi de İbni Tufeyl'dir**.** Bu büyük İslam mütefekkiri, Batı'da Abubacer olarak da bilinir.

Günümüze ulaşan ve bütün dünyada tanınmasını sağlayan eseri ise Hayy bin Yakazân adlı felsefî romanıdır. İbni Tufeyl'in Hayy ibn Yakazân'da, Aristo'nun kozmolojisine geri döndüğü görülmektedir. Dünyada felsefi

romanın ilk örneği olan Hayy bin Yakazân, dünyanın bütün belli başlı dillerine çevrilmiş, başta Robinson Crusoe'nun yazarı Daniel Defoe olmak üzere birçok Batılı sanatçı ve düşünürü etkilemiştir. Meşhur İngiliz edebiyatçısı Daniel Defoe yazmış olduğu Robenson Kuruzeo adlı kitabının ilhamını İbni Tufeyl'in Hay İbn-i Yakazan adlı romanından almıştır. Yine Dante de aynı romandan ilham alarak, meşhur "Divina Comedia (İlâhi Komedi)'sını yazmıştır.

Pocock'un "Philosophus Autodidactus" adıyla Latinceye çevirmiş olduğu bu eser, daha sonra bütün Batı dillerine aktarılmış ve ilgiyle karşılanmıştır. Jean -Jacques Rousseau'nun Emile'sinde Hayy ibn Yakazân'ın izlerini görmek mümkündür. Bacon ve Leibniz' e kadar Tufeyl'in bu eserinin etkileri görülmektedir.

Batı felsefe ve bilim adamlarını etkileyen diğer İslam düşünürlerinden birisi de El Kindi'dir. Fen ilimlerinin hemen hepsinde söz sahibi olan El Kindi, bu ilimlere birçok yenilikler getirmiştir.

İslam âleminde felsefi görüşler, ilk defa El Kindi ile telaffuz edilmeye başlanmıştır. Kendisinden bir asır sonra Farâbî, daha sonra da İbni Sina kendisini takip etmiştir. Bu üç filozofla İslam dünyasında felsefe zuhur etmiştir. Avrupa'da Geror de Cremona'da, El Kindi'den etkilenmiş ve O'nun eserlerini tercüme ederek batı ilim dünyasına tanıtmıştır.

El Kindi felsefe, astronomi, matematik, geometri, tıp, tabii bilimler, musiki, psikoloji ve mantık üzerine 270 civarında eser yazmıştır. Kindi; hava tahminleri üzerinde de çalışmış ve eserler yazmıştır.

Geometride açıların pergelle ölçülmesini ilk defa o başlatmıştır. Matematiği sadece fiziğe değil, tıbba da tatbik ettiği bilinmektedir. Bunu bileşik ilaçlar teorisinde kullanmıştır. Sıvıların özgül ağırlıklarını ilk defa El Kindi hesaplamıştır. Çekim ve düşme konularıyla alakalı deneyler yapmış ve yerçekimine işaret etmiştir. Optikle etraflı bir

şekilde uğraşmıştır. El Kindi'ye göre ışığın yayılması zamanla sınırlı değildir. Görme olayı gözden koniksi olarak dağılıp genişleyen ve eşyayı saran ışık demeti sayesinde meydana gelmektedir. O'nun bu alanda yazdığı eserleri İslam ve Avrupa ilim âlemine ışık tutmuştur. İbn-i Heysem'den sonra bile kaynak olmaya devam etmiştir.

El Kindi, Einstein'dan asırlar önce, izafiyet (rölativite) teorisini ortaya koymuştur. O'na, göre, bütün varlıklar ve varlığın fiziki olayları izafidir. Aslında âlemdeki pek çok şey izafidir. Zaman, mekân, hareket, birbirlerinden bağımsız değildirler. Aksine bunların hepsi birbirine bağlı, birbiri ile alakalı izafi olaylardır. Cisim zamanla, zaman cisimle, mekân hareketle, hareket mekânla ve dolayısıyla hepsi birbiriyle bağlıdır ve birbirine bağımlıdır. Bunlardan hiçbiri müstakil değildir, Kendisi bu konuda şöyle demektedir: "Zaman ancak hareketle, cisim hareketle, hareket cisimle vardır. O halde; cisim, hareket ve zamandan birinin diğerine bir önceliği yoktur".

Avrupa ilim dünyasında Al-Kindus, Alkhindus ve Alchinrinus adlarıyla tanınan El Kindi, doğulu ve batılı birçok ilim adamına tesir etmiştir. Bacon ve Witelo onun eserlerinden istifade etmişlerdir.

Selim Öğretmen, bir hatip gibi seri ve dili sürçmeden konuşuyordu. Kısa bir duraklamadan sonra kaldığı yerden devam etti:

—İslam düşünürlerinin en çok ilgilendiği ve eserler verdiği bilim dallarından birisi de Tıp ilmidir. Tıp ilminin üstatları Müslüman hekimlerdir. Bu hekimler, tıp ilminde yeni yeni ufuklar açmış ve o zamanlar yapılması imkânsız gibi görünen büyük işler başarmışlardır.

Avrupalı papazlar, 1163 tarihinde Papazlar Meclisi'nde aldıkları bir kararla, tıpla ilgili bütün okulları kapattırmışlardır. Onlara göre doktorluk, cellâtlığa yakın şerefsiz bir meslek sayılıyordu. Doktorlar birer sihirbaz ve yalancıydı. Doktorluk yapmak suçtu.

Ortaçağ Avrupa'sında doktorluk yasaklanırken, İslâm dünyası aynı çağda dev adımlar atıyor, dünya çapında büyük doktorlar yetiştiriyordu.

Felsefe alanında olduğu gibi, bu sahanın da en mümtaz şahsiyeti İbni Sina'dır. İbni Sina'nın asıl büyüklüğü doktorluğundadır. Batılılar kendisini Hâkim-i Tıp, yani hekimlerin piri ve hükümdarı olarak kabul etmişlerdir. Bilhassa tıp ilmine dair araştırmaları son derece orijinal ve doğrudur. Bu yüzden doğu ve batı hekimliğine kelimenin tam anlamıyla, 700 yıl hükmetmiştir.

İbni Sina, tıp araştırmaları yaparken bazı hastalıkların bulaşmasında gözle görünmeyen birtakım yaratıkların etkisi olduğunu, yani mikropların varlığını sezmiş ve bu bilinmeyen mahlûklardan eserlerinde sık sık bahsetmiştir. Mikroskobun henüz bilinmediği bir devirde böyle bir yargıya varmak çok ilginç bulunmaktadır.

Bakteriler ve mikrobik canlıların, hastalık yapan mikroorganizmaların varlığını ilk defa İbni Sina iddia etmiştir. Avrupa'da yetişen kâşiflerden Pasteur, Robert Koch gibi bilginler O'nun nazariyelerinden büyük ölçüde istifade etmişlerdir.

Onun tıp şaheseri, kısaca Kanûn diye bilinen el-Kanûn Fi't-Tıp adlı büyük kitabı, tamamen bir tıp ansiklopedisidir. Eser, dikkatle incelendiğinde İbni Sina'nın bugünkü tıp için bile geçerli olan pek çok ileri görüşleri bulunduğunu görebiliriz.

5 ciltlik " el Kanun Fi't-Tıp" ve "eş-Şifa" adlı kitabı 12. Yüzyılda Latinceye tercüme edilmiş, İslam dünyasında olduğu kadar Avrupa'da da büyük yankılar uyandırmış ve 17. Yüzyılın yarısına kadar Avrupa üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Roma'nın Galen'i de, El Râzi de ilimde eriştikleri tahtlarından indirilmiş ve çağın Fransa'sının en meşhur tıp fakülteleri olan Montpellier ve Lauvain Üniversiteleri'nin temel kitabı el Kanûn Fi't-Tıp olmuştur. Durum XVII. yüzyılın ortalarına kadar böyle devam etmiş ve

İbni Sina, 700 yıl Avrupa'nın tıp hocası olmuştur. Altı yüzyıl önce Paris Tıp Fakültesi'nin kütüphanesinde bulunan 9 ana kitabın en başında İbni Sina'nın el Kanûn'u yer almıştır.

Eserleri çağında Latinceye, İbraniceye, sonra diğer dünya dillerine çevrilmiş, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yüzlerce defa basılmıştır. Bitkilerden elde edilen ilaçlar, bazı müşahedeler gibi bahisleri hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Bu suretle dünya tarihinin en büyük hekimi sayılabilir. Bugün bile Batı lügatleri ondan "doktorların babası" diye bahsetmektedir. Bu bile O'nun Avrupa'da tıp ilmine ne kadar tesiri olduğunu göstermeye yetmektedir.

İbni Sina, büyük ve küçük kan dolaşımını keşfederek, kanın gıdayı taşıyan bir sıvı olduğunu izah eden ilk hekimdir. Yine mikropsuz suyun kâşifi de o'dur. Cıva ile tedavi usulünü geliştirmek, ameliyatlarda büyük ağrıları hafifletmek için şuruba afyon, ban otu, sarı sabur ve Hindistan cevizi ilavesi ile uyutucu bir ilaç keşfetmek de ona nasip olmuştur.

Hekimlikte ikinci büyük sima olarak Râzi'yi görmekteyiz. İlk göz ameliyatı, sülfürik asidin keşfi, alkol ve tıpta kullanımı (Antiseptiğinin keşfi), suçiçeği ve kızamığın ilmi esaslarla birbirinden ayrılması, modern kimya ile kimya mühendisliğinin arasındaki geçişin kurulması, alerjik astım üzerine yazılan ilk makale gibi birçok çalışmasıyla tanınmıştır.

Ebu Bekir el Râzi'nin önemi, İslam dünyası içinde ilk defa tabiat felsefesini savunan kişi olmasından ileri gelmektedir.

Râzi'nin en önemli çalışması ise çiçek ve suçiçeği hastalıkları üzerine yazdığı incelemesidir. "Liber de Pestilentia" adlı eserinde her iki hastalığı da detaylı şekilde tanımlamış ve bu iki hastalığın ayırıcı teşhislerini yapmıştır. Çiçek ve kızamık hastalıklarının ilk tetkikini yapan, bu büyük Müslüman hekimdir. Kızamık ve çiçek hastalığı hakkındaki eseri de müşahede ve klinik tahlilin şaheseridir. Bu eser, bulaşıcı hastalıklar hakkında yazılan ilk kitap olduğu gibi,

aynı zamanda, bu iki hastalığı açıkça teşhise yarayacak bilgiler veren ilk eserdir. Kızamık ve çiçek hastalığı hakkındaki kitabı 1498 ile 1866 yılları arasında Avrupa'da kırk defa yeniden basılmıştır.

Bütün bunlar, Avrupa'da İslam bilginlerinin kitaplarına ne kadar rağbet edildiğini göstermektedir. Yine tıp sahasında Kitab-ül Mansuri adlı 10 ciltlik eseri Latinceye tercüme edilmiş ve bu tercümenin "Nomus Almansuris" adını taşıyan 9. cildi, 16. Yüzyıla kadar Avrupa'da en yaygın metinlerden birisi olmuştur.

Avrupa'da "Şark'ın Calinosu" adıyla ün yapan Râzi'nin en harika keşiflerinden birisi, böbrek ve mesanedeki taşları ilaçla parçalatması veya ameliyatla çıkartmasıdır. Böbrek taşlarının nasıl çıkarılacağını ilk defa o tespit etmiş ve böbrek ameliyatını ilk defa o gerçekleştirmiştir. O'nun, o günkü şartlarda yapmış olduğu ameliyat ile çağımızda yapılan ameliyatlar hemen hemen aynı gibidir. Kaytan yakısını bulması, kalp sektelerinde kan almayı kullanması ve hummalı hastalıklarda soğuk su tedavisini diğer keşiflerinden sayabiliriz.

Bağdat'ta inşa edilecek bir hastanenin yerini tespit için her semtte etler astırmış, en az çürüme ve kokuşmanın olduğu yere hastaneyi yaptırmıştır. Bu davranış, hastalıklarla kokuşmanın birbirine yakınlığını ifade eden bir görüştür. İşte bu görüş, Pasteur'e yol göstermekte ve O'nu müjdelemektedir.

Râzi'nin tatbiki keşifleri 19. Yüzyıla kadar Batı'da tesirini devam ettirmiştir. Tıbbın bütün konularını içine alan 20 ciltlik Kitab-ül Havi adlı eseri Liber Contineus ismiyle Latinceye tercüme edilmiş ve asırlar boyunca Avrupa'da en fazla hürmet edilen tıbbın el kitabı olmuştur ve birçok tıp fakültesinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu eser, hastalıkların teşhis ve tedavisi üzerine yazılmış döneminin en geniş medikal ansiklopedisidir.

Çağına ve kendinden sonraki asırlara damgasını vuran

doktorlardan birisi de Ebul Kasım Zehrâvi'dir. Cerrahlığı müstakil bir ilim haline getiren büyük operatör Ebul Kasım Zehrâvi, Batı ilim âleminde Ebü'l-Kasis, Bukasis veya Al-Zahravis olarak bilinmektedir.

Müslüman cerrahların babası olarak kabul edilen Zehrâvi, daha çok cerrahi sahasında başarılı olmuş ve modern cerrahinin öncülüğünü yapmıştır. Cerrahinin başlı başına bir ilim haline gelmesi, O'nun sayesinde olmuştur. Ebu'l-Kasım, kendi devrinde yapılması imkânsız sayılan birçok ameliyat gerçekleştirmiş, ameliyatlarda kullanılmak üzere çeşitli aletler keşfetmiş ve kitaplarında 200 kadar aletin resimlerini de çizmiştir.

O, zamanın en deneyimli ve en ciddi şekilde tıpla uğraşan doktoruydu. Ebu'l-Kasım'ı daha çok şöhrete kavuşturan "et-Tasrif" adındaki eseridir. O, bu eseriyle Ortaçağ'da Batı tıp dünyasına hâkim olmuştur. Meşhur fizyolog Halen'in ifadesiyle; "onun eserleri 14. asırdan önce yaşamış bütün cerrahlar için yegâne kaynak idi". Avrupa asırlarca onun eserlerini inceleyip, yazdıklarından faydalanmış ve ona dayanarak çeşitli buluşlar yapmıştır.

Birçok günlük acil hallerde cerrahi usullerini başarı ile tatbik etmiş, burun ameliyatları yapmış ve ilk olarak gümüş nitratı kullanmıştır. Dağlama yoluyla da önceleri hiç yapılmamış birçok cerrahi tedaviyi başarmıştır.

O, cerrahi uygulamalarda çok hassastı, ameliyatlarda kullandığı aletleri kendisine has bir metotla mikroplardan temizledikten sonra kullanıyordu. Bu işte, bilinen ve madde'üs-safra denilen bir maddeden faydalandığı bilinmektedir. Günümüzde yapılan araştırmalar, bu maddenin bakterileri imha edici özelliğe sahip olduğunu ispatlamıştır.

Cerrahiyi bağımsız bir ihtisas dalı haline getiren Ebu'l-Kasım'dır. O, tıbba emsalsiz bir yükseliş kazandırmış, Batı'da, cerrahi onun sayesinde anatomi ile kader birliği yapmış, daha sonraki büyük keşifler için modern tıpta rehberlik eden nihai yolu hazırlamıştır. Bugün modern tıpta

mühim bir yeri olan operatörlüğün kâşifi Ebu'l Kasım Zehrâvi'dir.

Yaraların dağlanması, idrar torbası içindeki taşları parçalayarak çıkarmak, canlı hayvanlara tecrübe maksadıyla ameliyatlar yapmak, kadavrayı kesip parçalamak gibi, yeni fikir ve metotlar denemiştir. Ebu'l-Kasım, Percival Pott (1713–1789)'dan 7 asır önce gastrit ve fıkra tüberkülozlarını incelemiştir.

Kadın hastalıkları dalında yeni usul ve aletlerle büyük gelişmeler kaydetmiş, "Ceninin ters doğumuna müdahaleyi" yine ilk defa o tavsiye etmiştir. Hâlbuki Soranus ve selefleri buna cesaret edememişlerdi. Ancak, asırlar sonra Stuttgartlı jinekolog Walcher (1856 -1935) buna teşebbüs edebilmiş ve bu yöntem "Walcher Durumu" adıyla şöhret bulmuştur.

Büyük Fransız cerrahı Pare, 1552 yılında yaptığı bir ameliyatla şöhrete kavuşmuştur. Bu ameliyatta Pare, büyük damarları bağlamıştı ve herkes bunun, dünya tıp tarihinde, bu konuda yapılmış ilk ameliyat olduğunu sanıyordu. Oysa aynı ameliyatı Ebu'l-Kasım Zehrâvi, Fransız cerrah Pare'den 550 yıl kadar önce gerçekleştirmiştir. Pratisyen cerrahlara sunî dikişi, kürk dikişi, karın yaralarında sekiz dikişi, bir ipliğe geçirilen iki iğneli dikişi, bu münasebetle kedi bağırsakları ile yapılan dikişi, bağırsak ameliyatında kalkük kullanmayı da O öğretmiştir.

Trendelenberg durumunu ilk defa tavsiye eden Ebu'l Kasım'dır. Ancak, 20. yüzyıl başlarında Alman cerrahı Friedrich Trendelenberg (1844–1924), bunu ortaya koyabilmiş, daha doğrusu Ebu'l-Kasım'ın buluşuna sahip çıkıp, kendine mal etmiştir.

Zehrâvi'nin en çok meşgul olduğu ve çağdaşlarını da en fazla meşgul eden hastalıklardan biri kanserdi. Onun, bu hastalık için ortaya koyduğu tedavi usulleri günümüze kadar uygulana gelmiştir. O, akciğer iltihaplanmaları üzerinde çalışmış ve ameliyatla göğsü yarıp dağlama yoluyla bunu tedavi etmeyi başarmıştır. Tıpta, müstesna bir hastalık olan

hemofiliyi ayrıntılı olarak tanımlayan ilk kişidir.

Göz, kulak, burun, boğaz ve diş cerrahisine önderlik etmiş ve ilk defa fıtık ameliyatını gerçekleştirmiştir. Zehrâvi, ameliyatlarda kendine has anestezi metotları tatbik etmiş ve bunun için ban otundan faydalanmıştır.

Zehrâvi, aynı zamanda, diş hekimliğinde de bir uzman idi ve eserlerinde birçok diş operasyonlarını tarif etmiş olup, bunlar arasında diş çekme, tespit etme, kökünü besleme ve takma dişle ilgili bilgiler vermiştir.

Zehrâvi, çürük dişlerin kırılmadan çekilebilmesi için kurşunla doldurulup çekilmesi fikrini ortaya atan ilk doktordur. Diğer metallerin ağız içinde kimyasal reaksiyona gireceğini düşünerek altın tel kullanmıştır. Aynı hizada olmayan ve deforme olmuş dişlerin problemlerini ve bu kusurların nasıl düzeltileceğini ele almıştır. Yapay dişleri hazırlama ve bunlarla kusurlu olan dişleri değiştirme tekniğini geliştirmiştir.

Ebu'l-Kasım Zehrâvi, cerrahlar için anatomi bilgisinin son derece gerekli olduğunu savunmuş, ameliyat yapılacak organ iyi bilinmedikçe ameliyata girişilmemesini tavsiye etmiş, anatomi bilmeden yapılan ameliyatların çok vahim neticeler doğuracağını anlatmıştır.

Ortaçağ'ın en büyük cerrahlarından biri sayılan Fransız cerrah Guy de Chauliac, onun fikirlerinden faydalanmıştır. Magna Chinirgua adını verdiği eserinde en az iki yüz defa Ebu'l-Kasım Zehrâvi'den söz etmektedir.

Ebu'l-Kasım Zehrâvi'yi Avrupa'da meşhur eden, cerrahinin temeli olan Kitab et-Tasrif veya Concessio adlı eseridir. Nitekim bir tıp ansiklopedisi olan bu kitabı yüzyıllar boyu cerrahlar için kaynak kitap olmuştur. Cerrahinin İslâm tıbbında o döneme kadar verilmiş en sistematik bir değerlendirmesi bu kitapta yer almaktadır. Birçok defa Latinceye ve İbraniceye tercüme edilmiştir. Cerrahi ile ilgili cüz'ü meşhur Gerard de Cremona tarafından Lâtinceye tercüme edilmiştir. Avrupa'da cerrahinin temelinin

atılmasına sebep olan bu eser, Salerno, Montrepelleier ve diğer Avrupa tıp fakültelerinde asırlarca ders kitabı olarak okutulmuştur.

Zehrâvi'nin tıp ve cerrahi alanını çok derin bir şekilde etkilediğinden hiçbir şüphe olamaz ve onun tarafından ortaya atılan prensipler tıp biliminde, özellikle cerrahide güvenilir olarak tanınmaktadır. Bunlar tıp dünyasını etkilemeye beş yüzyıl kadar devam etmiştir. Dr. Cambell'e göre, onun tıp bilimi prensipleri, Avrupa tıp müfredatındaki Galen'in ilkelerini geride bırakmıştır.

Eczacılıkta da Müslüman hekimlerin eserlerini ve tesirlerini görmekteyiz. Madenlerden ilaç yapmayı da Avrupalı doktorlar, Müslüman hekimlerden öğrenmişlerdir.

Bîrûnî, hastalıkları tedavi konusunda değerli bir uzmandı. Otların hangisinin hangi derde deva ve şifa olduğunu çok iyi bilirdi. Bugünkü farmakolojinin temellerini O atmıştır. Eczacılıkla doktorluğun sınırlarını çizmiş, ilaçların yan etkilerinden bahsetmiştir.

Bunlardan başka daha birçok Müslüman hekimi, büyüklü küçüklü keşifleri ile İslam hekimliğini geliştirmiş ve Batı'da tesirlerini göstermiştir.

Teneffüs arasından sonra ikinci derste de devam etti, kaldığı yerden:

—Müslüman düşünürlerin etkili olduğu ilim dallarından birisi de Matematik ve Astronomi'dir. Matematik ve Astronomi sahasında ilk akla gelen isim Harezmî'dir. İslam âleminin yetiştirdiği en büyük âlimlerden biri olan Harezmî, bütün Orta Çağ'da Matematik sahasında, fikir ve faaliyetleri en ziyade tesir etmiş olan bir şahsiyettir.

Harezmî, bugünkü cebir ve trigonometrinin kurucusu sayılır. Cebir ve Astronomi sahasında çok sayıda ve kıymetli eserler yazmıştır. Bunların birçoğu Latinceye çevrilmiştir. Descartes'e kadar batı bilim dünyasında egemen olan Harezmî ve Harezmî cebiri idi. Bu nedenle Harezmî dünya

çapında bir matematikçidir ve aynı zamanda, Avrupalıların en çok yararlandığı bir bilim adamıdır.

Doğu ve Batı ilim âleminde *Cebir* ilmine yaptığı katkılarla ün yapıp, tanınan Harezmî; bu sahada ilk eser sahibidir. Eserlerinde Avrupa'nın bilmediği "sıfır"ı kullanıp, cebir işlemlerini geometrik düşüncelerle temellendirmiştir. Harezmî, "Kitab'ül Muhtasar fi Hesab'il Cebri Mukabele" adlı eserinde, "*cebir"* kelimesini Matematiğe kazandırmıştır. Cebir ilmini metodik ve sistematik olarak ilk defa ortaya koyan O' dur. Cebir'de bugün de tatbik edilen ve adına *"kare ve dikdörtgen metodu"* denilen geometrik çözüm yolunu kullanmıştır.

Birtakım deneylerini ihtiva eden, enlem ve boylam hakkında kitapları, ayrıca bir de gökyüzü atlası bulunmaktadır. Latinceye çevrilip, Avrupa'da yüzyıllarca faydalanılan, Kitab'ül Muhtasar fi Hesab'il Cebri Mukabele'nin Arapça aslıyla Batı dillerine tercümesi Avrupa'da yayınlanmıştır. Eser; muhteva olarak; birinci ve ikinci dereceden denklemlerin çözüm şekilleri, bilinmeyenleri, çeşitli cebir hesaplamalarını misallerle açıkladıktan sonra; nazari ve tatbiki hesaplama şekilleri, zamanın devlet işlerine ait hesapların yapılması, kanalların açılması, bina yapımı, esnaf ve tüccar için lüzumlu işaretleri kapsamaktadır. Diğer önemli eseri, *"Kitab-el Muhtasar fi hisaballindi"*, Latinceye, *"Algoritmi de numero indoram"* adıyla tercüme edilmiş olup, bugün orijinal şekli Cambridge Üniversitesi'nde bulunmaktadır

Cabir'in kurduğu ve büyük Türk Matematikçisi Harezmî'nin geliştirdiği Cebir ilmi, tamamen Müslüman bilginlerinin eseridir. Harezmî'nin Cebir kitabı hemen Latinceye çevrilmiş ve Rönesans devrinin Lükas, Paçiyoli, Ferrari gibi ilk matematikçileri bu eserden büyük ölçüde istifade etmişlerdir.

Avrupa'da "Algebre" diye bilinen "Cebir" kelimesi de bu eserle ilim dünyasına girmiştir. Aritmetik ve

Logaritma'yı keşfeden de bu büyük İslam matematikçisidir. O devirde, Harezmî'ye istinaden " Algorismus" denilen bu bilim dalı, bugün Latin dillerinde "Algoritmi" olarak yaşamaktadır.

Bütün dünyanın kullandığı bugünkü rakam sistemini beşeriyete hediye eden, bu büyük İslam dâhisidir. Eski Latin rakamlarını kullanmak oldukça güç idi. Hâlbuki Harezmî'nin sistemi sadece 9 rakam ile bir sıfırdan ibaret olup, bütün sayıları ifade edebilmektedir. Zaten Latince rakam manasına gelen "cihffre" kelimesi dahi sıfırdan alınmıştır.

Cebir, Logaritma ve rakam kelimelerinin Doğu menşeli olduğu ve matematik ilminin İslam bilginleri tarafından kurulup, geliştirildiği açıkça görülmektedir.

İslâm mütefekkirlerinin Avrupa'ya Astronomi ilminde de büyük tesirleri olmuştur. Şurası bir gerçektir ki, Avrupalı bilginler, Astronomi ilmini İslam âlimlerinden öğrenmiştir. Müslümanların bu sahadaki tesirlerini tarihçi Corci Zeydan şöyle itiraf etmektedir: "Astronomi ilminde Avrupalılar, Müslümanlara o kadar muhtaçtılar ki, Avrupa hükümdarları gök biliminde müşkül bir meseleye düştükleri zaman, kendilerine yakın bulunan yalnız Endülüs'e değil, Şarkın Müslüman memleketlerine dahi hususi memurlar göndererek, o meseleleri İslam âlimlerine hallettirirlerdi.

Fransız Jacques Risler "İslâm Astronomi âlimlerinin bizim Rönesansımız üzerindeki tesiri, matematik âlimlerinin tesiri derecesindedir" sözleriyle bu hakikati samimi bir şekilde ortaya koymaktadır.

Hıristiyanlar, Dünya'yı su içinde yüzen bir kalkana benzetirken; Müslümanlar onun yuvarlak olduğunu ve boşlukta hareket ettiğini bilmekteydiler. Dünya'nın hem kendi ekseni etrafında hem de Güneş'in çevresinde yapmış olduğu iki türlü hareketini de İslam âlimleri keşfetmiştir. Kuran'da dünyanın altı çeşit hareketinden bahsedilmektedir.

Müslüman Astronomi bilginleri tarafından dünyanın yuvarlak olduğu ispat edilmiş ve arzın çevresi hesaplanmıştır.

Bulunan Ekvator uzunluğu (44 bin kilometre) bu günkü bilinen uzunluğa (40 bin kilometre) çok yakındır. Fransızların rasathaneyi ilk defa Endülüs'ün Kurtuba şehrinde gördüğü bilinmektedir.

Astronomi sahasında bütün dünyanın tanıdığı, aynı zamanda dâhi bir matematikçi olan yine Harezmî'yi görmekteyiz. Harezmî, yıldızların hareketini ilk olarak hesaplayan Astronomi âlimidir. Bu büyük âlim, Bağdat ve Suriye'de ilk defa esaslı iki rasathane kurarak, uzun yılların emeğini "Ziyc-i Harezmî"de toplamıştır. Ziyc, yılların hareketini ölçen ilmin adıdır. İşte bu "Ziyc-i Harezmî", asırlarca Astronomi dünyasına rehber olmuştur. Daha 12. Yüzyılda Adelar Debat tarafından Latinceye tercüme edilmiş ve 16. Yüzyıl Avrupa Rönesansçılarına temel kaynak olmuştur.

Astronomi ilminin seçkin simalarından olan Bîrûnî'nin keşifleri de Batı'da büyük yankılar uyandırmıştır. Yaşadığı çağa damgasını vurup "Bîrûnî Asrı" denmesine sebep olan bu zekâ harikası bilgin, daha çocuk yaşta araştırmacı bir ruha sahipti.

Bilim tarihçilerine göre Birûnî, Kopernik'le başlayan çağdaş astronominin temellerini atmıştır. Batlamyus ve Aristo'nun kuramlarına karşı çıkarak dünyanın durağan değil, dönen bir kütle olduğunu ileri sürmüştür. Kitâbü'l-Camahir fi Marifeti'l-Cevahir (Cevherlerin Özellikleri Üstüne) adlı eserinde, 23 katı cismin ve 6 sıvının özgül ağırlıklarını bugünkü değerlerine çok yakın olarak tespit etmiştir.

Bîrûnî, elinden kalem düşmeyen, gözü kitaptan ayrılmayan, iman dolu kalbi tefekkürden geri durmayan, benzeri her asırda görülmeyen bilginler bilgini bir dâhiydi. Arapça, Farsça, Ibrânîce, Rumca, Süryanîce, Yunanca ve Çince gibi daha birçok lisan biliyordu. Matematik, Astronomi, Geometri, Fizik, Kimya, Tıp, Eczacılık, Tarih, Coğrafya, Filoloji, Etnoloji, Jeoloji, Dinler ve Mezhepler Tarihi gibi 30 kadar ilim dalında araştırmalar yapmış ve bu

sahalarda pek çok eser yazmıştır.

İbni Sina ile yaptığı karşılıklı yazışmalarındaki ilmî metot ve yorumları, günümüzde yazılmış gibi tazeliğini halen korumaktadır. Tahkik ve Kanûnı Mes'ûdî adlı eserleriyle trigonometri konusunda bugünkü ilmî seviyeye ta o günden ulaştığı açıkça görülmektedir. Bu eser astronomi alanında zengin ve ciddî bir araştırma abidesi olarak tarihe mal olmuştur.

Ay, Güneş ve Dünya'nın hareketleri, güneş tutulması anında oluşan hadiseler üzerine verdiği bilgi ve yaptığı rasatlarda, çağdaş tespitlere uygun neticeler elde etmiştir. O, yapmış olduğu bu çalışmalarıyla yer ölçüsü ilminin temellerini sekiz asır önce atmıştır. Israrlı çabaları sonunda yerin çapını ölçmeyi başarmıştır. Dünyanın çapının ölçülmesiyle ilgili görüşü, günümüz matematik ölçülerine tıpatıp uymaktadır. Avrupa'da buna BÎRÛNI KURALI denilmektedir. Newton ve Fransız Piscard yaptıkları hesaplama sonucu ekvatoru 25.000 mil olarak bulmuşlardır. Hâlbuki bu ölçüyü Bîrûnî, onlardan tam 700 yıl önce bulmuştu.

Daha o çağda Ümit Burnu'nun varlığından söz etmiş, Kuzey Asya ve Kuzey Avrupa'dan geniş bilgiler vermektedir. Christof Coloumb'dan beş asır önce Amerika kıtasından, Japonya'nın varlığından ilk defa söz eden O'dur.

Dünyanın yuvarlak ve dönmekte olduğunu, yerçekiminin varlığını Newton'dan asırlarca önce ortaya koymuştur. Will Durant'a göre "Şüphesiz yer çekimi kanununu ilk keşfeden Newton değil, Bîrûnî'dir. Newton yer çekimi kanunu ile ilgili fikirlerini ortaya attığı zaman, Avrupa'da kitapçı dükkânları, İslam âlimlerinin kitapları ile doluydu.

Henüz çağımızda sözü edilebilen karaların kuzeye doğru kayma fikrini 10 asır önce dile getirmiştir. Tarihle ilgilenmiş ve dinler tarihi konusuna eğilmiş, ona birçok yenilik getirmiştir. Çağından dokuz asır sonra ancak ayrı bir

ilim haline gelebilen Mukayeseli Dinler Tarihi, kurucusu sayılan Bîrûnî'ye çok şey borçludur.

Vasili V. Bartold tarafından "en büyük İslâm bilgini" olarak nitelenen Bîrûnî, akılcı ve nesnel yöntemiyle yalnız İslam dünyasının değil, çağının en büyük bilginleri arasında yer almaktadır. Eserlerinin çoğu batı dillerine çevrilmiş ve defalarca basılmıştır. Eserleri halen Batı bilim dünyasında kaynak eser olarak kullanılmaktadır**.** "Heyet İlminin Anahtarı" ismindeki kitabı Latinceye çevrilmiş, kendinden beş asır sonra gelen Kopernik, teorilerinin ilhamını büyük bir ihtimalle bu kitaptan almıştır.

Bir hipotezin deneyle doğrulanması düşüncesi yanında ölçmeye verdiği önem kendisini fizik ve matematik çağdaş kavranışına oldukça yaklaştırmıştır. Çünkü o bir felsefeci olmaktan çok bir bilim adamıdır. Bilim adamı olarak yapıcı ve eleştirici bir zihniyette, bilimsel konularda sığ ve yüzeysel kalmaktan sürekli kaçınmış, bu nedenle bütün ömrünü bilgi birikimlerini deney ve gözlemlerle doğrulama uğruna harcamıştır.

Birûnî, deney ve gözlem prensiplerine dayanan bilimsel yöntemini doğa bilimlerinin yanında, sosyal bilimlerde de uygulamıştır. Birûnî'ye göre ilmin hazzı, yani hakikati araştırma zevki, en yüksek zevkler arasındadır. Bu hususta kendisi şöyle ifade etmektedir: "İlim adamına, yani ilim hizmetçisine lazım ve kaçınılmaz olan şey, ilmin bütün sahalarında yeterli bir seviyede olmasa bile, ilimler arasında bir ayırım yapmamak, her birinin hakkını vermektir. Çünkü ilim güzeldir, lezzeti de kalıcıdır. Araştırma boyunca bu lezzet sürer gider. Çalışma bitince lezzet de son bulur.

Birûnî ile ilgili olarak ilim adamları ve bilim tarihçilerinin ortak kanaati, onun çok önemli bir ilim adamı olduğudur. Bîrûnî, Alman F. Krankow'a göre müstesna bir insan ve zamanın ötesinde bir âlim; Dr. Sochau'ya göre yeryüzünde yaşamış en büyük zekâ; Philip K. Hitti'ye göre tabiî ilimler alanında Müslümanlar arasında yetişen en

orijinal ve en derin bilgin; Barthold'a ve Rus bilim adamlarından Gafurov'a göre İslâm âleminin en büyük bilgini; George Sarton'a göre de bütün zamanların en büyük bilginlerinden biridir.

O zamana kadar Avrupa'nın umumi kanaati Güneş'in Dünya etrafında döndüğü fikri idi. Bîrûnî bu düşünceyi yıkarak, Dünya'nın Güneş etrafında döndüğünü ispat etmiştir. O'na göre Dünya, kendi ekseni etrafında günde bir defa, Güneş etrafında yılda bir defa dönmektedir.

Uluğ Bey ve Ömer Hayyam gibi daha birçok İslam Astronomu, keşifleri ve ileri fikirleriyle bugünkü modern Astronomiye bile ışık tutmaktadır.

Dünyaca ünlü Türk matematikçi, astronom, tarihçi ve şair olan Uluğ Bey zamanında yeni astronomi aletleri yapılmış, eski aletler geliştirilmiştir. IX. ve X. yüzyılda bir usturlap ile ancak 43 işlem yapılırken, Uluğ Bey zamanında geliştirilen 40 metre çapındaki usturlap ile 1000'den fazla işlem yapılmaya başlanmıştır. Uluğ Bey, bu arada gökyüzünün bir de haritasını yapmış ve bu gökyüzü haritası, kendisinden sonra gelecek nesillere astronomi çalışmalarında uzun yıllar rehber olmuştur.

Dünya onu, astronomi alanındaki eseriyle tanımıştır. Semerkant'taki rasathanesinde yapılan çalışmalar, bugünkü astronomiye hala ışık tutmaktadır. Bu rasatlar sonucu elde ettiği Zîyc-i Ulûgî denilen cetveli meşhurdur. Zîyc-i Ulûgî, diğer adı "Gûrgânî Takvimi" olan bu cetvel, o devrin ilmî esaslara dayanan yegâne takvimi sayılmaktadır. Zîyc-i Ulûgî, 1655 yılında İngiltere'de Oxford şehrinde İngilizce, 1853'te de Fransızca olarak basılmıştır. Daha sonra da çeşitli dillere tercüme edilmiş ve Uluğ Bey, Batı bilim dünyası tarafından "XV. yüzyılın Astronomu" olarak kabul edilmiştir.

Dünyanın en ünlü matematikçisi ve astronomi bilgini olan Uluğ Bey'in Astronomiye ait tablosu yıllar sonra İngiltere ve Fransa'da basılmıştır.

Bu sahada diğer önemli bir şahsiyet Ömer

Hayyam'dır. Büyük şair, filozof, matematikçi ve astronom olan Ömer Hayyam'ın yaşadığı dönem, kendisi gibi, tarihin gördüğü büyük düşünürleri yaratacak sosyo-kültürel altyapıya sahipti. Kendi tarihinin belki de en aydınlık dönemlerini yaşayan İslam dünyasında felsefenin hak ettiği ilgiyi gördüğü, Selçuklu saraylarında ise sentez bir Ortadoğu kültürü oluşmaya başladığı bir dönemde yaşayan düşünür, böylece nispeten tarafsız ve bilimsel bir öğrenim görmüş, Müslüman, fakat felsefeyi günah saymayan bir toplum içinde özgürce felsefe ile ilgilenebilmiştir.

Ömer Hayyam, aynı zamanda dünya bilim tarihi içinde önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Dünyanın ilk rasathanesini kurmuş, günümüzde kullanılan Miladi ve Hicri Takvimlerden çok daha hassas olan Celali Takvimi'ni hazırlamıştır.

Matematik, astroloji konularında dünyanın önde gelen en büyük bilim adamlarındandır. Birçok bilimsel çalışması olduğu bilinmektedir. Hayyam aynı zamanda çok iyi bir matematikçidir ve Binom Açılımını ilk kullanan bilim adamıdır. Okullarda Pascal Üçgeni olarak öğretilen matematik kavramı aslında Ömer Hayyam tarafından oluşturulmuştur.

Bazı araştırmacılar, Descartes'in cebirsel denklemlerin geometrik kuramı hakkındaki çalışmalarının Hayyam'ın çalışmalarının bir tamamlayıcısı olarak görülmesi gerektiğini iddia etmektedirler: Descartes, Hayyam'ın çalışmalarını süzmüş, genelleştirmiş ve onu "mümkün mantıksal sınırlarına" ulaştırmıştır; fakat aslında özüne ulaşamamıştır. Bertrand Russell, Hayyam hakkında "matematikçi ve şair olarak bildiğim yegâne kişi" diye övgü ile bahsetmektedir.

Fizik sahasında en meşhur düşünür İbni Heysem'dir. İbn-i Heysem' in yüzü aşkın eseri bulunmaktadır. Bunlardan en meşhur ve en geniş muhtevalı olanı Kitab-ül-Menazir'dir. İbn-i Heysem' in bu meşhur eseri, ortaçağda beş defa Latinceye çevrilmiş olup, bütün Avrupa üniversite ve ilim

merkezlerinde tanınan tek müracaat eseri durumundaydı.

Ibni Heysem'in pek çok eseri İspanyolca, Latince ve İbraniceye çevrilmiştir. İbn-i Heysem' in fizik, astronomi, Güneş ve Ay sistemleriyle ilgili o kadar çok eseri vardır ki, bunların bir kısmından bastırılarak hazırlanan kitaplar Batı üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Muhtelif ilim dallarında ortaya koyduğu terimler bugün hala kullanılmaktadır. Orta Çağ'da Lâtince, İtalyanca ve İbraniceye çevrilen İbn-i Heysem' in çalışmalarına gösterilen itibar ve bu eserlerin tesiri çok az esere nasip olmuştur. Onun, Optik Kitabı ve Yakıcı Parabolik Aynalar Üzerine adlı incelemelerinin Lâtince tercümeleri, optik çalışmalarına yüzyıllarca kaynaklık yapmıştır. Matematik sahasındaki çalışmaları da; Roger Bacon, Fribourg'lu Frederick, Kepler, Snell, Descartes, Huygens ve daha nicelerine tesir etmiştir.

İbn-i Heysem geometrik çalışmalarının birinde, paraboloid ve küre gibi katıların hacmini hesaplamıştır. O, integral toplamı metodunu kullanmış ve Öklit'in Elementler adlı kitabındaki bir önermeyi genelleştirmiştir.

Başka bir incelemede, iki boyutlu şekillerde çevre aynı olmak şartıyla çemberin en büyük alana, katılarda ise yüzey aynı olmak şartıyla kürenin en büyük hacme sahip olduğunu ispatlamanın yolunu açmıştır. Bu problemleri çözmek için İbn-i Heysem, ikili integrale yol açan, katıların bilinen ilk açı teorisini formüle etmiştir.

İbn-i Heysem, geometrik şekillerin, konik eğrilerinin arakesitleri yardımıyla sistematik olarak kurulabileceğini göstermiştir. Ayrıca, bu eğrilerin, noktalar halinde inşa edilebileceği ve sürekli olarak çizilebileceğini ortaya koymuştur. İbni Heysem "nokta tabanlı geometrik transformasyon" üzerine yaptığı çalışmalarıyla, sürekli hareket kavramının geometriye girmesine vesile olmuş, ardından, ilk defa geometriye dayalı bir uzay kavramını geliştirmiştir.

İbn-i Heysem'in geometri ve sayı teorisine kattığı

zenginlik, Arşimet'in tesiri altında devam ede gelen yaklaşımların çok ötesine geçmiştir. Ayrıca, ilmî araştırmalarda deneye öncelik veren İbn-i Heysem, modern bilimin temellerinin atılmasında inkâr edilemez bir yere sahiptir.

Onun optik teorileri, deneylerle ortaya koyduğu temel prensiplere dayanır. Deneylerini, kendi tasarlayıp yaptığı bir alet ile gerçekleştirmiştir. Bu deneylere dayanarak İbn-i Heysem, bir kamera obscura'yı (karanlık oda) optik çalışmalara sokan ilk kişidir.

İbn-i Heysem ayrıca astronomik manada ışığın kürelerden geçerken sapmasını keşfetmiş ve Ay ışığı için doğru açıklamayı yapmıştır. İbn-i Heysem'den beri ampirik metot ve ortaya atılan hipotezlerin deneyle test edilmesi genel bir araştırma pratiği olarak değil, aynı zamanda ispat normu olarak görülmüştür.

İbn-i Heysem, optik ve ışığın kırılması hakkındaki nazariyeleri ile Batı'da Newton gibi bilginlere zemin ve kaynak hazırlamış, bu sahada onlara araştırma cesareti vermiştir. Mesela; Aristo ve Batlemyüs'e ait olan dünyanın, kâinatın merkezi olduğu şeklindeki görüşleri üzerindeki şüphe ve tereddütlerini ifade etmiş, Dünya merkezli bir kâinat sisteminin kesin olmayacağını, uzayda daha başka sistemlerin de bulunabileceğini ve Güneş sisteminin mevcut olduğunu ileri sürmüştür. Nitekim İbn-i Heysem' den yüzlerce sene sonra gelen Newton ve Kepler, Güneş sistemi nazariyesini kabullenmişler ve yer kürenin bu sistem içinde bulunduğunu söylemişlerdir.

Yine Osmanlı İmparatorluğu zamanında Hezârfen Ahmet Çelebi adında bir âlimin, kollarına kanat takmak suretiyle, Galata Kulesi'nden atlayarak, İstanbul Boğazı'nı uçarak geçmesi, Batı'ya uçak sanayisinde ilk ilhamını vermiştir.

Kimya ilmi de Müslümanların kurduğu fen ilimlerindendir. Müslüman kimyagerler kesin müşahedeyi,

kontrollü tecrübeyi (laboratuar), hassas ölçüleri getirmişler ve "imbik" denilen damıtma cihazını keşfetmişlerdir. Sayısız maddelerin kimyasal tahlilini yapan ve alkalilerle asitlerin farkını tespit eden de İslam kimyagerleridir.

Bugün kimyada çok iyi tanıdığımız bazların diğer adı olan alkali, Arapça bir kelimedir. Araplar bu maddeden sabun elde etmiş ve öteden beri temizlikte kullanmaktaydılar. Müslüman kimyacıların keşfettiği çeşitli kimyasal maddeler ve ilaçlar, bugün de orijinalliğini muhafaza etmektedir.

Diğer ilimlerde de söz sahibi olan Bîrûnî, bu sahada da usta bir kimyager olarak kendini göstermiştir. Bileşik kaplar, hidrostatik prensiplerinden faydalanarak memba sularının ve artezyen kuyularının çalışmasını ilk izah eden de Biruni'dir. Bütün bunların dışında Bîrûnî, on sekiz değerli taşın özgül ağırlığını hesaplamış ve bir cismin özgül ağırlığının taşırdığı suyun hacmine tekabül ettiğini bulmuştur.

İbni Sina, Fârâbi ve birçok dâhi kimyagerin, kimya ilminde de Avrupa'ya büyük tesirleri olmuş, yeni yeni kâşiflerin yetişmesine zemin hazırlamıştır.

İbni Sina kimya alanında da çalışmış ve önemli keşiflerde bulunmuştur. Bu hususta Berthelet, kimya ilminin bugünkü hale gelmesinde İbni Sina'nın büyük yardımı olduğunu söylemektedir.

Piri Reis, Avrupalı coğrafyacıların piridir. Hıristiyanların, dünyayı su içinde yüzen bir kalkana benzetip kenarındaki boşluğa düşme endişesiyle denize fazla açılamadıkları bir zamanda Piri Reis, dünyanın yuvarlak olduğunu gösteren enlem ve boylam daireleriyle birlikte dünya haritasını çiziyordu. Meşhur dünya haritasında, o zamanlar henüz bilinmeyen Amerika ve Antarktika kıtalarını da göstermektedir. Bu harita, dünyayı ilk defa dolaşan Macellan ile Amerika Kıtasını keşfeden Kristof Kolomb'un bir nevi pusulası olmuştur.

1513'te çizdiği ilk haritasında günümüze kadar ulaşan

parçası, Avrupa ve Afrika'nın batı kıyılarıyla Atlas Okyanusunu, Antil Adalarını, Orta ve Güney Amerika'yı göstermektedir. Bu harita, henüz 21 yıl önce Kristof Colomb'un bazı adalarına ayak bastığı ve yeni bir kıta olduğunu hayatının sonuna kadar anlayamadığı Amerika kıyılarını göstermektedir. 1528 tarihinde çizdiği haritada, Amerika ve Atlas Okyanusu'nun Avrupa ve Afrika kıyılarını, adalarını, ülkelerini, Amerika ve Afrika'da insan girmemiş birçok yere Türkçe isimler vererek meydana getirmiştir. Bu haritası Atlas Okyanusu'nun kuzeyini, kuzey ve orta Amerika'nın yeni keşfedilmiş kıyılarını ve Grönland'dan Florida'ya uzanan kıyı şeridini de içermektedir. Adalar ve kıyılar son keşiflere dayalı olarak daha doğru çizilmiştir. İlk haritadan daha büyük ölçekli ve gelişkin olan ikincisi, teknik olarak döneminin en ileri örneğidir.

Bu harita, Türk denizciliğinin ve coğrafya ilminin o devirde hangi seviyede bulunduğunu gösteren şaşırtıcı bir vesikadır. Haritaların ilki bile, 1528 yılında Avrupa'da Glole Dore'nin çizdiği Amerika haritasından kesin şekilde daha doğrudur. Bu derecede mükemmel bilgilerin o yıllarda nasıl elde edinildiği sonsuz tartışmalara konu olmuş, hatta bir İsviçreli tarihçi, ancak uzaydan gelen varlıkların Piri Reis'e bilgi sunduklarını, aksi takdirde kutuplara kadar yerleri gösteren o tarihte böyle bir harita çizilemeyeceğini ciddiyetle iddia etmiştir.

Alman tarih araştırmacı Sigrid Hunke : “Flavio Gioja, bizde pusulanın mucidi olarak tanınır. Hâlbuki bu âleti, Flavio Gioja ilk önce Müslümanlar’dan öğrenmiştir. Roger Bacon’un, Haçlı seferlerinde bir muharip olan hocası Petrus, mıknatıs ve pusulaya ait bilgileri doğrudan doğruya Müslümanlardan alarak, Haçlı seferinden dönüşünde Fransa’ya getirir ve onları 1269’da “Epistola de Magnete”sinin içinde Batı’ya sunar. Elli yıl sonra 1320’de İtalyan Flavio Gioja, sözde ilk defa pusulayı keşfetmiş gibi görünür” diye itiraf etmektedir.

Avrupa'yı etkileyen sahalardan birisi de İslam kültür ve edebiyatıdır. Müslüman ediplerin yazdığı Binbir Gece Masalları, Kırk Haramiler, Şehnâme, Kelile ve Dinme, Hay İbni Yakazan gibi kitaplar, Latinceye tercüme edilmiş ve Avrupalı şair ve yazarlara ilham kaynağı olmuştur.

Şüphesiz Müslüman edipleri Batı edebiyatının romancıları üzerinde de müessir olmuşlardır. Meselâ Servantes yazmış olduğu ünlü şövalye romanı Don Kişot 'un ilhamını, Endülüs Arap edebiyatından almıştır.

Avrupalı müsteşriklerden A. Sedilot, İslâm edebiyatının Rönesans hareketini başlatan Avrupalı yazar ve fikir adamları üzerine etkisini, "Müslümanlarda dokuzuncu asırdan on üçüncü asra kadar dünyanın en geniş edebiyat dairelerinden birinin teşekkül etmiş olduğu görülmektedir. Birçok kültür mahsulleri ile kıymetli keşifler, fikri faaliyetlerin ne mükemmel olduğunu gösterdikten başka, Hıristiyan Avrupa üzerindeki tesirlerini de hissettirmek suretiyle Müslümanların her hususta bizim hocalarımız olduğu hakkındaki telakkiyi haklı göstermiş sayılabilir" sözleriyle açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

İslâm tasavvufu ve Din edebiyatının Avrupa'da "Hümanizm" cereyanının doğuşunda rolü büyüktür. İslâm mütefekkir ve mutasavvıflarının, bilhassa Gazâli ve Mevlâna Celaleddin Rumi, Yunus Emre gibi büyük âlim, şair ve düşünürlerin Batı'da büyük tesirleri görülmektedir.

İslam âleminde Hüccetül İslam İmam Gazâli olarak meşhur olan Gazali'nin hayatı ve düşüncelerinin gelişimi konusundaki bilgileri, bizzat kendisinin yazdığı El-Munkiz'den öğrenmekteyiz. Felsefe tarihinde bu tarzda hayatıyla eseri arasındaki sık bağlantıyı gösteren pek az örnek vardır. Bunun için yalnız Saint Augustin'in Confessions'u ile Descartes'in Discours'unu gösterebiliriz. Onlar da bu tarzı Gazâli'den almışlardır.

Gazâli, İslam düşüncesi açısından oldukça kritik bir dönemde gelmiştir. O'nun asıl katkısı din, felsefe ve

tasavvufta yatmaktadır.

İmamı Gazâli, şüphe götürmez âlimliği ve kişisel mistik tecrübesini esas alarak, hem felsefede hem de tasavvufta aşırı eğilimleri düzeltmeye çalışmış, yıkıcı batini cereyanlara karşı kuvvetli ve kalıcı eserler yazmıştır. Dinde, tasavvuf yaklaşımının aşırılıklarını temizlemiş ve geleneksel dinin otoritesini yeniden yerleştirmiştir.

Gazali, matematik ve asıl bilimlerin yaklaşımını tamamen doğru olarak onaylamıştır. Bununla beraber, Aristocu mantığın tekniklerini ve Neoplatonik yöntemleri benimsemiş ve bu araçları, Aristocu ve aşırı akılcılığın negatif etkilerini azaltmak için o zaman hüküm süren Neoplatonik felsefe kuraklığının kusur ve eksikliklerini açıkça ortaya koymak için kullanmıştır.

Farâbi gibi bazı Müslüman filozofların tersine, mutlak ve sonsuzu kavramak için aklın yetersizliğini savunmuştur. O'na göre, mücerret aklın hakikate ulaşması imkânsızdır ve izafi olanın gözlemlenmesi ile sınırlıdır. Bazı Müslüman düşünürler, aynı zamanda, evrenin boşlukta sonlu, fakat zamanda sonsuz olduğunu savunurken, Gazali, sonsuz bir zamanın sonsuz bir boşluk ile ilişkili olduğunu iddia etmiştir. Düşünce açıklığı ve iddia gücüyle, akıl ile dini inanç arasında bir denge kurmuştur.

Felsefecilerin metafizik doktrinlerinin hiçbir zaman mantık ve matematik gibi kesin ve reddedilemez düşüncelere dayanmadığını iddia ediyor. Bu bakımdan İslam filozoflarının en moderni Gazali'dir.

Gazali'nin eserleri asırlarca medreselerde ders kitabı olarak okutulmuş, yüzlerce açıklaması, Latince ve Batı dillerine tercümesi yapılmıştır. Gazali, bugün Batı'da en modern ve en orijinal İslam düşünürü olarak görülmektedir.

Gazali hakkında muazzam bir eser yazmış olan Oberman: "Medeniyetler tarihinde, devrinin bütün bilgilerini en yüksek derece iktisap etmiş böyle bir şahsiyete güçlükle tesadüf edilebilir. Gazali, inceleme ile öğrenilebilecek her

şeyi biliyordu" demektedir. Avrupa fikir adamları Gazali'yi ve Latinceye tercüme edilmiş eserlerini incelemiş ve uzun yıllar ondan etkilenmişlerdir. Bunun için Avrupa'da doğan fikir akımlarına, hatta en modernlerine bile bilvasıta tesir ettiği kabul edilmektedir. Bu hususta Makdonald, Gazali hakkında yazmış olduğu bir makalesinde: "Gazali'nin tesiri, Raymond Martin'in "Pugio Fidei" adlı eseriyle Saint Thomas ve daha sonra Paskal'a ulaşıyor" demektedir".

Oberman, Gazâli'yi; "Sokrat, Eflâtun, Malebranch, Leibnitz ve Kant saflarında sayarak, onda sübjektif düşüncenin iki cereyanı, yani tenkitçi filozofların düşünceleriyle idealist dindarların düşünceleri birbirine kavuşuyor ve organik bir birlik haline geliyor" diyerek tarif etmektedir.

Batı'yı derinden etkileyen İslam Mütefekkirlerinden birisi de Mevlana'dır. Büyük mutasavvıf ve şair Mevlana, İslam dinini, şiir, sanat, raks, müzik yoluyla en ince yorumlayan kişidir. Bu yorum, İslam ve İslam dışı bütün insanlık tarafından benimsenmiş ve onlara ilham kaynağı olmuştur. İngiliz Şarkiyatçı A.J. Arberry, Mevlâna'yı "dünyanın en büyük ozanı" olarak nitelerken, Goethe onun etkisinde kalmış, Rembrandt ise tablosunu yapmış, İngiliz doğubilimcisi Nicholson, Mesnevi*'yi* İngilizceye çevirmiş ve bu eserin Batı dünyasında tanınmasını sağlamıştır.

Mevlâna yüzyıllardır etkisini, canlılığını yitirmeyen bir büyük şair ve düşünce adamı özelliğini hala korumaktadır. Kişi, inanç ve düşünce özgürlüğüne olağanüstü bir değer vermesi, bütün insanları hiçbir ayırım yapmadan sevgiye ve saygıya çağırması onun en büyük özelliğidir. İşte bu özelliği yüzünden herkes tarafından bu kadar kabul görmekte ve sevilmektedir.

Hayatı boyunca hep, dostluk, kardeşlik, aşk ve sevgiyi savunmuştur. Mevlâna'nın bugün bile Avrupa'da yüz binlerce hayranı bulunmaktadır.

Batı'yı derinden etkileyen İslam düşünürlerinden

birisi de İbni Haldun'dur. Büyük İslâm tarihçisi, mütefekkir, devlet adamı ve sosyolog olan İbni Haldun**,** tarihi olayları toplumsal, etnik, kültürel, siyasi, ekonomik, hatta coğrafi ve biyolojik şartlarla bağlantıları içinde değerlendiren ilk düşünürdür. Birçok bilim adamı, tarih felsefesinin ve sosyolojinin çağdaş anlamda birer bilim olarak ortaya çıkmasını İbni Haldun'la başlatmışlardır. Düşünüre göre nasıl ki maddenin kendine has bir doğası varsa, sosyal topluluğun da ayırıcı ve süreklilik taşıyan bir doğası vardır. Fizik ve kimya gibi bilimlerin maddenin doğasını, onda olup biten olayları ve bu olaylar arasındaki sebep-sonuç ilişkilerini incelemesi gibi sosyoloji de toplumların doğasını, sosyal olaylar arasındaki sebep-sonuç ilişkilerini araştırır ve yasalarını tespit eder. İbni Haldun'un, bu görüşleriyle, toplumsal olaylarda tam bir "determinist" olduğu anlaşılmaktadır.

İbni Haldun, bir yandan, tarihin kaynaklarını, tarihsel verileri, yazılı belgeleri, nakil ve rivayetleri eleştiri süzgecinden geçirirken; diğer yandan tarihi olayları mantıki bir çerçeve içinde değerlendirmektedir. Böylece, onda tarih, geçmişte anlaşıldığının tersine, olayların yalnızca anlatımı değil, aynı zamanda anlatılanların doğruluk derecelerini belirleme yöntemi haline gelmiştir.

İbni Haldun tarihi olaylarla ilgili nedensellik ilkesi üzerinde de önemle durmuş; bu olayların hangi tarihi yasalar çerçevesinde geliştiğini araştırmıştır. Bu bakımdan tarihi, bir olaylar yığını değil, olaylar düzeni olarak değerlendirmiş ve böylece bu bilimi, geçmiş olayların kuru öyküsü olmaktan kurtarıp bir «ilim» seviyesine çıkarmıştır.

İbni Haldun, sosyoloji ilminin kurucusu olarak tanınmıştır. Kendinden önce sosyoloji ilmine temas edenlerden farklı olarak, bu ilmin, siyaset, ahlâk, hitabet ve başka ilim ve fen cümlesinden olmayıp kendi başına bir ilim olduğunu ortaya koymuştur.

İbni Haldun yine, psikolojiyi tarihe uygulayan ilk ilim

adamıdır. Böylece, düşünce tarihinde, siyasal egemenlikle toplum psikolojisi, toplumdaki birlik ve dayanışma dinamiği arasındaki etkili ilişkiyi ilk kez gören bilim adamı İbni Haldun olmuştur.

İbni Haldun'a göre her toplum, kendisini oluşturan insanların niteliği ve özelliklerini taşımaktadır. O halde, devletin temeli ve özü insandır. Devleti anlamak için, insanı gerçek yaşamı içersinde anlamak gerekir. Devlet, gerçek yaşamı içerisinde bulundurduğu, sinesinde barındırdığı insanların niteliklerini taşımaktadır. Bunun içindir ki, insan küçük devlet, devlet de büyük insandır. Devlet de bir insan gibi doğar, büyür, yaşlanır ve ölür.

İbni Haldun otoritenin değişme sürecini incelerken, özellikle maliye ve para sistemlerinden gelen ekonomik kaygılar ile bu çözülme sürecinin daha da ağırlaştığını görmüştür. Her siyasal yıkılışın kamu borçları ile özel borçlar için bir çözüm getirdiğini, yani her yıkılışın aslında mali yönden tam bir hesap tasfiyesi anlamını taşıdığını ileri sürmüştür. Ona göre toplumlardaki pek çok ayaklanma ve isyan hadisesinin temelinde borçlanmanın getirdiği sıkıntılar yatmaktadır.

İbni Haldun, iktisadi gelişme ile durgunluk arasında diyalektik ilişkiler kurmuştur. O'na göre, bürokrasiyi daha güçlü ve yetenekli kişiler, daha iyi çalıştırabilirler. Bu da iktisadi faaliyetleri canlandırır, üretimi arttırır ve ekonomik büyümeyi hızlandırır. Yöneticiler beceriksiz ve yeteneksiz olursa, işler savsaklanır ve doğru düzgün yürümez. Aynı şekilde, kamu borçları ve vergiler artıyorsa, dengeli bir para politikası uygulanmıyorsa, devlet zayıflar ve ekonomik durgunluk baş gösterir.

İktisadi kalkınma ve sosyal huzur arasında yakın bir ilişki vardır. Güçlü devlet iktisadi kalkınma için uygun zemin hazırlamalı, iç ve dış güvenliği sağlamalıdır. İbni Haldun'a göre, devlet ekonomik hayata müdahale etmemelidir. Devlet müdahale ederse ve vergileri arttırırsa, kişilerin yaratıcılık

arzuları kırılır, üretim azalır ve neticede hem fertlerin hem de devletin geliri azalır. Para ve servet devlet ile fertler arasında el değiştirmektedir. Bu bakımdan, İbni Haldun, liberal bir iktisat politikası ve özgürlükten yanadır.

İbni Haldun'un, kendine has geliştirdiği öğrenme ve öğretme kuramı vardır. İnsanın belli bir bilim dalında maharet veya ustalık kazanmasının şartı ise, o daldaki bütün temel prensipleri anlayabilecek ve detayları bu prensiplere dayanarak anlamlandırabilmesi sonucuna dönük bir alışkanlık (*habitus*) kazanmasına bağlıdır.

İbni Haldun'un bütün öğretme kuramını alışkanlık kavramı üzerine kurması hayli orijinaldir. Bu noktadaki akıl yürütmesi şöyledir: İnsan kendi kendine de öğrenebilir; fakat belli bir bilimsel alan içerisindeki "disiplin" veya alışkanlıklar ancak o daldaki bir ustadan edinilebilir. O'nun öğretme kuramı, bugün, modern üniversitelerde bir danışmanın yönetimindeki doktora ve mastır programı ile aynıdır. İbni Haldun, devamla, bir bilim dalı ile o bilimin öğretilmesi arasında ciddi bir kategorik fark olduğunu vurgulamaktadır. Bundan dolayı, kendi ifadesiyle "bilimsel öğretim" başlı başına bir tür sanattır. Bu kategorik farka delil olarak da her bilimin öğretilmesi için o alandaki otoriteler tarafından geliştirilen terminolojiyi göstermektedir. Çünkü öğretmek için geliştirilen bu terminolojiler, o bilimin doğrudan parçası değildir.

İbni Haldun, Fransız düşünür Montesquieu'den daha önce iklim ve coğrafi şartların insanın fiziksel ve zihinsel gelişimi üzerine tesir ettiğini ileri sürmüştür. Her milletin farklı karakterlerinin olmasını bununla açıklamıştır. O'na göre, iklimin üretim miktarına nasıl etkisi varsa insanların huy ve karakterleri üzerine de etkisi bulunmaktadır. Batı'da devletlerin bünyesini coğrafi şartlara göre inceleyerek, onların azamet ve çöküş sebeplerini bu şartlarda araştıran ilk mütefekkir'in Montesqieu olduğu bilinir. Hâlbuki bu görüşleri İbni Haldun kendisinden asırlar önce açıklamıştır.

Bu itibarla onun Kanunların Ruhu"ndaki fikirleri ile İbni Haldun arasında büyük bir yakınlık vardır.

Büyük tarihçi ve siyaset adamı İbni Haldun'un ayrıca Batılı fikir adamı J.J.Rousseau, Voltaire, Vico, Gobineau ve Spengler üzerinde büyük tesirler bırakmıştır. Hatta kendisinden bir asır sonra gelen Makyavel'in bile İbni Haldun'dan etkilenip, istifade ettiği Batı'lı araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir.

Oturduğu sandalyeden geriye doğru yaslandı, derin bir nefes aldı:

—Ya işte böyle çocuklar! Dedi. Biz neymişiz, gördünüz! Ne dahiler yetiştirmişiz. Asırlarca bilim dünyasına ışık tutmuşuz.

Her derste ukalalığı ve şımarıklığı ile ön plana çıkan Özgür:

—Onlar eskide kaldı hocam' dedi. Ya şimdi? Şimdi ne haldeyiz?

—Şimdi sıra sizde! Bu bir bayrak yarışıdır. Onlar asırlarında bu yarışı yüzlerinin akıyla göğüslemişler. Bundan sonra siz göğüsleyeceksiniz bu yarışı. Önümüzdeki çağ bizim çağımız olacak. Asrın İbni Sina'ları, Farabi'leri sizin içinizden çıkacak. Haydi, gösterin kendinizi! Görelim bakalım sizi! Dünyanın sonu gelmeden, bilim ve medeniyet sahasında bir destan daha yazabiliriz.

* * *

Bu sene yaz tatili hızlı bir şekilde geçti. İşleri o kadar yoğundu ki, zamanın nasıl geçtiğini anlayamıyordu. Yaz tatilinin bir kısmını memleketinde dinlenerek geçirdi. Her sene böyle yapardı, köyüne gelerek, yakın akrabalarını ziyaret

eder, çocukluğunun geçtiği dağları, bağları gezerek eski hatıraların tazelerdi.

Annesi birkaç yıl önce, babası ise yıllar önce rahmetlik olmuştu. Köyde sadece bir abisi kalmış, diğer kardeşleri geçim derdiyle ülkenin dört bir yanına dağılmıştı. O, yine de senede bir kez defa da olsa abisini ve köyünü ziyaret etmeyi ihmal etmiyordu.

Yaz tatilinin bir kısmını mastır tezini yazarak geçirmişti. Bu sonbaharda tezini teslim etmesi gerekiyordu. Bu yüzden tatilinin büyük kısmını tezini yazmaya ayırdı.

Tatilin bir an önce bitmesini, okulların açılmasını arzuluyordu. Bu sene okulunu ve öğrencilerinin her zamankinden daha fazla özlemişti. Okulların açılmasını adeta iple çekiyordu.

Beklenen heyecanlı gün geldi. Öğrencilerinin hemen hepsi yeni ders yılına başlamıştı. Birkaç öğrencisi başka yerlere kaydını aldırmış veya okulu bırakmıştı. O, en çok Elif'i merak ediyordu. Doğrusu tatilden sonra dönüp, dönmeyeceği konusunda endişeleri vardı. Elif'in de sınıftakiler arasında olduğunu görünce, içi biraz rahatladı.

Elif, yaz tatilinde biraz kendini toparlamış, serpilip boy bos atmış. Tatil dönüşü O'nu daha canlı ve daha diri görmüştü. Bu sene geçen yıla göre daha dikkatliydi.

İlk ders havadan sudan bahsetti. Öğrencilerden yaz tatillerini nerede, nasıl geçirdiklerini dinledi.

İkinci derste elindeki kitapları masanın üzerine koydu, karatahtanın yanında ayakta durarak:

—Arkadaşlar, dedi, bugün farklı bir şeyden bahsedeceğim size. Bugünkü konumuz sevgi. Herkesin her zaman hava gibi, su gibi, hatta ekmek gibi ihtiyaç duyduğu sevgiyi anlatacağım size.

Sevgi, bu kâinatın yaratılış sebebidir. Sevgi, bu kâinatın mayasında vardır. Zira bu kâinat, sevgi üzerine kurulmuştur ve onu ayakta tutan da sevgidir. Yerler, gökler, her şey sevgi için yaratılmıştır. İnsanlar, birbirlerini sevsinler

diye, yokluktan gönderilmiş bu dünyaya. Yüce Yaratıcı, bu kâinatı yaratırken, onun ham maddesini sonsuz sevgisiyle yoğurmuş, öyle yaratmıştır. Bu nedenle yaratılan her şeyin özünde, o sonsuz sevginin tecellisi ve pırıltıları olan bir parça sevgi vardır.

Galaksileri, gezegenleri ve hatta atomları bir birine bağlayan kuvvet, aslında sevgidir. Gezenler Güneş etrafında, elektronlar ise atomun çekirdeği etrafında sevgi ile pervane gibi dönerler. Yerçekimi kuvveti dedikleri dünyanın çekim gücü, bana göre sevgidir.

Toplumları bir arada tutan, toplumun bireylerini birbirine bağlayan en güçlü bağ, sevgidir. Sevgi toplumun ruhu gibidir. Sevginin hâkim olmadığı bir toplumda, dirlik ve düzen bozulur, güven ve huzur kalmaz.

Louise L. Hay bir eserinde : "Sevgi kendi içimizde başlamadığı sürece, başkasını sevmemiz mümkün değildir. Sevgi, kendimize verebileceğimiz en önemli hediyedir, çünkü kendimizi sevdiğimizde, kendimizi incitmeyiz ve o zaman başkalarını da incitemeyiz. İçsel huzura kavuştuğumuzda savaşlar sona erer, çeteler kurulmaz, teröristler eylem yapmaz, evsizler evsiz kalmaz. Rahatsızlıklar, kanser, AİDS, yoksulluk ve açlık ortadan kalkar. Dolayısıyla, bana göre, dünya barışının formülü budur: Kendi içimizde huzur bulmak. Barış, anlayış, şefkat, bağışlayıcılık ve en önemlisi, sevgi. Bu değişimleri etkileme gücü kendi içimizdedir" demektedir.

Sevgi deyince aklımıza hemen Mevlana gelir. Sevginin en güzel ifadesini Mevlana'da görmekteyiz. Mevlana'ya göre sevgi ve hoşgörü insanlık vasıflarındandır. O, Hayat felsefesini bu iki kavram üzerine oturtmuştur. Bu hayat felsefesini bir şiirinde "Gel, gel, ne olursan ol yine gel. İster kâfir, ister Mecusi, ister puta tapan ol yine gel. Bizim dergâhımız, ümitsizlik dergâhı değildir. Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel... "diyerek göstermektedir. Mevlana'nın sevgi ve hoşgörüsü, yaşadığı günden bugüne, yalnız Türk halkının değil, çeşitli din ve kültürden olan bütün

dünya insanlarının ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Nitekim İrene Melikoff: "Mevlana'nın eserlerini dünya milletleri kendi dillerine çevirip okusalar, dünyada kötülük, harp, kin, nefret diye bir şey kalmaz" diye ifade etmektedir.

Mevlana'ya göre gerçek sevgi, muhabbet karşılıksız sevgidir, sevdiğin kişinin seni sevip sevmemesi önemli değildir.

O sebeple Mevlana'nın nazarında kim olursa olsun, ister dinli ister dinsiz, ister kadın ister erkek, ister zengin isterse fakir olsun hepsi saygı değerdir ve sevilmesi gerekir. Bütün insanları bir gözle görmek ve ona saygı göstermek gerekir.

Gönüller Sultanı, sevgi ve hoşgörü aşığı Yunus Emre, insanların umutsuzluğa kapıldığı bir dönemde, şiirleriyle bir sevgi seli oluşturmuş, insanlara manevi huzuru, sevgi ve hoşgörü gibi evrensel değerleri anlatmıştır.

Yunus Emre, sevgiyi Yaratıcı ve onun yarattığı tüm varlıklara karşı duyulan bir yakınlık, bir eğilim diye anlar. O'na göre, Yaratıcı insanla özdeş olduğundan "kendini seven Yaratıcıyı, Yaratıcıyı seven kendini sever". Çünkü sevgi kendini başkasında, başkasını kendinde bulmaktır.

Yunus'a göre Sevginin olmadığı yerde öfke, kırgınlık, çözülme ve birbirinden kopukluk gibi olumsuz durumlar ortaya çıkar. Sevginin değerini yalnız seven bilir, sevmek de bir bilgelik, bir olgunluk işidir. Yeterince aydınlanmamış, İlahi ışıktan yoksun kalmış bir gönülde sevginin yeri yoktur. Bütün varlık türlerini birbirine bağlayan, onları İlahi evrene yönelten sevgidir.

İnsana gösterilen saygı ve sevgi, bir bakıma Yaratıcıya gösterilmiş demektir. "Yaratılanı hoş gör, Yaratandan ötürü" şiiri, bu konudaki düşüncelerini ne güzel ifade etmektedir.

Sevginin zıddı nefrettir, sevgi ile nefret; karanlık ile aydınlık gibi birbirine zıttırlar. Işığın olmadığı yeri karanlığın kapladığı gibi, sevginin olmadığı bir kalbi de nefret doldurur. Sevginin olduğu yerde düşmanlıklar barınamaz, kin ve adavet

ortadan kalkar ve savaşlar sona erer. Eğer yeryüzünde sevgi hâkim olursa ekonomik krizler ortadan kalkar ve hatta enflasyon ve erozyon bile olmaz. Adam öldürme, hırsızlık, dolandırıcılık gibi bütün suçlar ortadan kalkar. Eğer insanlar birbirlerini sevseler, tetiğe dokunabilirler mi? İnsan insanı öldürebilir mi? İnsanlar ağaçları sevseler, onları kesebilirler mi? Çevreyi sevseler, ağaçları, ormanları yakabilirler mi?

Bu gün dünyadaki en büyük sıkıntı, toplumlarda ve insanlarda sevgi eksikliğidir. Büyük toplumsal sıkıntıların, darbelerin, ihtilalların, terörün kaynağı sevgi eksikliğidir. Savaşlar, ihtilallar ve büyük çöküntüler, sevgisizlik yüzünden olmaktadır. Boşanmaların ana nedeni, sevgisizlik değil mi? İnsanlar birbirlerini sevseler, ayrılırlar mı? Bir birlerinin kusurlarına seve seve katlanmazlar mı?

Eğer sevgi, kalplere hakiki yerleşse, yeryüzü bir cennete döner, insanlar huzur içinde yaşarlar. Tarihte gerçek medeniyetler, sevgi üzerine kurulmuştur.

Eğer milletler arasında, toplumlar arasında ve hatta fertler arasında barış, güven ve huzuru tesis etmek istiyorsak karşılıklı saygı ve sevgiye dayalı bir sevgi medeniyeti kurmak zorundayız. Bu medeniyetin siyasi ve coğrafi sınırları olmayacak, yani sınır tanımaz bir medeniyet olacak. Sevgi medeniyetini bizler kurcağız, sizler kuracaksınız. Bu medeniyetin hamurunda sizin de bir harcınız olsun. İnsanlık bir felakete sürüklenmeden, bir an önce kolları sıvamak ve önce kendimizi severek işe başlamak lazım.

* * *

Elif'in birdenbire okulu terk edişi, Selim Öğretmen'in kafasını karıştırdı. İçine bir şüphe düşmüştü. Hasta filan da değildi. Hasta olsa haberi olurdu, hani. Yine de hasta

olabileceğini düşünerek, kafasındaki şüpheleri dağıtmaya çalıştı. Aksini düşünmek bile istemiyordu.

Elif, üç gündür okula gelmiyordu. Selim Öğretmen'in içine bir kurt düştü. Merakından çatlamak üzereydi. Akşam dersten sonra, okuldan evlerine giderek, halasından öğrendi, hasta olmadığını.

Halası:

—Elif Erzurum'a gitti, dedi.

Selim Öğretmen heyecanlı bir şekilde:

—Neden? Diye sordu. Sınavları vardı, sınavlara girmeyecek mi?

—Bilmem. Babası geldi, götürdü.

—Ama neden?

—Ne bileyim ben!

—Yoksa Elif okula devam etmeyecek mi?

—Ne bileyim! Ben onun kâhyası mıyım?

—Eğer okulu bırakırsa yazık olur! Onun mutlaka okuması lazım.

—Sen onu git, kendisine söyle!

—Bir adresi, telefonu yok mu?

—Bende bir şeyi yok!

—Nasıl olur? Siz akrabası değil misiniz?

—Giderken hiçbir şey bırakmadı?

Selim Öğretmen, eve nasıl döndü, oradan otogara nasıl gitti, hiç hatırlamıyor bile. Evde sadece arkadaşına "benim acele Erzurum'a gitmem gerekti" diye bir not bırakabildi. Otogardan Erzurum'a giden ilk otobüse atladı. Alelacele tuttu, Erzurum'un yolunu.

—"İnşallah geç kalmamışımdır" diye söyleniyordu.

Gece boyunca hiç uyuyamadı. Kafasında bin bir türlü şüpheler uçuşuyordu. Sürekli aklına farklı senaryolar geliyordu.

—"Belki de birkaç gün sonra geri dönecektir" diye geçirdi, içinden. Kendi kendine teselli vermeye çalıştı. Belki de bir yakını hastadır, onu görmek istemiştir. Ya da bir hava

değişikliği yapmak istemiştir. Bunun kendisine iyi geleceğini düşünmüş olabilir. Kim bilir, O'nun böyle birdenbire Erzurum'a gitmesinin birçok nedeni olabilir. Belki de… Hayır, bu olamaz! Bunu düşünmek bile istemiyordu.

Sabah Güneş, kıpkızıl ufuktan altın bir tepsi gibi doğarken, Erzurum'a vardı. Güneş tam karşılarında parıl parıl parlıyor, bütün haşmetiyle ufukta yükselirken, otobüsün içine dolan ışıkları, yolcuların gözlerini kamaştırıyordu. Uykusuzluktan onun gözleri de kıpkızıl kan çanağına dönmüştü.

Erzurum'da fazla durmadı, ilk otobüs ile Narman'ın yolunu tuttu.

Narman'da nereye gidecekti? Elif'i kimden soracaktı? Elinde açık bir adres yoktu. Bildiği tek şey, bir akşam evlerine gittiğinde, sohbet esnasında aklında kalan yarım yamalak bir adresti. Bütün yalvarmalarına rağmen, halasından bir adres alamamıştı. Ne vicdansız bir kadındı!

-"Bilmiyorum" diyor da, başka bir şey demiyordu.

Bilmediğinden mi? Bilmez olur mu? Bal gibi biliyordu da, vermek istemiyordu. "Görgüsüzden hamur alacağına, eğil de yerden çamur al" demiş atalarımız.

Aklında kalan adrese yakın bir kahvehaneye oturdu. Birkaç bardak çay içerek, yorgunluğunu atmaya çalıştı. Açlıktan midesi zil çalıyordu, ama O'nun açlığını filan düşündüğü yoktu. O'nun kafasındaki tek düşünce, bir an önce Elif'in izine ulaşmak ve gerekli kişilerle görüşerek onun tekrar okuluna dönmesini sağlamaktı. Gerekirse babasıyla da görüşürdü.

Kahvehanede gözüne kestirdiği birkaç kişiden sordu, fakat kimse tanımıyordu, Elif'i. Kahvehanenin çaycısına sordu, burada gelip gideni ancak o tanıyabilirdi. O da tanımadı. Kimse tanımıyordu, burada Elif'i. Kime sorduysa, hep aynı cevabı aldı:

—Tanımıyorum böyle birisini!

Ümitsiz bir vaziyette, saatlerce bekledi, kahvehanenin bir köşesinde. Oturduğu sandalyede uyuklarken, birisi kolundan dürtükleyerek, kahvehaneye giren kara yağız bir delikanlıyı gösterdi ve kulağına yavaşça:

—Bak, bir de buna sor. Belki bu tanıyabilir aradığın kişiyi, dedi.

Selim Öğretmen, gözlerini ovalayarak bir müddet kendine gelmeye çalıştı.

Kendisine gösterilen genç, omzuna atmış olduğu ceketini düzelterek, bir masaya oturdu.

Selim Öğretmen bu gencin masasına vararak:

—Selamün aleyküm, dedi ve yanına oturdu.

Genç, tanımadığı bu yabancıyı şöyle biz tepeden tırnağa süzdükten sonra:

—Aleyküm selam, dedi. Yabancısın herhalde, nereden geliyorsun?

—Ankara'dan.

—Ooo! Epeyi uzaktan gelmişsin. Hayırdır, yolunu mu şaşırdın?

—Hayır, yolumu filan şaşırmadım. Bilerek geldim buralara.

—Ne iş yaparsın?

—Öğretmenim.

—Tayinin mi çıktı, buralara?

—Hayır, tayinim çıkmadı.

—Öyleyse ne arıyorsun buralarda?

—Bir öğrencimi.

—Kimmiş bu öğrencin? Adı ne?

—Elif.

Delikanlı elektrik çarpmış gibi, şöyle bir irkildi:

—Elif mi? Dedi.

—Evet, Elif.

—Niçin arıyorsunuz bu öğrenciyi?

—Okulu aniden bıraktı, geldi. Onunla görüşüp, tekrar okula devam etmesini sağlayacağım.

—Pekiyi okumak istemiyorsa, ne yapacaksın?

—Bu imkânsız! O, kesinlikle okumak istiyordu.

—Belki sonradan vazgeçmiştir.

—Bunun ciddi bir nedeni olmalı.

—Belki bir nedeni vardır. Onun için bırakmıştır okulu.

—Siz tanıyor musunuz O'nu yoksa?

Genç önce kaşlarını çattı, ciddileşerek, siyah kalın bıyıklarını sıvazladı:

—Evet, tanıyorum, dedi sert bir ses tonuyla. Fakat size tavsiyem, vazgeçin bu işten. Onun okula devam edeceğini zannetmiyorum, bundan sonra.

—Siz beni babasıyla görüştürebilir misiniz?

—Hayır görüştüremem!

—Neden?

—Çünkü amcam asabi bir adamdır. Sağı solu belli olmaz. Sizi bu riske sokmak istemem. Bir yerlerinizi kırabilir. Başınıza bir şey gelmesinden korkuyorum.

—Olsun, sen beni bir tanıştır, ne olur?

—Yahu sen eceline mi susadın arkadaş? Ölmek mi istiyorsun? Çek git buradan, başına bir şey gelmeden!

—Ama onun mutlaka okuması lazım.

Genç, ses tonunu daha da yükselterek, ayağa kalktı:

—Sana mı düştü onun okuması! Elif senin neyin oluyor, be adam! Diyerek Selim Öğretmenin yakasından tutup silkelemeye başladı.

Kahvehanedekiler araya girdiler:

—Cihat ayıp oluyor ama! O bir misafirdir. Yabancıya karşı böyle mi davranılır? Diye tutup kahvehanenin dışına çıkardılar.

Cihat, Selim Öğretmenden hıncını alamamış, dışarıya götürülürken ha bire bağırıyordu:

—Çabuk git buradan! Amcam bir duyarsa burada olduğunu, seni kimse kurtaramaz onun elinden!

Bu ani saldırı karşısında morali çok bozuldu. Doğrusu böyle bir tepki beklemiyordu. Böyle bir davranışla karşılaşacağını aklının ucundan bile geçirmemişti. Nasıl bir tehlike ile karşı karşıya olduğunu anlamakta gecikmedi.

Bu şartlar altında Elif'e ulaşması imkânsız gözüküyordu. Ulaşsa bile babasını, akrabalarını, O'nun tekrar okula dönmesi ve okuması için nasıl ikna edecekti?

Hayatını daha fazla riske atmadan, geri dönmeye karar verdi.

Yaratıcı, insanlara dünyada tercihlerini kendi isteği ile yapabilmesi için, bir cüzi irade vermişti. Bu hür iradesi ile insan neyi yapıp neyi yapmayacağına kendisi karar veriyor ve böylece kendi kaderini belirlemiş oluyordu. O Yüce Yaratıcı, insanlara neyi yapıp, neyi yapmayacakları konusunda tercih yaparlarken, asla müdahale etmiyordu. O sadece, sonsuz ilmiyle insanların cüzi iradesini kullanarak neyi tercih edeceklerini ezelden biliyordu. Sonsuz kudreti ile de vakti gelince insanların tercihlerine göre olay ve eşyayı yaratıyordu.

Fakat insanlar öyle mi? Kendi cüzi iradeleri ile kendi tercihlerini özgürce yaptıkları gibi, bazen başkalarının cüzi iradelerine de müdahale ederek, onların hayatlarını karartabiliyorlardı.

Elif'in kendi iradesi ile okulu bırakmadığından adı gibi emindi. O'nun üzerinde nasıl bir baskı olduğunu kendi gözleriyle görmüştü.

Yorgun, ümitsiz ve çaresiz bir şekilde, yıkılmış vaziyette ağır ağır yürüdü, otobüs terminaline doğru. Ferdinand Foch'un "Umutsuz durumlar yoktur; sadece umutlarını kaybetmiş insanlar vardır", sözünü hatırladı, bitkin vaziyette yürürken.

Ferdinand Foch da böyle bir anı, insanın ümitsiz ve çaresiz bir şekilde, ortada kalakaldığı hali yaşamış mıydı acaba? Belki de yaşamıştır. Yoksa nereden bilecekti bu hakikati.

Bitmiş bir vaziyette, Narman'dan Erzurum'a, oradan da Ankara'ya döndü.

Yorgunluktan ayakta duracak mecali kalmamıştı. Otobüste yerini alır almaz, oturduğu koltuğunda uyuyakaldı. Dönüşte, yol boyunca hep uyudu. Giderken hiç uyuyamamıştı. Bunun acısını dönüşte çıkardı.

Yine sabah güneşle birlikte, gözünü bu sefer, Ankara otogarında açtı. Erzurum macerası, bir gün, iki gece sürmüştü.

* * *

Sabah eve uğramadan doğruca okula gitti. Ümitlerini kaybetmiş bir vaziyette derslerine kaldığı yerden devam etti. Elif'in okulu birdenbire terk etmesine çok üzülmüştü. Oysa onunla ilgili ne projeleri, ne hayalleri vardı. Bütün planları birdenbire altüst olmuştu.

Elif'in okuldan ayrılmasına günlerce üzüldü, uzun süre bunun tesirinden kurtulamadı. Hatta üzüntüsünden bir ara sağlığı bile bozuldu, hastalanarak istirahat etmek zorunda kaldı.

Sonunda kendini çabuk toparladı. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildi. Derslerinden eskisi gibi zevk alamıyordu. Ama her şeye rağmen, hayat devam ediyordu. Onun da yerine getirmesi gereken görevleri vardı. Geride kalanları unutarak, işine sımsıkı sarılması gerektiğinin farkındaydı. Her şeye rağmen, Selim Öğretmende gözle görünen bir değişiklik fark ediliyordu.

Bu şekilde haftalar ayları, aylar yılları kovaladı. Mastır tezinden sonra doktora yapmaya da başladı. İslam Medeniyetinin Avrupa Rönesansına Tesirleri konusunda geniş kapsamlı bir tez hazırlıyordu. Bu konuda oldukça

kapsamlı bir literatür çalışması yapmıştı. Hummalı bir şekilde doktora tezini yazmakla meşguldü. Tezine daha fazla zaman ayırabilmek için idareciliği de bırakmıştı. Doktoradan sonra akademik planlar yapıyordu. Belki bir üniversitede öğretim üyesi olabilirdi.

Selim Öğretmen, yıllar sonra bir mektup aldı, Elif'ten. Çok heyecanlanmıştı. Mektup, Erzurum'un Narman ilçesinden verilmişti postaya. Demek ki o ilçede yaşıyordu Elif.

Elleri titreyerek açtı mektubu. Bir tükenmez kalemle özenle yazılmıştı, mektup. Kelimeler boncuk gibi dizilmişti. Kendi el yazısı ile yazdığı belliydi. Elif'in yazısına aşina idi, bir bakışta tanıdı, onun el yazısını. Bir çırpıda okudu mektubu.

* * *

—Sevgili öğretmenim, binler selam eder, hürmetle ellerinden öperim, diye başlıyordu mektup. Nereden başlayacağımı bilemiyorum. Yazacak o kadar çok şey var ki… En iyisi bizim sınıfa geldiğiniz o ilk günden başlayayım. Çünkü o gün benim için çok önemlidir. Hayatımın bir dönüm noktası oldu, o gün. Belki o gün sizi tanımasaydım, bugün çoktan ölmüş olacaktım. Çünkü o sıralar ciddi bir bunalım içindeydim. İntihar etmek istiyordum, ama nasıl intihar edeceğimi bilemiyordum. Hatta bir defasında denedim, ama başaramadım.

Hiç unutmam ilk dersimizde adaletten bahsetmiştiniz. İlahi adaletin her tarafı kuşattığını, her yerde sonsuz bir adaletin hükmettiğini, Allah'ın adil olduğunu anlatıyordunuz.

Doğrusu o sıralar kafam o kadar karmaşıktı ki, kendimi derse verip dinleyemiyordum. Öğretmenler ders anlatırken onları fikren takip edemiyordum, sadece dinliyormuş gibi yapıyordum, ama hiçbir dersten bir şey anlamıyordu. Çünkü kafam çok karmaşık fikirlerle dopdoluydu. Sınıftaki diğer arkadaşlarımın bir kerede kavradıkları konuları, ben uzun uzun çalışarak ancak öğrenebiliyordum. O günlerde çektiğim acıları, katlandığım sıkıntıları kimse bilemez. Yüzümden sivilceler, vücudumun muhtelif yerlerinden çıbanlar çıkıyordu.

Nasıl ki ölmüş bir bedeni şoklarsınız, o bölgede bir irkilme olur da canlanıyormuş gibi kımıldanır ya, sizin sözleriniz de, aynen benim üzerimde öyle bir etki bırakıyordu. Kendimi toparlayarak sizi dinlemeye çalıştım.

Siz İlahi adaletten bahsediyordunuz, ama ben öyle adaletsizlikler yaşamıştım ki, bir an söz alıp:

—Öğretmenim siz hayal pilavı yiyorsunuz! Diyecektim. Kendimi zor tuttum ve sizi dinlemeye devam ettim.

Annem ben daha çocukken ölmüş. Babam başka birisiyle evlenmişti. Annem öldüğünde ben çok küçüktüm, ölümünü tam hatırlayamıyorum. Benden daha küçük bir de erkek kardeşim vardı. Babam evlendikten birkaç yıl sonra onu uzaktan akrabamız olan bir aileye evlatlık verdiler. Ondan ayrılmak bana çok zor geldi. Evde tek tesellim oydu. O da gidince yapayalnız kaldım ve kaderime küserek, içime kapandım.

Üvey annem beni hiç sevmezdi, her fırsatta beni cezalandırmak için açıklarımı kollarda. Evin bütün ağır işlerini bana yaptırırdı. Buna rağmen sürekli beni babama şikâyet eder:

—Bu kız bana hiç yardım etmiyor, üstelik yaramazlıkları ile canımı yakıyor, derdi.

Her defasında babam beni ya azarlar veya döverdi. Babam sert mizaçlı bir adamdı. Bir defa olsun saçlarımı

okşadığını hatırlamıyorum. Bu nasıl babaydı böyle? İnsan çocuğunu hiç sevmez mi? Bir kerecik olsun başını okşamaz mı? Korkumdan babamın yanına hiç sokulamıyordum. Anlayacağınız bana hayatta kimse değer vermiyordu. Bu evde bir kedi, köpek kadar bile değerim yoktu benim. Bu güne kadar hep hakir görüldüm, hep horlandım. Evde kendimi kimsesiz, yapayalnız hissediyordum.

Fazla uzatmayayım, böyle bir evde hayatım azap içinde geçip gidiyordu. Küçük kardeşimi evlatlık verdiren üvey annem, beni de evden uzaklaştırmanın yollarını arıyordu.

Sonunda bir çözüm yolu buldular. Ortaokulu bitirince, liseye devam etmem için beni Ankara'ya halamın yanına gönderdiler. Sanki Narman'da, Erzurum'da lise yokmuş gibi. Amaçları belliydi, beni evden uzaklaştırmak.

Neyse, bir sonbahar akşamı, Ankara'daki halamın yanına bıraktılar beni. Bu benim Ankara'ya ilk gelişimdi. Uçsuz bucaksız bir şehir, insan kaybolur buralarda.

Halamın yanında da hayatım pek parlak değildi. Halam dediğim, aslında öz halam değildi, halamın kızı idi. Bizde halanın kızına da hala derler. Bu yüzden ben de hala diyordum.

Halam çok acımasız bir kadındı. Evin bütün işlerini bana yaptırırdı. Bulaşıkların yıkanması, yerlerin süpürülmesi, camların silinmesi hepsi akşama beni beklerdi. Temiz olduğu halde, her hafta sonu camları yeniden sildirirdi, bana. Akşamları yorgunluktan düşer kalırdım, ders çalışmak bir yana günlük ödevlerimi bile yapamazdım. Öğrenci miydim yoksa evde hizmetçi mi belli değildi? Bir esir gibi yaşıyordum, bu evde. Yani anlayacağınız, karın tokluğuna çalışıyordum burada.

Halamın kocası sessiz bir adamdı. Sağır ve Dilsizler Okulu'nda hizmetli olarak çalıyordu. Doğrusu bana halam gibi kötü davranmıyordu, ama halamın bana yaptığı eziyet ve işkenceyi anlayacak kadar da ferasetli bir adam değildi. Yani

hayatım burada da evimizden farklı değildi. Üvey annemin yerini burada halam almıştı. Kaderimle burada da küskündüm. Annemin ölümü, kardeşimin hasreti, bu uzak diyarlarda gurbet hayatı, halamın zulmü, derslerimin berbat olması gibi kötü şartlar altında yaşamam beni derin bir çıkmaza itiyor ve kadere karşı baş kaldırmaya zorluyordu ve:

—Neden ben? Diye, her defasında kadere karşı feveran ediyordum. Benim suçum neydi de kaderim böyle kara yazılmıştı. Herkes evinde anne babasıyla mutlu bir şekilde yaşarken, neden ben gurbette kimsesiz, acılar içinde sürünüyordum. Sınıfımda benim durumumda olan ikinci bir kişi yoktu.

Ben böyle düşünceler içinde bocalarken, siz çıkmış adaletten bahsediyordunuz. Üstelik İlahi adaletin her tarafı kuşattığını, her yerde sonsuz bir adaletin hükmettiğini ve Allah'ın adil olduğunu söylüyordunuz. Verdiğiniz misallerle bunu açıklamaya ve kanıtlamaya çalışıyordunuz. Doğrusu anlattığınız şeylerden fazla bir şey de anlayamıyordum, çünkü kendimi verip sizi dikkatle dinleyemiyordum.

Dersten sonra odanıza geldim. Size soracağım sualler vardı. Sınıfta arkadaşlarımın içinde sormaya cesaret edemedim.

Siz beni kapıda görünce güler yüzle karşılamış:

—Gel Elif, bir sorun mu var? Diye odanıza davet etmiştiniz.

Sonra beni odanıza oturtarak bana çay söylemiş, halimi hatırımı sormuştunuz. Siz bana böyle candan ve sıcak davranınca, dünyalar benim olmuştu. Hayatta ilk defa bana siz değer verdiniz ve beni insan yerine koydunuz. Sizin bu sıcak tavrınız ve gülümsemeleriniz benim içimi ısındırdı. İçimde bir şeyler değiştiğini, sıcak ve tatlı bir şeyin damarlarımda dolaşmaya başladığını hissettim. Keşke sizin gibi bir ağabeyim olsaydı. Koşup boynuna sarılsaydım. Bir ara boynunuza sarılmak geldi içimden. Sonra yanlış anlaşılır, ayıp olur, diye vazgeçtim.

Kafam o kadar karışıktı ki ve size soracağım o kadar çok soru vardı ki, anlatamam. Sizin odanıza ilk geldiğim gün havadan sudan şeyler konuşmuştuk. Bana memleketim ve ailem ile ilgili şeyler sormuştunuz. Benim çileli hayat hikâyemin sizi çok etkilediğini ve çok üzüldüğünüzü biliyorum. Çünkü beni dikkatle dinlemiş ve ben anlattıkça teessürle başınızı sağa sola sallamıştınız. Sizin çekim alanınıza o kadar kapılmış ve kendimden o kadar geçmiştim ki, size soracağım soruları unuttum.

Odanızdan ayrılırken:

—"Olsun, önemli değil, başka bir zaman sorarım" diye düşündüm.

Daha sonraki ziyaretlerimde, odanıza her gelişimde kafamı karıştıran bütün soruları tek tek sordum size ve cevaplarını da aldım. Sizin anlattıklarınızı dinledikçe âlemim değişiyor ve içimde bir yaşama tutkusu oluşuyordu. Açıkça söyleyeyim ki, sizin sözleriniz benim üzerimde terapi etkisi yaratıyordu. Ve günden güne kendimi toparlıyor ve her geçen gün kendime güvenim daha da artıyordu. Sizin odanıza geldiğim ilk günden sonra, intihar etmekten vazgeçtim. Sizin terapilerinizden sonra ben kendimle ve kaderimle barışık yaşamaya başladım.

—"Hayat böyle de güzelmiş" diye düşünüyordum. Demek ki, insanın hayatta çekmiş olduğu sıkıntılar, insanı olgunlaştırıyor. Sizin dediğiniz gibi, "hayat bir imtihandır". Ne yapayım, benim imtihanım da böyleymiş. İnsan kaderini kabullenince sıkıntılara daha rahat katlanabiliyor. Musibetlere karşı şikâyet ettikçe sıkıntılar daha da ağırlaşıyordu. Ben bunu, kendi hayatımda yaşayarak bizzat tecrübe ettim.

Bir dersinizi hiç unutamıyorum. Hayatımda hiçbir öğretmenden öyle bir ders dinlememiştim. İbni Sina'dan, Farabi'den bahsetmiş, İslam düşünürlerinin Avrupa'ya tesirlerini anlatmıştınız. Neydi o ders ya! Bilmem fark ettiniz mi? O derste o kadar duygulanmıştım ki, kendimi tutamadım,

ağladım. O dersinizin o kadar tesirinde kalmıştım ki, akşam eve gelince de bir odaya kapanmış ve gizlice ağlamıştım. Üzüntümden değil, sevincimden ve gururumdan ağladım. O şeyleri sizden dinledikten sonra, geçmişimle, ecdadımla gururlanmıştım.

O dersten sonra sınıftaki bütün arkadaşların size karşı bakış tarzı değişti. Sınıfça size hayrandık. Sizinle gurur duyuyorduk.

Sonunda okuluma devam etmeye ve sizin gibi olmaya karar verdim. Yani öğretmen olacaktım. Öğretmen olup, etrafıma ışık saçacak, insanları karanlıklardan aydınlığa çıkaracaktım.

—Mutlaka okumalıyım, diye kendimi iyice inandırdım buna. Okula gidip geliyordum, ama siz onu bana sorun. Kendimi paçavra gibi hissediyordum. İnsanın bir hedefi, bir ideali olmayınca, hayat da anlamsızlaşıyordu.

O sene böyle geçti. Yaz tatilinde memleketime gittim, uzaktan akrabalarımın yanında dolaştım durdum, iki ay boyunca. Babamla görüşmedim. Onun da beni arayıp sorduğu yoktu ya! O üvey annemin yüzünü görmek istemiyordum.

Ne uzun bir tatildi böyle? Bir türlü bitmek bilmiyordu. Okulların bir an önce açılmasını özlüyordum. Sizin derslerinizi içimde şiddetli bir tutku ile arzuluyordum. Daha doğrusu sizin o melek gibi parlayan nur yüzünüzü görmek istiyordum. İçimden bir şey beni mıknatıs gibi, şiddetle size doğru çekiyordu.

Neyse okullar açıldı da benim içimdeki fırtınalar birazcık olsun dindi.

Ankara'da sonbahar çok hüzünlü geçiyor. Sararmış kavak ağaçlarından her yaprak düştükçe, sanki benim içimden bir şeyler kopuyordu. İçimde bir sıkıntı vardı. Rüyalarımda annemi görmeye başlamıştım. Her gece gelip başucumda ağlıyordu. İyice tedirgin olmaya başlamıştım.

Ne olduysa, sizin halamgile geldiğiniz o son akşamdan sonra oldu. O akşamdan sonra her şey birdenbire değişti.

Sizin bana değer vermeniz, benimle ilgilenmeniz, zaman zaman halamgilin evine ziyarete gelmeniz, kadını çileden çıkarıyordu. Kadın resmen beni kıskanıyor ve hasedinden çatlıyordu.

Önceleri elinizde bir hediye paketiyle gelmeniz, baklava ve lokum paketleri getirmeniz çok hoşuna gidiyordu. Fakat ne olduysa, kadın birden bire değişti, kıskançlık nöbetleri tutmaya başladı, onu.

Son geldiğiniz akşam, siz evden ayrıldıktan sonra halamla kocası tartıştılar. Ben diğer odadan duyuyordum seslerini.

Halam ısrarla kocasına:

—Bu kız başımıza bir iş açacak, namusumuzu beş paralık etmeden onu defet bu evden! Diye bağırıyordu.

Kocası da ona:

—Hanım sakin ol, adamın kötü bir niyeti yok, sadece yardımcı olmak istiyor ona, diye onu sakinleştirmeye çalışıyordu.

—Hayır, gözüm tutmadı bu öğretmen bozuntusunu!.

—Adam ne kötülük yapabilir ki ona?

—Yabancı bir erkeğin ne işi var onun yanında?

—Ama o, onun öğretmeni!

—Neden onunla bu kadar ilgileniyor?

—Olabilir. Bir öğretmen öğrencisiyle ilgilenemez mi?

—Bu kadar da olmaz? Duymadın mı, üstelik bekârmış?

—Yahu saçmalama! Elin öğretmeni ne yapsın senin öksüz kızını!

—Elin erkeği öksüz möksüz dinlemez!

—Fadime saçmalıyorsun!

—Saçmaladığım falan yok! Sen anlamazsın bu işlerden!

—Allah'ım sen bana sabır ver!

Halamın inadı tutmuştu. Kocasının karşısında Nuh diyor, Peygamber demiyordu. Adamcağız ne söylese fayda etmiyordu ona.

—Hayır, ben onu bunu bilmem! Çabuk babasını bul ve bu kızı gönder buradan!

—Yahu sabret biraz.

—Yeter, artık sabrım tükendi.

—Sakin ol biraz, sabah olsun bir çaresine bakarız.

Gece yarısına kadar tartıştılar. Gece yattıktan sonra da sesleri geliyordu, halamla kocasının. Anlaşılan yatakta da tartışmaları devam etmişti.

O gece uyuyamadım. İçime bir kurt düştü. İçimi ince bir sızı ve endişe sarmıştı. Korkuyordum. Çünkü halamın ne şeytanlık yapacağı belli olmazdı.

Sabah kalkınca halamın kocası:

—Haydi, hazırlan, gidiyoruz, dedi.

Ben şaşkın bir şekilde:

—Nereye? Diye sordum.

—Memlekete, Erzurum'a.

—Neden?

—Baban hastaymış, seni görmek istiyormuş.

—Ama enişte, sınavım var, okulum ne olacak?

—Sınavın mı önemli, yoksa baban mı?

—Elbette babam.

—O zaman hazırlan, gidelim.

—Okula haber versem, izin alsam bari!

—Gerek yok buna, çabuk döneriz.

Fazla ısrar etmedim. Halam yapmacık bir ifadeyle:

—Acele ettirme kıza, bir kahvaltısını yapsın kızcağız, bir şeyler atıştırsın, diye konuştu ukala ukala.

İçimden yüzüne tükürmek geldi. Tiksiniyordum ondan.

Böylece benim okul hayatım ve Ankara maceram o sabah sona erdi.

Halamın kocası, babamın hastalığı bahanesiyle beni Erzurum'a, oradan da Narman ilçesine götürdü. Bir daha da geri dönemedim Ankara'ya ve okuluma.

Babam hasta filan değilmiş, o bahaneyle beni getirdiler. Amaç başkaymış. Zaten ben de inanmamıştım bu yalan ve düzmece bahaneye. Aslında babamı da görmedim.

Sonradan öğrendim, sizin Narman'a kadar geldiğinizi. Kusura bakmayın, Ankara'dan ayrılırken size haber veremedim. Öyle apar topar getirdiler ki, fırsatım olmadı buna.

Sizin oralara kadar zahmet edip gelmenize çok üzüldüm. Ne için geldiğinizi bilmiyorum. Belki de beni kurtarmaya ve okuluma tekrar dönmemi sağlamaya geldiniz. Bilemiyorum, buna muvaffak olabilir miydiniz?

Ama bunun için artık çok geçti. Beni evlendirdiler. İstemediğim bir evlilik yapmaya zorladılar beni. Babam, halam ve halamın kocası, üçü bir araya gelerek beni mahkûm ettiler bu evliliğe. Beni hiç arayıp, sormayan, "benim de bir kızım vardı" demeyen babam, beni evlendirirken hatırlamıştı.

Ben henüz evliliğe hazır değildim. Okumak, vatanıma milletime faydalı bir insan olmak istiyordum. Üstelik yaşım da küçüktü, daha henüz on altı yaşındaydım. Bir sorun çıkmasın diye, yaşımı büyüttürdüler.

Beni babam yaşında, karısı ölmüş, iki çocuğu olan dul bir adamla evlendirdiler.

Ben yine kaderime boyun eğdim. Hayat bir imtihandır, demek ki, benim imtihanım devam ediyordu.

—"Daha çilem bitmemiş" diye düşündüm ve gözyaşlarımı içime akıttım.

Fakat çok ilginçtir ki, bu sefer kaderime küsmedim. Bu seferki imtihanı sabırla ve tevekkülle karşıladım. Bunda mutlaka sizin telkinlerinizin ve anlattıklarınızın büyük etkisi vardı. Yoksa böyle talihsiz bir evlilik karşısında, benim yıkılmam ve depresyona girmem kaçınılmaz olurdu.

Başında karşı çıkmıştım, ama bugün benim mutlu bir evliliğim var.

Kocam müşfik bir adam, beni ve kimseyi incitmiyor. Aramızdaki yaş farkına rağmen, benimle bir arkadaş gibi oluyor. Babamdan göremediğim şefkati, onda bulmuştum. Ben şu anda iki kişiyi çok seviyorum: Biri eşim ve diğeri de öğretmenim.

Kocamın ölen karısından iki çocuğu vardı. Birisi kız, birisi oğlan. Aynen bizim gibi, büyüğü kız, küçüğü oğlandı.

Onların üzerinde bir anne gibi, şefkatle titriyorum. Annelerinin yokluğunu hissettirmemeye çalışıyorum. Onları büyütüp, en azından okula gönderinceye kadar, çocuk yapmamaya karar verdim. Eğer çocuklarım olursa, onlarla aralarında ayırım yaparım, diye korkuyorum. Çünkü onların halinden ancak ben anlarım. Benim çektiğim acıları, onlar da çeksin istemiyorum. Çocukken benim yüzüm gülmedi, bari onları yüzü gülsün.

Hem bu çocukları hem de kendi çocuklarımı okutup, öğretmen yapacağım. Benim içimde bir ukde olarak kalan idealimi bari onlar gerçekleştirsinler.

Size sevineceğiniz bir haberim daha var. Hani benim bir erkek kardeşim vardı ya, yıllar sonra onu da arayıp buldum. Kocaman delikanlı olmuş. Şu anda lise sonda okuyor. Onu da yanımıza aldık. Kalabalık bir aile olduk, mutlu bir şekilde yaşayıp gidiyoruz işte.

Benim çok değerli ve sevgili öğretmenim. Benim bu acıklı hayat hikâyemi anlatmakla eğer sizi üzdümse sizden özür diliyorum. Bana hakkınızı helal edin. Sizi hiç unutmayacağım ve sizi çok seviyorum.

* * *

Bu mektup, Selim öğretmeni fena sarstı ve derinden etkiledi, günlerce tesirinden kurtulamadı. Hep kendini suçluyor, elimden bir şey gelmedi, diye hayıflanıp duruyordu.

—Onu koruyamadım, kurtaramadım onu, diye söyleniyordu kendi kendine.

Gerçekten Elif'in yaşadıkları, hayatta çok az kişinin katlanabileceği cinsten şeylerdi.

Akşam ev arkadaşı Sinan beye de okudu, Elif'in mektubunu. O, mektubu okudukça, Sinan Bey'in gözünden boncuk boncuk yaşların döküldüğünü görüyordu.

Sonunda Elif'ten gelen mektubu bir kitap halinde yayınlatmaya karar verdi. Onun hayatı, tıpkı bir roman gibiydi. Onun hayatını bir roman yazarak anlatmalıydı. Herkes onun çileli ve ibret dolu hayatını okusun ve ibret alsın istedi.

Adını da koymuştu romanının. Romanın adı, "Zambaklar Üşümesin" olacaktı.

Bir kış günü, domates gibi kızaran elleriyle, okulun bahçesindeki zambakların üzerindeki karları açan Elif geldi gözünün önüne:

—Zambaklar üşümesin hocam! Diyordu, her zamanki o mahcup haliyle.

* * *